

ΣΤΟ ΚΑΦΕΝΕΙΟ

Συζητήσεις για τον Αναρχισμό

ΕΡΡΙΚΟ
ΜΑΛΑΤΕΣΤΑ

ΕΡΡΙΚΟ ΜΑΛΑΤΕΣΤΑ

ΣΤΟ ΚΑΦΕΝΕΙΟ
Συζητήσεις για τον αναρχισμό

Μετάφραση

Χάρης Τανταρούδας-Πακασπόρου

Επιμέλεια

Νίκος Β. Αλεξίου

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Ερρίκο Μαλατέστα γεννήθηκε στις 14-12-1853 στην Σάντα Μαρία Κάπουα Βετέρε της επαρχίας Καζέρτα της Ιταλίας, βορείως της Νάπολης. Έζησε μια ζωή αφιερωμένη στον σκοπό της ανθρώπινης ελευθερίας, αδελφοσύνης και αλληλεγγύης. Στα 14 του χρόνια συνελήφθη επειδή έστειλε μια επιστολή διαμαρτυρίας στον βασιλιά. Ξεκίνησε τις σπουδές του στην φαρμακολογία το 1871, στην Νάπολη. Την ίδια χρονιά έγινε μέλος του Ιταλικού Τμήματος της Διεθνούς Ένωσης Εργαζομένων (Α΄ Διεθνούς). Γνώρισε τον Μεγαήλ Μπακούνιν και τον Κάρλο Καφιέρο,¹ με τον οποίο συνδέθηκε στενά. Μετά το Συνέδριο της Χάγης, το 1872, τάχθηκε, όπως και όλη η ιταλική πτέρυγα, με το μέρος του Μπακούνιν και ενάντια στον Μαρξ. Το 1877 έγινε η ηρωϊκή, αλλά καταδικασμένη σε αποτυχία, εξέγερση του Μπενεβέντο, σε μια ορεινή περιοχή κοντά στην Νάπολη. Μια ομάδα μερικών δεκάδων αναρχικών, μεταξύ των οποίων και ο Μαλατέστα, ο Καφιέρο και ο Αντρέα Κόστα, μπήκε σε δύο χωριά, έκαψε τα κρατικά έγγραφα και μοίρασε τρόφιμα στους χωρικούς. Παρ' ότι όμως οι τελευταίοι τούς είχαν υποδεχθεί εγκάρδια, αρνήθηκαν να τους ακολουθήσουν στην εξέγερση, κι έτσι τελικώς οι εξεγερμένοι αναγκάστηκαν, αφού περικυκλώθηκαν από τον στρατό και καταδιώχθηκαν μέσα στα χιόνια, να παραδοθούν. Το πόσο ανώφελη και χιμαιρική υπήρξε αυτή η απόπειρα, θα το παραδεχτεί αργότερα ο Μαλατέστα, ο οποίος θα μιλήσει για εξεγέρσεις στις οποίες κανείς, από τον λαό, δεν ήθελε να λάβει μέρος, ασκώντας έτσι κριτική στις συνωμοτικές πρακτικές του παρελθόντος (και -γιατί, όχι;- και του μέλλοντος).

Από κοινού με τον Καφιέρο και τον Εμίλιο Κοβέλι υιοθέτησαν για πρώτη φορά τον αναρχοκομμουνισμό (από τον καθένα σύμφωνα με τις δυνατότητές του, στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του), καθώς μέχρι τότε (1876), ο αναρχισμός εμφανιζόταν ως συλλεκτικιστικός (στον καθένα σύμφωνα με την εργασία του). Ασφαλώς αυτή η εξέλιξη στην αναρχική θεωρία ταίριαζε καλύτερα στον Μαλατέστα, ο οποίος πάντως παραδεχόταν ότι θα μπορούσαν να δοκιμαστούν όλα τα συστήματα μέχρι να διαπιστωθεί ποιά εξυπηρετεί καλύτερα τις ανθρώπινες ανάγκες. Το κείμενό του, στο οποίο εισάγει την ιδέα του αναρχοκομμουνισμού και είναι το πιο πολυδιαβασμένο, είναι το

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: Ai Café

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ:

Ερρίκο Μαλατέστα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:

Χάρης Τανταρούδας-Παλασπούρου

ΕΠΗΜΕΛΕΙΑ:

Νίκος Β. Αλεξίου

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ:

Α.Γ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ:

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Βαλτετσίου 53

10681 Αθήνα

τηλ.: 210-3802040

ΧΡΟΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Σεπτέμβριος 2009

Fra Contadini (Μεταξύ Αγροτών) που γράφτηκε το 1883 (η ελληνική μετάφρασή του περιλαμβάνεται στο βιβλίο *Στο δρόμο για την αναρχία*, εκδόσεις Κατσάνος).

Μεταξύ 1883 και 1897 έζησε αρκετά χρόνια στο Λονδίνο, όπου εργάστηκε κυρίως ως ηλεκτρολόγος. Εκεί βοήθησε στο στήσιμο του τυπογραφείου όπου θα τυπωνόταν η αναρχική εφημερίδα *Freedom* (Ελευθερία), η οποία εκδίδεται μέχρι σήμερα. Το Λονδίνο γενικά επιδείνωσε ένα χρόνο σοβαρό πρόβλημα που είχε με τους πνεύμονές του, το οποίο, όπως και η επαναστατική του θέρμη, δεν τον εγκατέλειψε ποτέ. Το 1897 εκδίδει το περιοδικό *L'Agitazione* (Η Αγκιτάτσιια), ενώ το 1907 τον βρίσκουμε στο διεθνές αναρχικό συνέδριο του Άμστερνταμ.

Το 1913, επιστρέφει στην Ιταλία και εκδίδει την εφημερίδα *Volontà* (Θέληση) στην Ανκόνα. Έπειτα ήρθε η Κόικαση Εβδομάδα (*Settimana Rossa*),² στην οποία ο Μαλατέστα θα πρωτοστατήσει. Μετά το τέλος των απεργιών, επιστρέφει στο Λονδίνο.

Το 1919, γυρίζει ξανά στην Ιταλία όπου ξεκινάει την έκδοση της εφημερίδας *Umanità Nova* (Νέα Ανθρωπότητα), η οποία έφθασε να έχει κυκλοφορία 50.000 φύλλα. Έναν χρόνο αργότερα ξεσπούν οι καταλήψεις εργοστασίων στο Μιλάνο και στο Τορίνο,³ που (οποία έκκλησις!) θα ξεπουληθούν από την ίδια την εργατική συνμοσπονδία. Ο Μαλατέστα θα συλληφθεί, μαζί με άλλους 80 συντρόφους του, και θα δεινοπαθήσει στις φυλακές του Σαν Βιτόρε, όπου παρά την προχωρημένη ηλικία του θα υποστεί κακομεταχείριση, κάτι που θα τον οδηγήσει σε απεργία πείνας. Έπειτα από 3 χρόνια θα αρχίσει να εκδίδει την επιθεώρηση *Pensiero e Volontà* (Σκέψη και Θέληση), η οποία θα συνεχίσει να εκδίδεται ανά δίμηνο μέχρι την φήμωση όλου του αντίφασιστικού και γενικά του ανεξάρτητου Τύπου από τον Μουσολίνι, το 1926. Έκτοτε θα τεθεί σε κατ' οίκον περιορισμό. Όσοι προσπαθούσαν να τον επισκεφθούν απειλούνταν με σύλληψη, ενώ και η αλληλογραφία του λογοκρινόταν. Τελικώς οι πνεύμονές του τον πρόδωσαν, τον Ιούλιο του 1932.

Τι έχει να πει στην σημερινή εποχή ο Ερρίκο Μαλατέστα; Αυτό που πρωτίστως τον διακρίνει είναι το ήθος του, το ήθος εκείνου που δεν απαιτήσε τα χρέη που εδικαιούτο να εισπράξει μετά τον θάνατο του πατέρα του, το ήθος εκείνου που δεν κατέλαβε ποτέ έμμυστη

θέση σε εργατική οργάνωση, που δεν απογοητεύτηκε από τις αποτυχίες και δεν τις άφησε να τον καταβάλουν, που δεν επεδίωξε την ατομική του ανέλιξη, ούτε αφέθηκε να παρασυρθεί από τις ευμετάβλητες διαθέσεις της «κοινής γνώμης». Τέλος, το ήθος εκείνου που παρέμεινε φιλικός, εγκάρδιος και ανθρώπινος, παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισε.

Ορισμένα ζητήματα επιδέχονται, και πρέπει να επιδέχονται, πολλή συζήτηση. Επί παραδείγματι, ο αναρχισμός του Μπακούνιν επικρίθηκε από τις επόμενες γενιές αναρχικών, και ιδίως από τον Μαλατέστα, ότι ήταν πολύ επηρεασμένος από την μαρξιστική θεωρία. Όμως, και ο ίδιος ο Μαλατέστα δεν είχε αποβάλει εντελώς αυτά τα μαρξιστικά και εργατίστικα κατάλοιπα. Ωστόσο, το ιδανικό στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του, συμπληρωμένο απαραίτητα με το ο καθένας σύμφωνα με τις δυνατότητές του, παραμένει η συνοπτικότερη και επιτυχεστέρα διατύπωση της ελευθεριακής πρότασης για την κοινωνία, έστω κι αν δείχνει να αφορά κυρίως την οικονομική της πλευρά, που όμως δεν μπορεί να ειπωθεί ξεχωριστά από την κοινωνία ως σύνολο. Το ελευθεριακό ιδανικό είναι διαχρονικό και η ελευθεριακή κοινωνική οργάνωση εφικτή, και μάλιστα σήμερα, με την όλο και εντεινόμενη υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων του πλανήτη, εκτός από εφικτή τείνει να γίνει και αναγκαία, εφ' όσον πλέον δεν διακυβεύονται απλώς οι συνθήκες διαβίωσης της ανθρωπότητας, αλλά διακυβεύεται η ίδια η ύπαρξή της.

Και κάτι ακόμη, ίσως το σημαντικότερο, για το οποίο ο Μαλατέστα δεν μάζησε τα λόγια του: το ζήτημα της «αναρχικής βίας». Το ελευθεριακό πρόταγμα είναι ένα πρόταγμα ελευθερίας και αγάπης, όχι μίσους και μιλιταρισμού, και φυσικά ο σκοπός δεν αγιάζει τα μέσα. Με τα λόγια του Μαλατέστα: «Δεν αγωνιζόμαστε για να πάρουμε την θέση των σημερινών εκμεταλλευτών και καταπιεστών, ούτε αγωνιζόμαστε για τον θρίαμβο μιάς αφηρημένης ιδέας [...] εμείς θέλουμε να είναι ευτυχισμένοι όλοι οι άνθρωποι ανεξαρτέτως. [...] Δεν μοιάζουμε με εκείνον τον σύντροφο που παραδέχθηκε ότι δεν θα τον ένοιαζε αν σφάζονταν τα ¾ των ανθρώπων, αρκεί η ανθρωπότητα να γινόταν ελεύθερη κι ευτυχισμένη».

Τι σημαίνει αυτό; Ότι αρνούμαστε εντελώς τα βίαια μέσα; Ο Μαλατέστα δίνει ξανά την απάντηση: «Ασφαλώς, όχι. Τα μέσα που

χρησιμοποιούμε είναι εκείνα που μας επιτρέπει ή μας επιβάλλει η κατάσταση. Είναι αλήθεια ότι θα προτιμούσαμε να μην πειράζουμε ούτε μια τρίχα από τα μαλλιά κάποιου. Θα θέλαμε να σταματήσουμε όλα τα δάκρυα και να μην προκαλέσουμε ούτε ένα νέο δάκρυ. Είναι όμως γεγονός ότι πρέπει να αγωνιστούμε μέσα στον κόσμο όπως είναι, διότι διαφορετικά είμαστε καταδικασμένοι να μείνουμε αναποτελεσματικοί ονειροπόλοι». Και συμπληρώνει: «Δεν υπάρχει κανένας ειρηνικός νόμιμος τρόπος για να βγούμε από αυτήν την κατάσταση [...] δεν μπορεί να υπάρξει καμία επανάσταση εκτός από την βίαιη επανάσταση [...] είμαστε επαναστάτες επειδή αγαπάμε την ανθρωπότητα, δεν είναι δικό μας λάθος που η Ιστορία μάς επιβάλλει αυτό το θλιβερό καθήκον [...] μπορούμε να κατανοήσουμε τις πράξεις μίσους, εκδίκησης και αγριότητας που μπορεί να διαπραχθούν. [...] Άλλο πράγμα όμως το να κατανοούμε και να συγχωρούμε, κι άλλο το να συστήνουμε. Δεν εγκρίνουμε, ούτε ενθαρρύνουμε, ούτε μιμούμαστε τέτοιες πράξεις [...] πρέπει να προσπαθήσουμε να μην χρησιμοποιήσουμε περισσότερη βία από την απολύτως απαραίτητη [...] πρέπει να μας καθοδηγεί η αγάπη για την ανθρωπότητα, για ολοκλήρωση την ανθρωπότητα». Και καταλήγει: «Με το μίσος δεν μπορούμε να ξαναχτίσουμε τον κόσμο. Μια επανάσταση που εμινέεται από το μίσος, είτε θα αποτύχει ολοκληρωτικά, είτε θα οδηγήσει σε νέα καταπίεση, η οποία μπορεί και να ονομάζεται και “αναρχική” –μήπως οι σημερινές κυβερνήσεις δεν ονομάζονται “φιλελεύθερες”; – αλλά η οποία δεν θα είναι επ’ ουδενί λιγότερο καταπιεστική και δεν θα αργήσει να δημιουργήσει όλες τις συνθήκες τις οποίες αναπόφευκτα γεννά η καταπίεση».⁴

X. T.-H.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Ο Μαλατέστα ξεκίνησε να γράφει την σειρά των διαλόγων που συνθέτουν το βιβλίο *Στο καφενείο: Συζητήσεις για τον Αναρχισμό*, τον Μάρτιο του 1897, ενώ κρυβόταν στην Ανκόνα και ήταν απασχολημένος με την έκδοση του περιοδικού *L'Agitazione*. Ο Λουίτζι Φάμπρι στον απολογισμό του αυτής της περιόδου, που γράφτηκε για να προλογίσει την έκδοση του 1922 της πλήρους σειράς των διαλόγων

(Bologna - Edizioni di Volontà), την οποία εξέδωσε ο Μαλατέστα (ανατύπωση, Torino, Sargraf, 1961), μας δίνει μια παραπλανητική εικόνα του Μαλατέστα: καλοξυρισμένου λόγω της μεταμφίεσης, περιφερόμενου στην πόλη με την πίπα στο στόμα, να χαμογελάει πονηρά στους φίλους του, οι οποίοι, για την ασφάλειά του, επιθυμούσαν να βρίσκóταν αλλού.

Η ιδέα των διαλόγων τού γεννήθηκε την περίοδο που σύχναζε σε ένα καφενείο, το οποίο συνήθως δεν ήταν στέκι ανατρεπτικών στοιχείων, όπως εκείνος. Πράγματι, ένας από τους θαμιάνες, ο οποίος ήταν αστυνομικός, συνήθιζε να ανοίγει συζήτηση με τον Μαλατέστα, χωρίς φυσικά να φαντάζεται, όπως σημειώνει ο Φάμπρι, ότι είχε στα χέρια του ένα αληθινό κελεπούρι. Ο αναρχισμός θα ήταν ασφαλώς ένα από τα θέματα συζήτησης, εφ' όσον οι αναρχικοί της πόλης βομβάρδιζαν διαρκώς τους συμπολίτες τους με προπαγανδιστικό υλικό, κάτι που συχνά τους οδηγούσε στα δικαστήρια.

Η μορφή που θα έπαιρναν οι διάλογοι προήλθε λοιπόν από έναν πραγματικό τόπο συνάντησης [το καφενείο] και από την προσωπική εμπειρία του Μαλατέστα. Κατέληξε σε ένα συγγραφικό σχέδιο απολύτως ταιριαστό με την ιδιαίτερη ευφυΐα του, που συνίσταται στην ικανότητά του να αποδίδει σύνθετες ιδέες σε απλή γλώσσα, κάνοντάς τις άμεσα κατανοητές. Η διαλογική μορφή επέτρεψε επιπλέον στον Μαλατέστα να εξετάσει τις ιδέες των αντιπάλων του, υποβάλλοντας συγχρόνως τις δικές του αναρχικές απόψεις σε μια κριτική εξέταση, με στόχο να μεταδώσει στους αναγνώστες του την πολιτική τους σημασία και την δυνατότητα πρακτικής τους εφαρμογής. Πράγματι, ένα από τα δυνατά σημεία των διαλόγων είναι ότι αποσιιάζουν οι φλυαρίες. Η εξέταση του αναρχισμού είναι εξονυχιστική και γνήσια, ενώ συχνά τονίζονται εκείνα τα σημεία τα οποία οι αντίπαλοί του θεωρούσαν αδύναμα ή τρωτά. Αυτό καθιστά ιδιαίτερα εντυπωσιακή την εμπνευσμένη υπεράσπιση του Μαλατέστα.

Γύρω στα τέλη του 1897, ο Μαλατέστα αναγνωρίστηκε και εντοπίστηκε από την αστυνομία της Ανκόνα. Συνελήφθη και, εν συνεχεία, αφέθηκε ελεύθερος. Αμέσως ξεκίνησε μια σειρά διαλέξεων, εγκαταλείποντας τόσο την έκδοση του περιοδικού του, όσο και την συγγραφή των ανολοκλήρωτων διαλόγων. Το 1898 τέθηκε σε κατ' οίκον περιορισμό και τον Μάρτιο του 1899 διέφυγε στο εξωτερικό, πρό-

σφυγας για μια ακόμη φορά. Οι ολοκληρωμένοι διάλογοι έφθιναν τους 10, με αυτήν δε την μορφή δημοσιεύθηκαν τόσο σε εφημερίδες, όσο και ως φυλλάδιο.

Οι πρωταγωνιστές των 10 πρώτων διαλόγων είναι: ο Τζόρτζιο, ένας αναρχικός, το *alter ego* του Μαλατέστα, ο Πρόσπερο, ένας εύπορος αστός, ο Τσέζαρε, ο καφετζής, και ο Αμπρότζιο, ένας δικαστής. Έτσι ο Μαλατέστα είναι σε θέση να διατυπώσει μια πληθώρα πολιτικών θέσεων και απόψεων, προερχόμενων από ένα ευρύ κοινωνικό φάσμα. Ενώ ο Πρόσπερο υπερασπίζεται τον πλούτο και τα προνόμια, ο Τσέζαρε υπερασπίζεται τους μικροϊδιοκτήτες και την μεσαία τάξη. Δείχνει να έχει επίγνωση των κοινωνικών προβλημάτων και εμφανίζεται δεκτικός στην επιχειρηματολογία του Τζόρτζιο, ωστόσο εκφράζει επίσης την ανησυχία του, υποστηρίζοντας ότι δεν πρέπει να επιτραπεί στην όποια λύση να διαταράξει την υφιστάμενη κοινωνική τάξη πραγμάτων. Ο Αμπρότζιο είναι η φωνή του νόμου και του φιλελεύθερου κράτους, καθώς και των κυρίαρχων ιδεών περί δικαιωμάτων και δικαιοσύνης. Ως κύριος αντίπαλος του Τζόρτζιο, ο Αμπρότζιο είναι επίσης εκείνος που εκφράζει τις απόψεις του μέσου ανθρώπου περί της ανθρώπινης φύσης και της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Οι απόψεις του εμπεριέχουν μια φιλελεύθερη έκφραση της θεωρίας των δικαιωμάτων, μετριασμένη από εκείνο που θα αξίωνε ως αναγνώριση των ορίων που επιβάλλουν στην ελευθερία οι αναπόδραστες επιταγές της πραγματικότητας. Το αποτέλεσμα είναι ένας μεγάλος καμβάς πάνω στον οποίο ο Μαλατέστα, αντιδρώντας στις διάφορες απόψεις και απαντώντας στις πολυάριθμες κριτικές που γεννούν οι θέσεις του Τζόρτζιο, μπορεί να ζωγραφίσει ένα έντεχνα σχεδιασμένο και λεπτομερές πορτραίτο της αναρχικής θεώρησης του κόσμου.

Με αυτήν την σχετικά μικρή μπροσοδύρα, ο Μαλατέστα μάς εισάγει σε όλες τις βασικές θεωρίες του αναρχοκομμουνισμού και εξετάζει μία προς μία πολλές από τις μείζονες αντιρρήσεις απέναντι στις θέσεις του. Έχοντας στήσει το σκηναίο, η ατομική ιδιοκτησία και τα δικαιώματα των ιδιοκτητών περνούν στο επίκεντρο της προσοχής. Στον 2ο, 3ο και 4ο διάλογο υποστηρίζεται ότι οι αιτίες της φτώχειας ανάγονται στην φύση του συστήματος ιδιοκτησίας και της συνδεόμενης με αυτό ταξικής δομής, ενώ ισχυρή επίθεση εξαπολύεται εναντίον του δικαιώματος στην ατομική ιδιοκτησία και του καπιταλιστι-

κού συστήματος, με παρεμπόδιτες συζητήσεις για τον Μάλθους και το ελεύθερο εμπόριο. Ταυτόχρονα εισάγονται οι ιδέες περί μιάς ολοκληρωτικής αλλαγής του ιδιοκτησιακού καθεστώτος και δημιουργίας μιάς κοινωνίας χωρίς κυβέρνηση. Η προέλευση της ιδιοκτησίας και των δικαιωμάτων των ιδιοκτητών εξετάζονται στον 5ο διάλογο, και ο Τζόρτζιο υποστηρίζει ότι, για να αποτραπεί η εκμετάλλευση, τα δικαιώματα των ιδιοκτητών πρέπει να καταργηθούν. Στον 6ο διάλογο, διατυπώνεται η θέση περί κοινοκτημοσύνης και εισάγεται η ιδέα του κομμουνισμού. Η συζήτηση περί κομμουνισμού συνεχίζεται στον 7ο διάλογο, με τον Αμπρότζιο να αντιτίθεται σθεναρά σ' αυτόν, εν ονόματι μιάς αφηρημένης ελευθερίας, θεωρώντας τον ένα τυραννικό και καταπιεστικό σύστημα. Ο Τζόρτζιο τον αντικρούει με μια περιγραφή της αναρχικής κοινωνίας ως μιάς εθελοντικής, σύνθετης ομοσπονδίας ενώσεων, και, εν συνεχεία, αντιπαραβάλλει την αναρχική μορφή του ελεύθερου κομμουνισμού με εκείνη της εξουσιαστικής σχολής. Ο 8ος διάλογος εστιάζει στο ζήτημα της κυβέρνησης και του κράτους, και στο πώς μια κοινωνία μπορεί να λειτουργήσει όταν αυτά δεν θα υπάρχουν πιά. Κατόπιν, γίνεται μια εκτενής κριτική του κοινοβουλευτισμού και της αντιπροσώπευσης, και μια υπεράσπιση του αναρχισμού ως μιάς κοινωνικής τάξης πραγμάτων η οποία βασίζεται στην ελεύθερη συμφωνία και στην άμεση αντιπροσώπευση.⁷ Η αντιπαράθεση συνεχίζεται στον 9ο διάλογο, στον οποίο επαναλαμβάνονται οι αντιρρήσεις για μια κοινωνία χωρίς κυβέρνηση, ενώ ο Τζόρτζιο αναπτύσσει περαιτέρω μια μορφή του επιχειρήματος του Κροπότκιν περί οικουμενικότητας της αλληλοβοήθειας [βλ. Π. Κροπότκιν, *Αλληλοβοήθεια, ένας Παράγοντας της Εξέλιξης*, ελλ. μτφρ., εκδ. Ελεύθερος Τύπος, υπό έκδοση], μιάς ιδέας που πρωτοαναφέρθηκε στον 6ο διάλογο. Ο 10ος διάλογος στρέφεται προς μια νέα κατεύθυνση, εστιάζοντας στο φύλο, στον έρωτα και στην οικογένεια. Με την κάλυψη πολλών συναφών με τον φεμινισμό θεμάτων απορρίπτεται πειστικά κάθε εγγενής βάση της ανισότητας των φύλων.

Δεκαπέντε χρόνια αργότερα, το 1913, ο Μαλατέστα καταπιάστηκε εκ νέου με τους διαλόγους. Εκείνη την περίοδο είχε και πάλι εγκατασταθεί στην Ανκόνα και είχε ξεκινήσει την έκδοση της νέας του επιθεώρησης *Volontà*. Σε αυτό το νέο έντυπο αναδημοσίευσε τους

αρχικούς 10 διαλόγους, με επεξεργασμένη και διορθωμένη μορφή, προσθέτοντας άλλους 4. Στον 11ο και 12ο διάλογο, ο Τσέζαρε, ο Πρόσπερο και ο Αμπρότζιο είναι και πάλι συνομιλητές του Τζόρτζιο. Στον 11ο διάλογο θίγεται το θέμα της εγκληματικότητας. Πώς αντιμετωπίζουμε τους εγκληματίες όταν δεν υπάρχουν κυβέρνηση, νόμοι, δικαστήρια και φυλακές; Ο Τζόρτζιο απαντά ότι αυτό το ζήτημα πρέπει να αντιμετωπισθεί συλλογικά. Από το σημείο αυτό και μετά η συζήτηση προχωράει στην αντίθεση μεταξύ διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας, και στο παλιό χλωσιωμένο ανέκδοτο του ποιός θα κάνει τις δουλειές που δεν θέλει να κάνει κανείς. Ο καθένας δεν θα 'θελε να γίνει ποιητής; Δίνεται η συνηθισμένη απάντηση ότι, δηλαδή, η λύση είναι η εθελοντική εκ περιτροπής ανάληψη καθηκόντων και η ανάπτυξη πολλαπλών ικανοτήτων εκ μέρους των μελών της κοινότητας. Ο 12ος διάλογος διερευνά την ανάγκη για επανάσταση, ενώ διατυπώνεται η θλιβερή αναγκαιότητα μιάς βίαιης επανάστασης, εφ' όσον η κυρίαρχη τάξη πραγμάτων διατηρείται με την βία και οι προνομιούχες τάξεις δεν πρόκειται να παραδώσουν την εξουσία τους αν δεν εξαναγκασθούν να το κάνουν.

Στον 13ο διάλογο συναντάμε έναν νέο χαρακτήρα, τον Βιτσέντζο, έναν νεαρό δημοκράτη, και ξεκινά μια συζήτηση σχετικά με τα πλεονεκτήματα και τους περιορισμούς της δημοκρατικής προσέγγισης της αλλαγής. Το κύριο μειονέκτημά της εντοπίζεται στο ότι στηρίζεται στην κυβέρνηση και στα συστήματα δημοκρατικής αντιπροσώπευσης. Όπως υποστηρίζεται, ο ρεπουμπλικανισμός δεν είναι τόσο ριζοσπαστικός όσο πιστεύουν οι οπαδοί του, εφ' όσον παραμένει έκθετος στα αρνητικά του υφιστάμενου πολιτικού συστήματος. Ο τελευταίος διάλογος αυτής της νέας σειράς, ο 14ος, επανέρχεται στο ζήτημα της επανάστασης. Εκείνο που τονίζει ο Τζόρτζιο είναι ότι ο αναρχισμός, επιδιώκοντας να καταργήσει το κράτος και την κυβέρνηση, αποτελεί έναν νέο ιστορικό παράγοντα, και προτείνει αλλαγές εντελώς διαφορετικές και πολύ βαθύτερες απ' ό,τι οι προγενέστερες επαναστάσεις που αποσκοπούσαν απλώς στην αλλαγή του πολιτικού καθεστώτος.

Οι διάλογοι θα διακόπτονταν για μία ακόμη φορά εξ αιτίας των πολιτικών γεγονότων. Τον Ιούνιο του 1914, καθώς πύκνωναν τα σύννεφα της θύελλας του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, σοβαρές λαϊκές εξεγέρσεις ξέσπασαν στο Μάρσεσ και στην Ρομάνια, οδηγώντας σε ό,τι

θα έμενε γνωστό ως η Κόκκινη Εβδομάδα. Ο Μαλατέστα συμμετείχε σε αυτούς τους λαϊκούς αγώνες και, ως εκ τούτου, αναγκάστηκε να διαφύγει στο Λονδίνο. Έξι χρόνια αργότερα, ο Μαλατέστα επέστρεψε στην Ιταλία και εγκαταστάθηκε στο Μιλάνο, όπου εξέδωσε την εφημερίδα *Umanità Nova*. Ήταν πολύ απασχολημένος, σημειώνει ο Φάμπρι, για να αφιερώσει την προσοχή του στους παλιούς διαλόγους, και δεν σκόπευε να προσθέσει κάτι σε αυτούς. Ωστόσο, ο Φάμπρι μάς πληροφορεί ότι κάποιος που πέρασε 15 μέρες μαζί του ως φιλοξενούμενος, τον έπεισε να συνεχίσει αυτό το σχέδιο. Θα μπορούσε να φαντασθεί κανείς ότι ο μυστηριώδης φιλοξενούμενος θα πρέπει να ήταν ο ίδιος ο Φάμπρι. Το αποτέλεσμα ήταν 3 νέοι διάλογοι, μια συνέχεια μάλλον των προηγούμενων παρά ο επιλογός τους, αφού δεν υπάρχει κάποιο προφανές σημείο ολοκλήρωσής τους.

Σε αυτά τα τρία τελευταία κείμενα θίγονται εκ νέου μερικά παλιά ζητήματα, ενώ συζητούνται και κάποια νέα επίκαιρα θέματα. Στον 15ο διάλογο εμφανίζεται ένας εργάτης, ο Τζίνο, ενώ εξετάζονται επισημασμένοι οι φόβοι των απλών ανθρώπων για την έλλειψη πολιτικής τάξης στην προτεινόμενη ακρατική κοινωνία και η εύλογη ανάγκη για αστυνομία. Μέσω του Τζόρτζιο, ο Μαλατέστα υποστηρίζει ότι η αστυνομία τρέφει εγκληματίες, όπως ακριβώς είχε υποστηρίξει νωρίτερα στο κείμενό του *Αναρχία*⁸ ότι οι *κοιμηροί λύκων*⁹ τρέφουν λύκους, εφ' όσον χωρίς λύκους ή εγκληματίες θα διακυβευόταν η επιβίωση των αντίστοιχων υπηρεσιών (Λονδίνο, 1974: 33-34). Η κοινωνική άμυνα, υποστηρίζει, είναι ευθύνη της κοινότητας. Το γεγονός ότι αυτό το θέμα είχε ήδη εξετασθεί στον 11ο διάλογο αποτελεί ένδειξη της σημασίας που είχε για τον Μαλατέστα. Στον 16ο διάλογο συναντάμε τον Πίπο, έναν ανάπηρο βετεράνο πολέμου, ο οποίος ανοίγει το θέμα του εθνικισμού και του πατριωτισμού. Οι επιστημόνες που κάνει στο σημείο αυτό ο Μαλατέστα, απηχούν την έκκληση του Λένιν για ταξική αλληλεγγύη μαρξιστά στον δημοκρατικό και καταστροφικό εθνικισμό του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Τζόρτζιο διευκρινίζει ότι, κατά την άποψή του, ο πατριωτισμός είναι απλώς ένα τέχνασμα με το οποίο η αστική τάξη κερδίζει την υποστήριξη της εργατικής τάξης στο υφιστάμενο ιδιοκτησιακό καθεστώς και στις εδαφικές βλέψεις εκείνων που ωφελούνται από αυτό. Τέλος, στον 17ο διάλογο, εμφανίζεται ένας σοσιαλιστής, ο Λουίτζι, και ξεκινά μια συζήτηση

ση η οποία αποβλέπει στην διάκριση του αναρχισμού τόσο από τον κοινοβουλευτικό, όσο και από τον εξουσιαστικό σοσιαλισμό, αλλά εστιάζοντας κυρίως στην αναπόφευκτη αποτυχία του κοινοβουλευτικού δρόμου και κάθε μορφής εκείνου που ο Έντουαρντ Μπερναρντίνι είχε ονομάσει εξελικτικό σοσιαλισμό.¹⁰ Επιπλέον, τονίζεται η ανάγκη για μια επαναστατική αλλαγή.

Η ολοκλήρωση των διαλόγων με την σημερινή τους μορφή έγινε τον Οκτώβριο του 1920. Στις 16 Οκτωβρίου, ο Μαλατέστα συνελήφθη και φυλακίστηκε στις φυλακές του Σαν Βιτόρε. Στο διαμερίσμα του διεξήχθη εξονυχιστική αστυνομική έρευνα για όπλα και εκρηκτικά, αλλά το χειρόγραφο των διαλόγων δεν βρέθηκε, ή απλώς αγνοήθηκε. Οι διάλογοι εκδόθηκαν όλοι μαζί το 1922, με εισαγωγή του Φάμπρι.

Αυτοί οι διάλογοι του Μαλατέστα δεν αποτελούν απλώς μια μείζονα συνεισφορά στην αναρχική πολιτική θεωρία, αλλά και ένα σημαντικό ιστορικό ντοκουμέντο. Έχοντας γραφτεί κατά την διάρκεια μιάς περιόδου 23 ετών [1899-1922], συνιστούν ένα σχόλιο για την παραχάδη εκείνη εποχή και τα σημαντικά ιστορικά γεγονότα, καλύπτοντας μια περίοδο η οποία διακρινόταν ιδιαίτερα από την αριστερή προπαγάνδα και οργάνωση σε ολόκληρη την Ευρώπη. Κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου, που καλύπτουν αυτοί οι στοχασμοί γύρω από τον αναρχισμό, ο κόσμος γνώρισε την Β' Διεθνή, την άνοδο του μπολσεβικισμού, τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, την γέννηση του φασισμού και τις ρωσικές επαναστάσεις, τόσο εκείνη του 1905, όσο και εκείνη του 1917. Χωρίς να κάνουν ευθεία νύξη σε κάποιο από αυτά τα γεγονότα, οι διάλογοι προχωρούν σε μια ζωντανή εξέταση πολλών από τα ζητήματα που ανακινούν. Στην πραγματικότητα, ο Μαλατέστα καθιστά την αναρχική θεωρία ένα διαρκές σχόλιο της εποχής του. Είναι ένα έργο ευφυές, με ξεχωριστό ύφος, ένα αληθινό καλλιτεχνικό δημιούργημα.

Πωλ Νέρσου-Μπρέϋ

ΠΡΟΣΠΕΡΟ (ένας παχουλός αστός, γνώστης της πολιτικής οικονομίας και άλλων επιστημών): Μα φυσικά, φυσικά... Γνωρίζουμε τα πάντα γι' αυτά. Υπάρχουν άνθρωποι που λιμοκτονούν, γυναίκες που εκδίδονται, παιδιά που πεθαίνουν λόγω έλλειψης φροντίδας. Μονίμως επαναλαμβάνετε τα ίδια... και στο τέλος γίνεστε κουραστικός. Αφήστε με ν' απολαύσω το παγωτό μου με την ησυχία μου... Σίγουρα υπάρχουν χίλια-δυό δεινά στην κοινωνία μας: πείνα, αμάρτια, πόλεμοι, εγκλήματα, αρρώστιες, συμφορές... Και λοιπόν; Τι σας νοιάζει εσάς;

ΜΙΚΕΛΕ (ένας φοιτητής που συναναστρέφεται σοσιαλιστές και αναρχικούς): Ορίστε; Τι με νοιάζει; Έχετε ένα άνετο σπίτι, ένα γεμάτο τραπέζι, υπηρετές στις διαταγές σας. Για σας όλα είναι ωραία. Και, όσο εσείς κι οι δικοί σας είσαστε καλά, δεν τρέχει τίποτα...ακόμα κι αν ο κόσμος γύρω σας καταρρέει. Πραγματικά, αν δείχνετε έστω και λίγη ευαισθησία...

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Αρκετά, αρκετά! Μην μου κάνετε κήρυγμα και μην θυμώνετε, νεαρέ. Νομίζετε ότι είμαι αναισθητός, αδιάφορος για τις συμφορές των άλλων. Αντίθετα, η καρδιά μου ματώνει...—Σερβιτόρε, πάσε ένα κονιάκ κι ένα πούρο!— Η καρδιά μου ματώνει, όμως τα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα δεν λύνονται με το συναίσθημα. Οι νόμοι της φύσης είναι αναλλοίωτοι και ούτε τα μεγάλα λόγια, ούτε οι δακρύβρεχτοι συναίσθηματισμοί μπορούν να τους αλλάξουν. Ένας έξυπνος άνθρωπος αποδέχεται την μοίρα και παίρνει απ' τη ζωή ό,τι καλύτερο μπορεί, χωρίς να κυνηγάει χίμαιρες.

ΜΙΚΕΛΕ: Α, ώστε έχουμε να κάνουμε με φυσικούς νόμους; Και τι θα συμβεί αν σ' αυτούς τους φτωχούς μπει η ιδέα να διορθώσουν αυτούς τους...φυσικούς νόμους; Ελάχιστους έχω ακούσει να τους υποστηρίζουν.

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Μα φυσικά, φυσικά. Ξέρουμε καλά τις παρέες σας. Πέστε από μένα στην αγαπητή σας παρέα, σ' αυτούς τους αγραίους σοσιαλιστές και αναρχικούς, ότι έχουμε καλύτερους στρατιώτες και

εξάιρετους καραμπινιέρους¹¹ γι' αυτούς και για όσους προσπαθή-
σουν να εφαρμόσουν στην πράξη τις άθλιες θεωρίες τους.

ΜΙΚΕΛΕ: Ω, αν πρόκειται να φέρετε τους στρατιώτες και τους
καραμπινιέρους, δεν θα μιλήσω άλλο. Είναι σαν να προτείνετε
έναν αγώνα μπρα-ντε-φερ για να δείξετε ότι οι απόψεις μου είναι
λανθασμένες. Πάντως, μην βασίζεστε στην ωμή βία αν δεν έχετε
άλλα επιχειρήματα. Αύριο, μπορεί να βρεθείτε σε πύο αδύναμη
θέση. Τι θα κάνετε τότε;

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Τι θα κάνω τότε; Λοιπόν, αν αυτό το ατυχές ενδε-
χόμενο επαληθευτεί, θα υπάρξει μεγάλη αταξία, έκρηξη των
μοχθηρών παθών, σφογές, λεηλασίες... κι έπειτα, όλα θα γίνουν
όπως ήταν πριν. Ίσως κάποιοι φτωχοί να πλουτίσουν, κάποιοι
πλούσιοι να φτωχύνουν, αλλά συνολικά δεν θα έχει αλλάξει τίπο-
τα διότι ο κόσμος δεν μπορεί ν' αλλάξει. Απλώς φέρτε μου εδώ
έναν από αυτούς τους αναρχικούς ταραχοποιούς σας και θα δείτε
πώς θα τον ξεσκεπάσω. Είναι καλοί στο να γεμίζουν με παραμύθια
τα κεφάλια ανθρώπων όπως εσείς, γιατί τα κεφάλια σας είναι άδεια
—αλλά θα δείτε αν μπορούν να υποστηρίξουν τους παραλογισμούς
τους μπροστά μου.

ΜΙΚΕΛΕ: Σύμφωνοι. Θα φέρω έναν φίλο μου που έχει σοσιαλι-
στικές και αναρχικές αρχές και ευχαρίστως θα ενθαρρύνω μια
συζήτηση μεταξύ σας. Εν τω μεταξύ, συζητήστε τα ζητήματα αυτά
μαζί μου, γιατί, παρ' όσα δεν έχω ακόμα ξεκάθαρους απόψεις, μπορώ
να δω καθαρά ότι η κοινωνία, όπως είναι οργανωμένη σήμερα,
ανταβαίνει στην κοινή λογική και στην αξιοπρέπεια. Ελάτε τώρα,
είσθε τόσο χοντρός και φανφαρόνος που λίγη ένταση δεν θα σας
βλάψει. Θα σας βοηθήσει στην χώνεψη.

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Ωραία λοιπόν, ας συζητήσουμε. Όμως, θα πρέπει
να ξέρετε ότι θα ήταν καλύτερα να μελετούσατε αντί να ξεφουρνί-
ζετε γνώμες για θέματα που είναι υποθέσεις άλλων πύο μορφομέ-
νων και σοφότερων από σας. Τι λέτε, να σας δώσω καμιά 20αριά
χρόνια;

ΜΙΚΕΛΕ: Αυτό δεν αποδεικνύει ότι έχετε διαβάσει περισσότερο,
αν θα 'πρεπε δε να σας κρίνω απ' τα λεγόμενά σας ως τώρα, αμφι-

βάλλω ότι, ακόμα κι αν έχετε διαβάσει πολύ, έχετε ωφεληθεί πολύ
απ' αυτό.

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Νεαρέ, σας παρακαλώ! Δείξτε λίγο σεβασμό!

ΜΙΚΕΛΕ: Εντάξει, σας σέβομαι, αλλά μην χρησιμοποιείτε ως
επιχείρημα το νεαρόν της ηλικίας μου, όπως χρησιμοποιήσατε ως
επιχείρημα εναντίον μου την αστυνομία. Τα επιχειρήματα δεν είναι
γεροντικά ή νεανικά, είναι καλά ή κακά. Αυτό είναι όλο.

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Καλά, καλά, ας προχωρήσουμε σ' αυτά που έχετε
να μας πείτε.

ΜΙΚΕΛΕ: Πρέπει να πω ότι δεν μπορώ να καταλάβω γιατί οι
αγρότες που σκάβουν, σπέρνουν και θερίζουν, δεν έχουν αρκετό
ψωμί, κρασί ή κρέας. Γιατί οι οικοδόμοι που χτίζουν σπίτια δεν
έχουν μια στέγη πάνω απ' το κεφάλι τους, γιατί οι τσαγκάρηδες
φορούν λιωμένα παπούτσια. Με άλλα λόγια, γιατί εκείνοι που δου-
λεύουν και παράγουν τα πάντα στερούνται τα αναγκαία, ενώ εκεί-
νοι που δεν κάνουν τίποτα κολυμπάνε στα πλούτη. Δεν μπορώ να
καταλάβω πώς υπάρχουν άνθρωποι που στερούνται το ψωμί, την
στιγμή που υπάρχει τόση ακαλλιέργητη γη και τόσοι άνθρωποι που
θα ήταν πανευτυχείς να την καλλιεργήσουν. Γιατί υπάρχουν τόσοι
άνεργοι οικοδόμοι, όταν υπάρχουν τόσοι άνθρωποι που χρειάζο-
νται σπίτια. Γιατί τόσοι τσαγκάρηδες, ράφτες κ.λπ., είναι άνεργοι,
όταν η πλειονότητα του πληθυσμού στερείται παπουτσιών, ρούχων
και όλων των αναγκαίων για μια πολιτισμένη ζωή. Μπορείτε σας
παρακαλώ να μου πείτε ποιος είναι ο φυσικός νόμος που εξηγεί και
δικαιολογεί αυτούς τους παραλογισμούς;

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Τίποτα δεν θα μπορούσε να είναι σαφέστερο και
απλούστερο. Για να παράγεις, δεν φτάνει η ανθρώπινη εργασία,
χρειάζεσαι γη, πρώτες ύλες, εργαλεία, εγκαταστάσεις, μηχανήματα
και, επιπλέον, χρειάζεσαι τα μέσα για να επιβιώσεις καθώς περιμέ-
νεις το προϊόν να παραχθεί και να βγει στην αγορά —κοντολογίς,
χρειάζεσαι κεφάλαιο. Οι αγρότες και οι εργάτες σας δεν διαθέτουν
παρά μόνο την σωματική τους εργασία. Επομένως, δεν μπορούν να
δουλέψουν αν δεν το επιθυμούν εκείνοι που κατέχουν την γη και
το κεφάλαιο. Καθώς δε είμαστε αριθμητικά λίγοι και έχουμε αρκε-

τά, ακόμα κι αν αφήναμε τη γη μας ακαλλιέργητη και το κεφάλαιο μας ανενεργό για κάποιο χρονικό διάστημα, ενώ οι εργαζόμενοι είναι πολλοί και πάντα πιέζονται από άμεσες ανάγκες, προκύπτει ότι πρέπει να δουλεύουν όταν και όπως θέλουμε και υπό οποιεσδήποτε συνθήκες μάς βολεύει. Κι όταν δεν χρειάζομαστε πιά την εργασία τους και εκτιμάμε ότι δεν βγαίνει κέρδος από το να τους κάνουμε να δουλεύουν, αναγκάζονται να μείνουν άεργοι ακόμα κι όταν έχουν την μεγαλύτερη ανάγκη για τα ίδια ακριβώς πράγματα που θα μπορούσαν να παράγουν. Ικανοποιηθήκατε τώρα; Θα μπορούσα να το εξηγήσω απλούστερα;

ΜΙΚΕΛΕ: Πράγματι, μιλήσατε ειλικρινά. Δεν χωρεί αμφιβολία γ' αυτό. Αλλά με ποιό δικαίωμα η γη ανήκει σε λίγους; Πώς γίνεται το κεφάλαιο να βρίσκεται στην κατοχή ελάχιστων χεριών και συγκεκριμένα στα χέρια εκείνων που δεν δουλεύουν;

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Ναι, ναι, ξέρω τι μου λέτε κι ακόμα ξέρω τα λίγο-πολύ σαθρά επιχειρήματα με τα οποία θα σας αντέκρουαν άλλοι. Το δικαίωμα των ιδιοκτητών πηγάζει από την βελτίωση που επιφέρουν στη γη, από τις αποταμιεύσεις με τις οποίες η εργασία μετατρέπεται σε κεφάλαιο κ.λπ. Επιτρέψτε μου, όμως, να γίνω ακόμα πιά ειλικρινής. Το ότι τα πράγματα είναι όπως είναι, οφείλεται σε ιστορικούς παράγοντες οι οποίοι είναι αποτέλεσμα εκατοντάδων χρόνων ανθρώπινης ιστορίας. Ολόκληρη η ανθρώπινη ύπαρξη ήταν, είναι και πάντοτε θα είναι ένας διαρκής αγώνας. Υπάρχουν εκείνοι που τα βγάζουν πέρα κι εκείνοι που δεν τα καταφέρνουν. Τι μπορώ να κάνω εγώ γι' αυτό; Τόσο το χειρότερο για κάποιους, τόσο το καλύτερο για κάποιους άλλους. Ουαί τοις ηττημένοις! Αυτός είναι ο μέγας νόμος της φύσης ενάντια στον οποίο καμιά εξέγερση δεν είναι δυνατή. Τι θα θέλατε λοιπόν; Μήπως θα 'πρεπε να στερηθώ όλα τα υπάρχοντά μου και να σατίσω στην φτώχεια, την στιγμή που κάποιος άλλος θα τρώει τα λεφτά μου;

ΜΙΚΕΛΕ: Δεν θέλω ακριβώς αυτό, αλλά σκέφτομαι: τι θα γίνει αν οι εργαζόμενοι, επωφελούμενοι από τον αριθμό τους και βασιζόμενοι στην θεωρία σας ότι η ζωή είναι ένας αγώνας και ότι τα δικαιώματα πηγάζουν από τα γεγονότα, σκεφτούν να δημιουργή-

σουν ένα νέο «ιστορικό γεγονός», αποσπώντας την γη και το κεφάλαιο σας, και καθιερώνοντας νέα δικαιώματα;

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Α, αυτό σίγουρα θα περιέπλεκε τα πράγματα. Αλλά...θα συνεχίσουμε κάποια άλλη φορά. Τώρα πρέπει να πάω στο θέατρο. Καλό βράδυ σε όλους!

2

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ (δικαστής): Ακούστε, κύριε Πρόσπερο, τώρα που είμαστε μεταξύ μας, εμείς οι ώρμιοι άνθρωποι. Χθες το απόγευμα, όταν μιλούσατε σ' εκείνον τον άμαλο τον Μικέλε, δεν ήθελα να παρέμβω. Πιστεύετε όμως ότι αυτός ήταν ο ορθός τρόπος για να υπερισπίσετε τους θεσμούς μας; Φαινόταν σχεδόν σαν να ήσαστε εσείς ο αναρχικός!

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Εγώ; Ποτέ! Πώς σας ήρθε;

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Επειδή αυτά που ουσιαστικά λέγατε είναι πως όλη η σημερινή κοινωνική οργάνωση βασίζεται στην βία, προσφέροντας έτσι επιχειρήματα σε εκείνους που θα ήθελαν να την καταστρέψουν με την βία. Τι έχετε όμως να πείτε για τις υπέρτατες αρχές που διέπουν τις πολιτισμένες κοινωνίες, τα δικαιώματα, την ηθική και την θρησκεία; Αυτά δεν μετράνε καθόλου;

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Φυσικά, είστε πάντα έτοιμος να μιλήσετε για δικαιώματα! Πρόκειται για μια κακή συνήθεια που αποκτήσατε από το επάγγελμά σας. Αν υποθέσουμε ότι αύριο οι κυβερνήσεις θέσπιζαν τον κολλεκτιβισμό, θα καταδικάζατε τους υποστηρικτές της ατομικής ιδιοκτησίας με την ίδια απάθεια που σήμερα καταδικάζετε τους αναρχικούς... και πάντα εν ονόματι των υπέρτατων αρχών, των αιώνιων και αναλλοίωτων δικαιομάτων! Βλέπετε, το πρόβλημα είναι απλώς τα ονόματα. Εσείς λέτε δικαιώματα, εγώ λέω βία. Τελικά όμως, αυτό που πραγματικά μετράει είναι η καλή μας η αστυνομία, και όποιος την έχει στο πλευρό του έχει το δίκιο με το μέρος του.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Ελάτε τώρα, κ. Πρόσπερο! Είναι αδιανόητο η αγάπη σας για τα σοφίσματα να καταπνίγει μονίμως τα συντηρητι-

κά σας ένστικτα. Δεν μπορείτε να καταλάβετε πόσο κακή εικόνα δίνει ένας άνθρωπος σαν κι εσάς, ένας από τους πρεσβύτερους της πόλης μας, όταν προμηθεύει με επιχειρήματα τους χειρότερους εχθρούς της τάξης. Πιστέψτε με, θα έπρεπε να σταματήσουμε αυτήν την κακή συνήθεια να τσακωνόμαστε μεταξύ μας, τουλάχιστον δημοσίως. Ας ενωθούμε όλοι για να υπερασπίσουμε τους θεσμούς μας, οι οποίοι εξ αιτίας της αθλιότητας της εποχής μας δέχονται βάνανσα χτυπήματα ...και για να φροντίσουμε τα απειλούμενα συμφερόντά μας.

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Ασφαλώς και να ενωθούμε. Αν όμως δεν ληφθούν σκληρά μέτρα, αν δεν σταματήσετε να χρησιμοποιείτε φιλελεύθερες θεωρίες, δεν θα λύσουμε κανένα πρόβλημα.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Μα φυσικά! Χρειαζόμαστε σκληρούς νόμους που θα εφαρμοστούν αυστηρά. Όμως, αυτό δεν αρκεί. Η βία από μόνη της δεν μπορεί να κρατήσει για πολύ υποταγμένο έναν λαό, ειδικά στην σημερινή εποχή. Είναι απαραίτητο να αντιταχθούμε στην προπαγάνδα με προπαγάνδα, πρέπει να πείσουμε τους ανθρώπους ότι εμείς έχουμε δίκιο.

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Θα αστειεύεστε, ασφαλώς! Καλέ μου φίλε, εν ονόματι των κοινών μας συμφερόντων, σας παρακαλώ, προσέξτε την προπαγάνδα! Είναι ανατρεπτική ακόμα κι όταν προέρχεται από συντηρητικούς. Η προπαγάνδα σας πάντα θα καταλήγει υπέρ των σοσιαλιστών, των αναρχικών ή όπως αλλιώς αποκαλούνται. Προσπαθήστε να πείσετε κάποιον που πεινάει ότι φταίει το ότι δεν τρώει –πόσω μάλλον, όταν είναι ο ίδιος εκείνος που παράγει την τροφή! Όσο δεν το σκέφτεται και συνεχίζει να ευλογεί τον Θεό ή το αφεντικό του για τα λίγα που έχει, όλα είναι μια χαρά. Από την στιγμή όμως που θ' αρχίσει να σκέφτεται την θέση του, τελειωσε: θα γίνει εχθρός σας, με τον οποίο δεν θα συμπλιωθείτε ποτέ. Ποτέ όσο ζείτε! Πρέπει πάση θυσία να αποφυγούμε την προπαγάνδα, να φμιώσουμε τον Τύπο, με ή χωρίς τον νόμο, ή ακόμα και ενάντια σ' αυτόν.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Σωστά, σωστά...

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Εμποδίστε κάθε συγκέντρωση, διαλύστε όλες τις

ενώσεις, στείλτε στην φυλακή όλους όσους νομίζουν...

ΤΣΕΖΑΡΕ (ο καφετζής): Ηρεμήστε! Ηρεμήστε! Μην αφήνετε το πάθος να σας παρασύρει. Θυμηθείτε ότι άλλες κυβερνήσεις, σε ευνοϊκότερους καιρούς, υιοθέτησαν τα μέτρα που προτείνετε, προκαλώντας την ίδια τους την πτώση.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Σγά, σωπάστε! Έρχεται ο Μικέλε μαζί με έναν αναρχικό που καταδίκασα πέρυσι σε φυλάκιση 6 μηνών για ένα ανατρεπτικό μανιφέστο. Για να είμαστε ειλικρινείς μεταξύ μας, το μανιφέστο είχε γραφτεί με τέτοιο τρόπο ώστε ο νόμος δεν μπορούσε να το αγγίξει –αλλά τι να κάνουμε; Η εγκληματική πρόθεση υπήρχε... και, εν πάση περιπτώσει, η κοινωνία έπρεπε να αμυνθεί!

ΜΙΚΕΛΕ: Καλησπέρα σας, κύριοι. Να σας συστήσω έναν φίλο μου αναρχικό που δέχτηκε να απαντήσει στην χτεσινή πρόκληση του κ. Πρόσπερο.

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Μα τι λέτε; Ποιά πρόκληση; Ήταν απλά μια συζήτηση μεταξύ φίλων για να περάσει η ώρα. Μας εξηγούσατε τι είναι ο αναρχισμός, αφού δεν τον είχαμε καταλάβει μέχρι τώρα.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ (αναρχικός): Δεν είμαι δάσκαλος του αναρχισμού και δεν ήρθα εδώ για να δώσω διάλεξη επί του θέματος. Μπορώ πάντως να υπερασπίξομαι τις ιδέες μου, όποτε χρειάζεται. Άλλωστε, υπάρχει ένας κύριος εδώ (αναφερόμενος ειρωνικά στον δικαστή *Αμπρότζιο*), που θα έπρεπε να γνωρίζει γι' αυτόν περισσότερα πράγματα απ' ό,τι εγώ. Έχει καταδικάσει πολλούς ανθρώπους επειδή ήταν αναρχικοί, και αφού αναμφίβολα είναι ένας ευσυνείδητος άνθρωπος, δεν θα έκανε κάτι τέτοιο προτού εξετάσει επαρκώς τα επιχειρήματά τους.

ΤΣΕΖΑΡΕ: Ελάτε τώρα, ας μην προσωποποιούμε το θέμα... κι αν πρόκειται να μιλήσουμε για τον αναρχισμό, ας αρχίσουμε αμέσως. Βλέπετε κι εγώ διαπιστώνω πως τα πράγματα πάνε άσχημα και πρέπει να βρεθούν λύσεις. Δεν χρειάζεται όμως να γινόμαστε ουτοπιστές και κυρίως πρέπει να αποφεύγουμε την βία. Σίγουρα η κυβέρνηση θα έπρεπε να αντιμετωπίσει από ζεστά την Υπόθεση των εργαζομένων, θα έπρεπε να προσφέρει εργασία στους άνεργους, να προστατέψει τις εθνικές βιομηχανίες και να ενθαρρύνει το

εμπόριο. Αλλά...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Πόσα πράγματα θα θέλατε να κάνει αυτή η ταλαιπωρη κυβέρνηση! Η κυβέρνηση πάντως δεν θέλει να ασχοληθεί με τα συμφέροντα των εργαζομένων κι αυτό είναι ευνόητο.

ΤΣΕΖΑΠΕ: Πώς μπορεί να είναι ευνόητο; Μέχρι τώρα, είναι αλήθεια, η κυβέρνηση έχει δείξει έλλειψη ικανότητας και ίσως ελάχιστη επιθυμία να θεραπεύσει τα δεινά της χώρας. Αύριο όμως, άλλοι φωτισμένοι και ευσυνείδητοι πολιτικοί θα μπορέσουν να κάνουν ό,τι δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Όχι, αγαπητέ μου κύριε, δεν είναι ζήτημα του ενός ή του άλλου πολιτικού. Είναι το ζήτημα της κυβέρνησης γενικά—όλων των κυβερνήσεων, των σημερινών, των χθεσινών και των αυριανών. Η κυβέρνηση προέρχεται από τους ιδιοκτήτες, χρειάζεται την υποστήριξή τους για να διατηρηθεί, ενώ τα μέλη της είναι κι αυτά ιδιοκτήτες. Πώς θα μπορούσε, λοιπόν, να υπηρετήσει τα συμφέροντα των εργαζομένων; Αν' την άλλη, η κυβέρνηση, ακόμα κι αν θα το ήθελε, δεν θα μπορούσε να επλώσει το κοινωνικό ζήτημα, διότι αυτό είναι απόρροια γενικών παραγόντων που δεν μπορούν να εξλειφθούν από μια κυβέρνηση, και οι οποίοι, στην πραγματικότητα, καθορίζουν την φύση και την πορεία της κυβέρνησης. Για να λυθεί το κοινωνικό ζήτημα πρέπει να αλλάξουμε άρδην όλο το σύστημα, το οποίο η κυβέρνηση είναι εντεταλμένη να υπηρετεί. Μιλάτε για παροχή εργασίας στους ανέργους. Τι μπορεί όμως να κάνει η κυβέρνηση αν δεν υπάρχει εργασία; Πρέπει να βάζει ανθρώπους να κάνουν ανώφελες δουλειές—και ύστερα ποιός θα τους πλήρωνε; Θα έπρεπε να αυξήσει την παραγωγή για να ικανοποιήσει τις ανάγκες των ανθρώπων; Τότε όμως, οι ιδιοκτήτες δεν θα μπορούσαν να πουλήσουν τα προϊόντα που ιδιοποιούνται από τους εργαζόμενους—στην πραγματικότητα, θα έπαιαν να είναι ιδιοκτήτες, αφού η κυβέρνηση για να δώσει εργασία στον λαό θα έπρεπε να τους αφαιρέσει τη γη και το κεφάλαιο που μονοπωλούν. Αυτό θα ήταν μια κοινωνική επανάσταση, η εξάλειψη ολόκληρου του παρελθόντος—και γνωρίζετε καλά ότι αν αυτό δεν γίνει από τους εργάτες, τους αγρότες και τους μη προνομιούχους, η κυβέρ-

νηση δεν θα το κάνει ποτέ. Λέτε να προστατευτεί η βιομηχανία και το εμπόριο: μα η κυβέρνηση μπορεί το πολύ-πολύ να ευνοήσει κάποιους βιομηχάνους εις βάρος κάποιων άλλων, να ευνοήσει τους εμπόρους μιάς περιοχής εις βάρος εκείνων μιάς άλλης—έτσι, συνολικά, τίποτα δεν θα βελτιωνόταν, απλώς θα είχαμε λίγα προνόμια παραπάνω, λίγη αδικία και περισσότερες αντιπαραγωγικές δαπάνες. Μια κυβέρνηση που προστατεύει τους πάντες είναι μια παράλογη ιδέα, διότι οι κυβερνήσεις δεν παράγουν τίποτα και απλώς το μόνο που μπορούν να κάνουν είναι να μεταφέρουν τον πλούτο που άλλοι παράγουν.

ΤΣΕΖΑΠΕ: Τότε, λοιπόν, τι κάνουμε; Αν η κυβέρνηση δεν θέλει και δεν μπορεί να κάνει τίποτα, ποιά λύση υπάρχει; Ακόμα κι αν κάνετε την επανάσταση, θα πρέπει να δημιουργήσετε μιαν άλλη κυβέρνηση. Αφού όμως λέτε ότι όλες οι κυβερνήσεις είναι ίδιες, όλα θα έμεναν όπως ήταν και πριν.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Θα είχατε δίκιο αν η επανάστασή μας οδηγούσε απλώς σε μια αλλαγή κυβέρνησης. Εμείς όμως θέλουμε τον πλήρη μετασχηματισμό του καθεστώτος ιδιοκτησίας, του συστήματος παραγωγής και ανταλλαγής. Όσο δε αφορά την κυβέρνηση, όντας ένα άχρηστο, επαβλαβές και παρασιτικό όργανο, δεν την θέλουμε καθόλου. Πιστεύουμε ότι όσο υπάρχει κυβέρνηση, με άλλα λόγια ένα σώμα που έχει επαβληθεί στην κοινωνία και διαθέτει τα μέσα επιβολής της θέλησής του διά της βίας, δεν θα υπάρξει πραγματική χειραφέτηση, ούτε ειρήνη ανάμεσα στους ανθρώπους. Γνωρίζετε ότι είμαι αναρχικός και αναρχία σημαίνει κοινωνία χωρίς κυβέρνηση.

ΤΣΕΖΑΠΕ: Μα τι εννοείτε; Μια κοινωνία χωρίς κυβέρνηση! Πώς θα μπορούσατε να ζήσετε; Ποιός θα έφτιαχνε τους νόμους; Ποιός θα τους εφάρμοζε;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Βλέπω ότι δεν έχετε ιδέα για το τι θέλουμε. Για να αποφύγουμε να χάσουμε χρόνο ξεφεύγοντας από το θέμα μας, πρέπει να με αφήσετε να σας εξηγήσω, συνοπτικά, αλλά μεθοδικά, το πρόγραμμά μας, και τότε θα μπορέσουμε να συζητήσουμε για όλα αυτά τα ζητήματα προς αμοιβαίο όφελος. Τώρα όμως είναι

αργά. Θα συνεχίσουμε την επόμενη φορά.

3

ΤΣΕΖΑΡΕ: Λοιπόν, απόψε θα μας εξηγήσετε πώς μπορούμε να ζήσουμε χωρίς κυβέρνηση;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Θα προσπαθήσω. Πρώτα, όμως, πρέπει να σκεφθούμε πώς έχουν τα πράγματα στην σημερινή κοινωνία και κατά πόσον χρειάζεται πραγματικά να αλλάζουμε την δομή της. Εξετάζοντας την κοινωνία στην οποία ζούμε, τα πρώτα φαινόμενα που διαπιστώνουμε είναι η φτώχεια που μαστίζει τις μάζες, η αβεβαιότητα για το αύριο, η οποία λίγο-πολύ πλήττει τους πάντες, η αδυσώπητη πάλη όλων εναντίον όλων για να νικήσουν την πείνα...

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Μα, αγαπητέ μου κύριε, θα μπορούσατε να μιλάτε επί αρκετή ώρα γι' αυτά τα κοινωνικά δεινά. Δυστυχώς, διαθέτουμε πολλά παραδείγματα. Αυτό όμως δεν χρησιμεύει σε τίποτα και δεν αποδεικνύει ότι θα είμαστε σε καλύτερη κατάσταση αν φέρναμε τα πάνω κάτω. Η ανθρωπότητα δεν μαστίζεται μόνο από την φτώχεια—υπάρχουν επίσης λιμοί, χολέρα, σεισμοί... και θα φαινόταν πολύ παράξενο αν θα θέλατε να επαναστατήσετε εναντίον τους. Το κακό ενυπάρχει στην φύση των πραγμάτων...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Αυτό ακριβώς που θέλω να σας δείξω είναι ότι η φτώχεια στηρίζεται στον σημερινό τρόπο κοινωνικής οργάνωσης και ότι θα εξαφανισθεί σε μια πιο εξισωτική και ορθολογικά οργανωμένη κοινωνία. Όταν αγνοούμε τα αίτια ενός κακού και δεν βρίσκουμε λύσεις, τότε δεν μπορούμε να κάνουμε πολλά γι' αυτό. Όταν όμως η λύση βρίσκεται, τότε γίνεται έγνοια και καθήκον καθενός να την εφαρμόσει.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Εδώ είναι το λάθος σας: η φτώχεια οφείλεται σε αιτίες ανώτερες της ανθρώπινης βούλησης και του ανθρώπινου νόμου. Οφείλεται στην τσιγγουνιά της φύσης που δεν μας παρέχει αρκετά αγαθά για να ικανοποιήσουμε τις ανθρώπινες επιθυμίες. Κοιτάζτε τα ζώα—εκεί δεν μπορείτε να κατηγορήσετε την *κατα-*

λιστική απανθρωπιά ή την *τυραννική κυβέρνηση*. Πρέπει να παλέψουν για την τροφή τους, ενώ συχνά λιμοκτονούν. Τα πράγματα είναι ξεκάθαρα. Η αλήθεια είναι ότι υπάρχει υπερβολικά μεγάλος αριθμός ανθρώπων στον κόσμο. Μακάρι οι άνθρωποι να μπορούσαν να ελέγχουν τους εαυτούς τους και να μην κάνουν παιδιά...εκτός κι αν μπορούν να τα συντηρήσουν. Έχετε διαβάσει Μάλθους;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ναι, λίγο. Αλλά κι αν δεν έχω διαβάσει το έργο του, δεν θα άλλαζε τίποτα. Αυτό που ξέρω, χωρίς να χρειάζεται να διαβάσω κανένα κείμενό του, είναι ότι θα πρέπει κανείς να έχει πολύ θράσος για να λέει τέτοια πράγματα! Λέτε πως η φτώχεια οφείλεται στην τσιγγουνιά της φύσης, παρ' όλο που γνωρίζετε ότι υπάρχει ακαλλιέργητη γη...

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Αν υπάρχει ακαλλιέργητη γη, αυτό σημαίνει ότι δεν μπορεί να καλλιεργηθεί και ότι δεν μπορεί να παράξει αρκετά για να αποσβέσει το σχετικό κόστος.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Το πιστεύετε αυτό; Κάντε ένα πείραμα και δώστε αυτήν την ακαλλιέργητη γη στους αγρότες, θα δείτε ότι θα κάνουν θαύματα. Μα σοβαρολογείτε; Πώς καλλιεργούσαν αυτήν την γη σε καιρούς που η τέχνη της καλλιέργειας ήταν στα σπάργανα, ενώ η χημεία και η γεωργική τεχνολογία ήταν σχεδόν ανύπαρκτες; Δεν ξέρετε ότι σήμερα ακόμα κι οι πέτρες μπορούν να μετατραπούν σε γόνιμο έδαφος; Δεν ξέρετε ότι οι αγρονόμοι, ακόμα και οι λιγότερο αισιόδοξοι, υπολογίζουν ότι αν καλλιεργηθούν ορθολογικά τα εδάφη μιάς επικράτειας όπως η Ιταλία, θα μπορούσαν άνετα να συντηρήσουν έναν πληθυσμό 100 εκ. ανθρώπων; Ο αληθινός λόγος που η γη αφήνεται ακαλλιέργητη και η καλλιεργημένη γη παράγει μόνο ένα μικρό ποσοστό των δυνατοτήτων της, δεδομένης της υιοθέτησης λιγότερο πρωτόγονων μεθόδων καλλιέργειας, βρίσκεται στο ότι οι ιδιοκτήτες της δεν ενδιαφέρονται καθόλου να αυξήσουν την παραγωγή της. Δεν ενδιαφέρονται για την εισημερία των ανθρώπων. Παράγουν για να πουλήσουν και ξέρουν ότι, όταν υπάρχει πληθώρα αγαθών, οι τιμές πέφτουν και το κέρδος μειώνεται, συνολικά είναι μικρότερο απ' όσο όταν τα αγαθά είναι σπάνια

και πωλούνται στις τιμές που τους βολεύουν.

Αυτό δεν συμβαίνει μόνο στην γεωργική παραγωγή. Για κάθε κλάδο της ανθρώπινης δραστηριότητας ισχύει το ίδιο. Παραδείγματος χάριν: σε κάθε πόλη οι φτωχοί αναγκάζονται να κατοικούν σε μολυσμένες τρώγλες, στοιβαγμένοι χωρίς καμιά μέριμνα υγιεινής ή ηθικής, μέσα σε συνθήκες στις οποίες είναι αδύνατον να είναι καθαροί και να απολαμβάνουν μια ανθρώπινη ζωή. Γιατί συμβαίνει αυτό; Ίσως επειδή δεν υπάρχουν σπίτια; Γιατί όμως δεν χτίζονται γερά, άνετα και όμορφα σπίτια για τον καθένα; Οι πέτρες, τα τούβλα, ο ασβέστης, το ατσάλι, η ξυλεία και όλα γενικώς τα υλικά που χρειάζονται στις οικοδομές υπάρχουν εν αφθονία, όπως και εν αφθονία υπάρχουν άνεργοι χτίστες, ξυλουργοί και αρχιτέκτονες που δεν ζητούν τίποτα άλλο πέρα από το να εργασθούν. Γιατί, λοιπόν, υπάρχουν τόσες ικανότητες σε αχρησία, την στιγμή που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για το καλό όλων; Ο λόγος είναι απλός: αν υπήρχαν πολλά σπίτια, τα ενοίκια θα μειώνονταν. Οι ιδιοκτήτες των ήδη υπάρχοντων σπιτιών, που είναι και οι ίδιοι που έχουν τα μέσα να χτίσουν κι άλλα, δεν έχουν πραγματικά καμιά διάθεση να δουν να μειώνεται το εισόδημά τους από τα ενοίκια, για να κερδίσουν απλώς τον σεβασμό των φτωχών.

ΤΣΕΖΑΡΕ: Υπάρχει μια δόση αληθείας σε αυτά που λέτε, αλλά κάνετε λάθος σε ό,τι αφορά την εξήγηση των δεινών που μοιστίζουν την χώρα μας. Ο λόγος για τον οποίο η γη καλλιεργείται πλημμελώς ή μένει αχρησιμοποίητη, ο λόγος για τον οποίο οι επιχειρήσεις βολτώνουν, η αιτία της φτώχειας γενικά είναι η έλλειψη ενθουσιασμού της αστικής τάξης. Οι καπιταλιστές είτε φοβούνται, είτε αδιαφορούν, και δεν θέλουν ή δεν ξέρουν πώς να αναπτύξουν τις βιομηχανίες. Οι ιδιοκτήτες γης δεν ξέρουν πώς να ξεφύγουν από τις μεθόδους των προγόνων τους και δεν θέλουν να πολυσκοτιστούν. Οι έμποροι δεν ξέρουν πώς να βρουν νέες διεξόδους, και η κυβέρνηση με την δημοσιονομική και την ανόητη δασμολογική πολιτική της, αντί να ενθαρρύνει την ιδιωτική πρωτοβουλία, την εμποδίζει και την καταπνίγει μόλις εμφανίζεται. Κοιτάζτε την Γαλλία, την Αγγλία και την Γερμανία.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Δεν αμφιβάλω ότι η δική μας αστική τάξη είναι οκνηρή και αδιάφορη, αλλά η κατωτερότητά της απλώς εξηγεί το γιατί υποσκελίζεται από τις αστικές τάξεις των άλλων χωρών στην διαμάχη τους για την επικράτηση στην παγκόσμια αγορά: σε καμία περίπτωση δεν εξηγεί τις αιτίες της φτώχειας των ανθρώπων. Η δε φανερή απόδειξη αυτού είναι ότι η φτώχεια, η ανεργία και όλα τα υπόλοιπα κοινωνικά κακά υπάρχουν και σε χώρες στις οποίες η αστική τάξη είναι πιο ενεργητική και ευφυής απ' ό,τι στην Ιταλία. Στην πραγματικότητα, αυτά τα κακά είναι εντονότερα σε χώρες στις οποίες η βιομηχανία είναι πιο ανεπτυγμένη, εκτός κι αν οι εργάτες έχουν καταφέρει, μέσω της οργάνωσης, της αντίστασης ή της εξέγερσης, να αποκτήσουν καλύτερες συνθήκες ζωής. Ο καπιταλισμός είναι παντού ο ίδιος. Για να επιβιώσει και να ευημερήσει, χρειάζεται μια μόνιμη κατάσταση μερικής έλλειψης αγαθών: χρειάζεται να διατηρήσει τις τιμές του και να δημιουργήσει πεινασμένες μάζες, διατεθειμένες να δουλέψουν υπό οποιεσδήποτε συνθήκες. Βλέπετε, πράγματι, ότι όταν η παραγωγή βρίσκεται σε πλήρη άνοδο σε μια χώρα, αυτό ποτέ δεν δίνει τα μέσα παραγωγούς να αυξήσουν την κατανάλωση, αλλά πάντα η επιπλέον παραγωγή πωλείται στις εξωτερικές αγορές. Η εσωτερική κατανάλωση αυξάνεται μόνον όταν οι εργαζόμενοι μπορέσουν να επωφεληθούν από αυτές τις καταστάσεις και να απαιτήσουν αύξηση των μισθών τους και, άρα, να μπορούν να αγοράσουν περισσότερα αγαθά. Τότε όμως, όταν για τον έναν ή τον άλλον λόγο η εξωτερική αγορά για την οποία παράγουν δεν αγοράζει πιά, έρχεται η κρίση, η εργασία σταματά, οι μισθοί μειώνονται και η φοβερή φτώχεια επανέρχεται λαμβάνοντας ολέθριες διαστάσεις. Ωστόσο, σ' αυτήν την ίδια χώρα όπου η συντριπτική πλειοψηφία δεν έχει τίποτα, θα ήταν πολύ πιο λογικό να εργάζεσαι για τις ίδιες σου τις ανάγκες! Τότε, όμως, τι θα κέρδιζαν οι καπιταλιστές από αυτό;!

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Πιστεύετε, λοιπόν, ότι ο καπιταλισμός φταίει για όλα;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Φυσικά! Γενικότερα δε οφείλεται στο γεγονός ότι λίγα άτομα έχουν συγκεντρώσει τη γη και όλα τα μέσα παραγωγής,

και μπορούν να επιβάλλουν την θέλησή τους στους εργαζόμενους, με τέτοιον τρόπο ώστε, αντί να παράγουν για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες του λαού και με δεδομένες αυτές τις ανάγκες, η παραγωγή να έχει ως στόχο την άντληση κέρδους για τους εργοδότες. Όλες οι δικαιολογίες που επινοείτε για να σώσετε τα προνόμια των αστών, είναι τελείως λανθασμένες, ή απλά ψέματα. Λίγο πριν υποστηρίζατε ότι η αιτία της φτώχειας είναι η έλλειψη προϊόντων. Σε μian άλλη περίπτωση, ερχόμενος αντιμέτωπος με τα προβλήματα των ανέργων, θα λέγατε ότι οι αποθήκες είναι γεμάτες, ότι τα αγαθά δεν μπορούν να πουληθούν και ότι οι ιδιοκτήτες δεν μπορούν να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας για να τα διοχετεύσουν. Στην πραγματικότητα, αυτό απεικονίζει τον παραλογισμό του συστήματος: λημοκτονούμε επειδή οι αποθήκες είναι γεμάτες και δεν υπάρχει ανάγκη να καλλιεργηθεί η γη, ή, μάλλον, επειδή οι ιδιοκτήτες γης δεν έχουν ανάγκη να καλλιεργούν την γη τους. Οι τσιγκαρήδες δεν δουλεύουν κι έτσι τριγυρνάνε με λιωμένα παπούτσια, επειδή υπάρχει υπερβολικά μεγάλο απόθεμα παπουτσιών –και πάει λέγοντας...

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Άρα, πρέπει να πεθάνουν από την πείνα οι καπιταλιστές.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Φυσικά και όχι! Απλώς πρέπει να δουλέψουν, όπως όλοι οι άλλοι. Μπορεί να σας φαίνεται σκληρό, αλλά πρέπει να καταλάβετε: όταν κάποιος διατρέφεται καλά, η εργασία παύει να είναι απειλή. Μπορώ να σας δείξω ότι όντως πρόκειται για μια ανάγκη και μια εκούληρωση της ανθρώπινης φύσης. Τώρα όμως πρέπει να φύγω, αήριο δουλεύω και είναι ήδη πολύ αργά. Σας χαρητώ.

4

ΤΣΕΖΑΠΕ: Μου αρέσει να συζητώ μαζί σας. Έχετε έναν ιδιαίτερο τρόπο να τοποθετείτε τα πράγματα που σας κάνει να φαίνεστε σωστός... και, μάλιστα, μπορώ να πω ότι δεν έχετε κι εντελώς άδικο. Σέγουρα υπάρχουν παραλογισμοί, πραγματικοί ή φαινομενικοί, στην σημερινή κοινωνική τάξη πραγμάτων. Λόγου χάριν, μου είναι

δύσκολο να κατανοήσω την δασμολογική πολιτική. Ενώ εδώ υπάρχουν άνθρωποι που πεθαίνουν από την πείνα ή από συναφείς με αυτήν αρρώστιες, αφού δεν έχουν καλής ποιότητας ψωμί, η κυβέρνηση παρεμποδίζει την εισαγωγή σιταριού από την Αμερική, όπου έχουν περισσότερο από όσο χρειάζονται και το μόνο που θα ήθελαν είναι να μας το πουλήσουν. Είναι σαν να πεινάς, αλλά να μην θέλεις να φας! Ωστόσο...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Έτσι ακριβώς είναι, αλλά η κυβέρνηση δεν πεινάει –ούτε φυσικά οι μεγαλοπαραγωγοί σιταριού εδώ στην Ιταλία, στους οποίους η κυβέρνηση έχει αναθέσει τον εφοδιασμό της χώρας με σιτάρι. Αν οι πεινασμένοι ήταν ελεύθεροι να παρέμβουν, θα βλέπατε ότι δεν θα ήταν αντίθετοι στην εισαγωγή του!

ΤΣΕΖΑΠΕ: Το ξέρω και καταλαβαίνω ότι με τέτοιου τύπου επιχειρήματα επηρεάζετε αρνητικά τους απλούς ανθρώπους, οι οποίοι βλέπουν τα πράγματα μόνο γενικά και μονόπλευρα. Για να αποφυγουμε όμως τα λάθη, πρέπει να δούμε όλες τις πλευρές του ζητήματος, όπως ετοιμαζόμουν να κάνω στο σημείο που με διακόνησατε. Είναι αλήθεια ότι τα συμφέροντα των ιδιοκτητών επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την εμβολή ενός φόρου εισαγωγών. Απ' την άλλη μεριά όμως, αν η εισαγωγή δεν εμφανιζόταν, οι Αμερικανοί που μπορούν να παράγουν σιτάρι και κρέας υπό ευνοϊκότερες συνθήκες απ' ό,τι εμείς, θα εφοδίαζαν τελικώς όλη μας την αγορά: τότε τι θα έκαναν οι δικοί μας παραγωγοί; Οι ιδιοκτήτες θα καταστρέφονταν, ενώ για τους εργαζόμενους τα πράγματα θα χειροτέρευαν ακόμη περισσότερο. Το ψωμί θα πουλιόταν φθηνά –αν όμως δεν υπήρχε τρόπος να κερδίσει κανείς αυτά τα λίγα χρήματα [που θα χρειάζονταν για την αγορά του], πάλι ο κόσμος θα λημοκτονούσε. Εν συνεχεία δε, οι Αμερικανοί, ανεξαρτήτως τού αν τα αγαθά είναι φθηνά ή ακριβά, θα θελήσουν να πληρωθούν –με τι όμως θα τους πληρώναμε αν στην Ιταλία δεν παράγουμε τίποτα; Θα μπορούσατε να μου πείτε ότι στην Ιταλία θα μπορούσαμε να καλλιεργήσουμε εκείνα τα προϊόντα που ταυριάζουν στο έδαφος και στο κλίμα μας και εν συνεχεία να τα ανταλλάξουμε στο εξωτερικό: κρασί λόγου χάριν, πορτοκάλια, λουλούδια κ.λπ. Τι θα συμβεί όμως αν αυτά που

μπορούμε να παράγουμε εμείς με ευνοϊκούς όρους δεν έχουν ζήτηση από τους άλλους, είτε επειδή δεν τα χρειάζονται, είτε επειδή τα παράγουν οι ίδιοι; Για να μην αναφέρω ότι για να αλλάξει το καθεστώς παραγωγής χρειάζεται κεφάλαιο, γνώση και προ πάντων χρόνος. Εν τω μεταξύ, όμως, τι θα τρώμε;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Τέλεια! Αγγίζετε την καρδιά του προβλήματος. Το ελεύθερο εμπόριο δεν μπορεί να λύσει το πρόβλημα της φτώχειας περισσότερο απ' ό,τι ο προστατευτισμός. Το ελεύθερο εμπόριο συμφέρει τους καταναλωτές και βλάπτει τους παραγωγούς, και αντιστρόφως, ο προστατευτισμός συμφέρει τους προστατευόμενους παραγωγούς, αλλά βλάπτει τους καταναλωτές. Αφού δε οι εργαζόμενοι είναι τόσο καταναλωτές όσο και παραγωγοί, τελικός καταλήγουμε πάντα στο ίδιο αποτέλεσμα. Αυτό δε το αποτέλεσμα θα είναι πάντοτε το ίδιο μέχρι να καταργηθεί το καπιταλιστικό σύστημα. Αν οι εργαζόμενοι δούλευαν για τους εαυτούς τους και όχι για το κέρδος των αφεντικών τους, τότε κάθε χώρα θα μπορούσε να παράγει αρκετά για να καλύπτει τις ανάγκες της, και θα έπρεπε απλώς να συμφωνήσουν με τους εργαζόμενους άλλων χωρών να μοιράσουν την παραγωγική εργασία σύμφωνα με την ποιότητα του εδάφους, το κλίμα, την διαθεσιμότητα των φυσικών πόρων, τις προτιμήσεις των κατοίκων κ.λπ., ώστε όλοι οι άνθρωποι να απολαμβάνουν τα πάντα στον μέγιστο βαθμό, με την ελάχιστη δυνατή προσπάθεια.

ΤΣΕΖΑΠΕ: Ναι, αλλά αυτά είναι απλώς ονειροπολήματα.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Σήμερα μπορεί να είναι όνειρα... όταν όμως οι άνθρωποι κατανοήσουν με ποιόν τρόπο θα μπορούσαν να βελτιώσουν την ζωή τους, τα όνειρα γρήγορα θα γίνουν πραγματικότητα. Τα μόνα εμπόδια είναι ο εγωϊσμός ορισμένων και η αδιαφορία κάποιων άλλων.

ΤΣΕΖΑΠΕ: Υπάρχουν κι άλλα εμπόδια, φίλε μου. Νομίζετε ότι μόλις ξεφορτωθείτε τους ιδιοκτήτες θα κολυμπάτε στο χρυσάφι...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Δεν λέω κάτι τέτοιο. Αντίθετα νομίζω ότι για να ξεπεράσουμε αυτήν την κατάσταση σπάνεως στην οποία μας κρατάει ο καπιταλισμός, και για να οργανώσουμε σε ευρεία κλίμακα

την παραγωγή ώστε να ικανοποιήσουμε τις ανάγκες όλων, χρειάζεται πολλή δουλειά. Από τον κόσμο πάντως δεν λείπει η διάθεση για δουλειά, λείπει η δυνατότητα. Διαμαρτυρούμαστε για το σημερινό σύστημα όχι τόσο επειδή πρέπει να συντηρούμε κάποιους αργόσχολους –παρ' ότι αυτό ασφαλώς δεν μας ευχαριστεί– όσο επειδή αυτοί οι αργόσχολοι ρυθμίζουν την εργασία και μας εμποδίζουν από το να εργαζόμαστε υπό καλές συνθήκες και να παράγουμε άφθονα προϊόντα για όλους.

ΤΣΕΖΑΠΕ: Υπερβάλλετε. Είναι αλήθεια ότι συχνά οι ιδιοκτήτες δεν προσλαμβάνουν εργάτες, με σκοπό να κερδοσκοπήσουν λόγω της έλλειψης προϊόντων, αλλά συχνότερα το κάνουν επειδή έχουν έλλειψη κεφαλαίου. Η γη και οι πρῶτες ύλες δεν επαρκούν για την παραγωγή. Χρειάζεστε, όπως γνωρίζετε, εργαλεία, μηχανήματα, εγκαταστάσεις, τα μέσα για να πληρώνετε τους εργαζόμενους για όσο χρόνο δουλεύουν, κοντολογίς: κεφάλαιο. Κι αυτό συσσωρεύεται μόνο με αργούς ρυθμούς. Πόσες επιχειρήσεις αδυνατούν να ορθοποδήσουν, ή, μόλις το κάνουν, παυχεύουν λόγω έλλειψης κεφαλαίου; Μπορείτε να φαντασθείτε τα αποτελέσματα αν, όπως επιθυμείτε, γίνει μια κοινωνική επανάσταση; Με την καταστροφή του κεφαλαίου και το μεγάλο χῆος που θα την ακολουθήσει, θα οδηγηθούμε σε γενικευμένη φτώχεια.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Αυτό είναι ένα ακόμα λάθος ή ψέμα των υπερασπιστών της σημερινής τάξης πραγμάτων: η έλλειψη κεφαλαίου. Το κεφάλαιο μπορεί να μην είναι αρκετό στην μία ή στην άλλη συγκεκριμένη επιχείρηση διότι το μονοπωλούν άλλοι. Αν όμως δούμε την κοινωνία ως σύνολο, θα διαπιστώσουμε ότι υπάρχει μεγάλη ποσότητα ανενεργού κεφαλαίου, όπως και μεγάλη ποσότητα ακαλλέργητης γης. Δεν βλέπετε πόσες μηχανές σκουριάζουν, πόσα εργοστάσια είναι κλειστά, πόσα σπίτια παραμένουν ξενοκίαιστα; Οι εργάτες χρειάζονται φαγητό για να τραφούν όσο δουλεύουν. Ασφαλώς όμως, πρέπει να τρώνε ακόμα κι όταν είναι άνεργοι. Τρώνε λίγο και άσχημα, αλλά επιβιώνουν και είναι έτοιμοι να δουλέψουν μόλις τους χρειαστεί κάποιος εργοδότης. Επομένως, οι εργαζόμενοι δεν δουλεύουν λόγω έλλειψης μέσων επιβίωσης, κι αν

μπορούσαν να δουλέψουν για λογαριασμό τους, θα προσαρμόζονταν, όπου πραγματικά χρειαζόταν, για να δουλέψουν ενώ θα ζουν όπως όταν είναι άνεργοι, διότι ξέρουν ότι με αυτήν την προσωρινή θυσία θα μπορούσαν τελικά να ξεφύγουν από την κοινωνική κατάσταση της φτώχειας και της υποτέλειας. Φαντασθείτε –κι αυτό είναι κάτι που έχει παρατηρηθεί πολλές φορές– ότι ένας σεισμός καταστρέφει μια πόλη, ερειπώνοντας μια ολόκληρη περιοχή. Μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα η πόλη ανοικοδομείται και γίνεται ακόμα πιο όμορφη από πριν, ενώ δεν διακρίνεται ούτε ίχνος της καταστροφής. Διότι, σ' αυτήν την περίπτωση, συμφέρει τους ιδιοκτήτες και τους καπιταλιστές να προσλάβουν εργάτες, τα μέσα βρίσκονται γρήγορα και ολόκληρη η πόλη ξαναχτίζεται εν ριπή οφθαλμού, όταν παλιότερα ισχυριζόνταν διαρκώς ότι δεν είχαν τα μέσα να χτίσουν μερικές «εργατικές κατοικίες». Όσο για την καταστροφή του κεφαλαίου που θα επέλθει κατά την περίοδο της επανάστασης, ευελπιστούμε ότι, όντας τμήμα ενός συνειδητού κινήματος που έχει ως στόχο την κοινοκτημοσύνη του κοινωνικού πλούτου, οι άνθρωποι δεν θα θελήσουν να καταστρέψουν αυτό που πρόκειται να γίνει δικό τους. Σε κάθε περίπτωση, η κατάσταση δεν θα είναι τόσο άσχημη όπως σε έναν σεισμό! Ασφαλώς θα υπάρξουν δυσκολίες προτού τα πράγματα πάνε προς το καλύτερο, αλλά μόνο δύο σοβαρά εμπόδια βλέπω, το οποία πρέπει να ξεπεράσουμε πριν ξεκινήσουμε: την έλλειψη συνειδητοποίησης του λαού και ...την αστυνομία.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Πέστε μου όμως κάποια πράγματα ακόμα. Μιλάτε για κεφάλαιο, εργασία, παραγωγή, κατανάλωση κ.λπ. Δεν μας λέτε ωστόσο τίποτα για τα δικαιώματα, την δικαιοσύνη, την ηθική και την θρησκεία. Το ζήτημα τού πώς θα χρησιμοποιήσουμε την γη και το κεφάλαιο καλύτερα, είναι πολύ σημαντικό. Ακόμη σημαντικότερα όμως είναι τα ηθικά ζητήματα. Κι εγώ θα ήθελα όλοι να ζουν καλά, αν όμως, για να φτάσουμε σ' αυτήν την ουτοπία, πρέπει να παραβούμε τους ηθικούς νόμους, αν πρέπει να αποκρηδώσουμε τις αιώνιες αρχές του δικαίου, στις οποίες πρέπει να στηρίζεται κάθε πολιτισμένη κοινωνία, τότε ασφαλώς χιλιας φορές θα προτι-

μούσα τα σημερινά δεινά να κρατήσουν για πάντα! Κι έπειτα, σκεφθείτε απλά, ότι πρέπει να υπάρχει μια ανώτερη βούληση που ρυθμίζει τον κόσμο. Ο κόσμος δεν δημιουργήθηκε μόνος του και πρέπει να υπάρχει κάτι πέρα από αυτόν. Δεν λέω ο Θεός, ο Παράδεισος, η Κόλαση, διότι μπορεί, ίσως, να μην πιστεύετε σε αυτά. Κάτι όμως πρέπει να υπάρχει πέρα από αυτόν τον κόσμο που εξηγεί τα πάντα και όπου κάποιος μπορεί να αποζημιωθεί για τις κατάφορες αδικίες που συμβαίνουν εδώ κάτω. Νομίζετε ότι μπορείτε να παραβιάσετε αυτήν την προϋπάρχουσα αρμονία του σύμπαντος; Δεν μπορείτε να το κάνετε! Δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτε άλλο εκτός από το να υποταχθούμε σ' αυτό. Επιτέλους, σταματήστε να υποκινείτε τις μάζες, σταματήστε να ζωντανεύετε χιμαρικές ελπίδες στις ψυχές των λεγότερο τυχερών, σταματήστε να αναλωπυράνετε την φωτιά που δυστυχώς στογκαίει κάτω από τις στάχτες. Θα θέλατε εσείς, ή άλλοι σύγχρονοι βάρβαροι, να καταστρέψετε μέσα σε μια τεράστια κοινωνική έκρηξη, τον πολιτισμό, ο οποίος αποτελεί την δόξα ημών και των προγόνων μας; Αν θέλετε να κάνετε κάτι αξιόλογο, αν θέλετε να ανακουφίσετε όσο γίνεται τους φτωχούς που βασανίζονται, πέστε τους να υποταχθούν στην μοίρα τους, διότι η αληθινή ευτυχία βρίσκεται στο να είναι κανείς ολιγαρκής. Σε τελική ανάλυση, ο καθένας κουβαλάει τον σταυρό του. Κάθε τάξη περνά τις δικές της ταλαιπωρίες κι έχει τα δικά της καθήκοντα ...και οι πιο ευτυχημένοι δεν βρίσκονται πάντοτε μεταξύ των πλουσιότερων.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ελάτε τώρα, αγαπητέ μου δικαστή, αφήστε τις διακηρύξεις περί «μεγάλων αρχών» και την συμβατική σας αγανάκτηση. Εδώ δεν είναι δικαστήριο και, τουλάχιστον για την ώρα, δεν θα μου απαγγείλετε κάποια ποινή. Πόσο εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς από τα λόγια σας ότι ανήκετε στους προνομιούχους! Και πόσο χρήσιμη είναι η παραίτηση των φτωχών ...για εκείνους που ζουν απ' αυτούς. Πρώτα απ' όλα, σας παρακαλώ, αφήστε κατά μέρος τα μεταφυσικά και τα θρησκευτικά επιχειρήματα, στα οποία ούτε κι εσείς ο ίδιος δεν πιστεύετε. Για τα σημαντικά μυστήρια δεν γνωρίζω τίποτα, όμως ούτε κι εσείς. Επομένως, είναι άσκοπο

να τα βάζουμε στην συζήτηση. Όσο για τα υπόλοιπα, να ξέρετε ότι η πίστη σε έναν ανώτερο δημιουργό, στον Θεό δημιουργό και πατέρα της ανθρωπότητας, δεν αποτελεί ένα ασφαλές όπλο για σας. Αν οι παππάδες, που πάντα ήταν και παραμένουν στην υπηρεσία των πλουσίων, συμπεραίνουν απ' αυτήν ότι είναι καθήκον των φτωχών να αποδεχτούν την μοίρα τους, άλλοι μπορεί να συμπεραίνουν (και στην πορεία της Ιστορίας το έχουν κάνει) το δικαίωμα στην δικαιοσύνη και στην ισότητα. Αν ο Θεός είναι ο κοινός μας πατέρας, τότε είμαστε όλοι στενά συνδεδεμένοι. Ο Θεός δεν μπορεί να θέλει κάποια από τα παιδιά του να εκμεταλλεύονται και να βασανίζουν τα υπόλοιπα, οι δε πλούσιοι, οι κυρίαρχοι, θα είχαν γίνει όλοι Κάιν, καταραμένοι από τον Πατέρα τους. Ας τα αφήσουμε όμως αυτά.

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Καλά λοιπόν, ας ξεχάσουμε αν θέλετε την θρησκεία, αφού σας φαίνεται άσκοπη η υπερβολική ενασχόληση με αυτήν. Πρέπει πάντως να λάβετε υπ' όψιν σας τα δικαιώματα, την ηθική και την ανώτερη δικαιοσύνη!

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ακούστε! Αν αληθεύει ότι τα δικαιώματα, η δικαιοσύνη και η ηθική απαιτούν ή επιτρέπουν την καταπίεση και την δυστυχία έστω και ενός ανθρώπου, θα σας έλεγα ευθέως ότι τα δικαιώματα, η δικαιοσύνη και η ηθική είναι απλά ψεύδη, αισχρά όπλα σφυρηλατημένα για την υπεράσπιση των προνομίων. Και τέτοια είναι όταν σημαίνουν αυτά που εσείς τα κάνετε να σημαίνουν. Τα δικαιώματα, η δικαιοσύνη και η ηθική θα έπρεπε να επιδιώκουν το μέγιστο δυνατό καλό όλων, αλλιώς είναι συνώνυμα της αλαζονικής συμπεριφοράς και της αδικίας. Ασφαλώς δε είναι αλήθεια ότι η αντίληψή τους αυτή καλύπτει τις ανάγκες της ύπαρξης και της ανάπτυξης της κοινωνικής συνεργασίας, η οποία έχει διαμορφωθεί και διατηρείται στην ανθρώπινη συνείδηση, κερδίζοντας διαρκώς έδαφος, παρά την αντίδραση εκείνων που έχουν κυριαρχήσει μέχρι σήμερα στον κόσμο. Ακόμα κι εσείς ο ίδιος δεν θα μπορούσατε να υπερασπίσετε, παρά μόνο με ανόητα σοφίσματα, τους σημερινούς κοινωνικούς θεσμούς με την ερμηνεία σας περί των αφηρημένων αρχών της ηθικής και της δικαιοσύνης.

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Είστε πραγματικά πολύ αναίδης. Δεν σας φτάνει που αρνείσθε, όπως μου φαίνεται ότι κάνετε, το δικαίωμα στην ιδιοκτησία, αλλά και ισχυρίζεσθε ότι είμαστε ανίκανοι να το υπερασπίσουμε με τις δικές μας αρχές...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ναι, ακριβώς. Αν θέλετε, θα σας το εξηγήσω την επόμενη φορά.

5

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Λοιπόν, αγαπητέ μου δικαστή, μιλούσαμε, αν δεν απατώμαι, για το δικαίωμα στην ιδιοκτησία.

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Ακριβώς. Είμαι πραγματικά περίεργος να ακούσω πώς θα υπερασπίσετε, εν ονόματι της δικαιοσύνης και της ηθικής, τις προτάσεις σας για λεηλασία και ληστεία. Μια κοινωνία στην οποία ουδείς είναι σίγουρος για την περιουσία του, δεν θα ήταν πλέον κοινωνία, αλλά αγέλες άγριων θηρίων, έτοιμων να κατασπαράξουν το ένα το άλλο.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Δεν νομίζετε ότι αυτή ακριβώς είναι η περίπτωση της σημερινής κοινωνίας; Μας κατηγορείτε για λεηλασία και ληστεία. Όμως οι ιδιοκτήτες δεν είναι, αντίθετα, εκείνοι που διαρκώς απογυμνώνουν τους εργάτες, κλέβοντας τους καρπούς της εργασίας τους.

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Οι ιδιοκτήτες χρησιμοποιούν τα αγαθά τους με τρόπους που θεωρούν καλύτερους, και έχουν το δικαίωμα να το κάνουν με τον ίδιο τρόπο που οι εργαζόμενοι διαθέτουν ελεύθερα την εργασία τους. Οι ιδιοκτήτες και οι εργαζόμενοι συμφωνούν ελεύθερα για την αμοιβή της εργασίας, όταν δε η συμφωνία τηρείται, ουδείς μπορεί να διαμαρτυρηθεί. Η φιλανθρωπία μπορεί να ανακουφίσει τα μεγάλα και άδικα βάσανα, όμως τα δικαιώματα πρέπει να παραμείνουν ανέγγιχτα.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Μα μιλάτε για ελεύθερη συμφωνία! Ο εργάτης που δεν έχει δουλειά, δεν μπορεί να φάει, ενώ η ελευθερία του μοιάζει με εκείνη του ταξιδιώτη που του επιτίθενται ληστές και δίνει το πορτοφόλι του για να γλυτώσει την ζωή του.

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Εντάξει. Δεν μπορείτε όμως να χρησιμοποιήσετε αυτό για να αρνηθείτε το δικαίωμα κάθε ατόμου να διαθέτει την ιδιοκτησία του όπως νομίζει.

ΤΖΟΤΖΙΟ: Την ιδιοκτησία του, την ιδιοκτησία του;! Όμως η ιδιοκτησία του δεν προέρχεται από το ότι οι ιδιοκτήτες γης έχουν την δύναμη να θεωρούν δικά τους την γη και τα προϊόντα της, και από το ότι οι καπιταλιστές έχουν επίσης την δύναμη να θεωρούν δικά τους τα εργαλεία εργασίας και το υπόλοιπο κεφάλαιο που έχει δημιουργήσει η ανθρώπινη δραστηριότητα;

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Ο νόμος τους αναγνωρίζει αυτό το δικαίωμα.

ΤΖΟΤΖΙΟ: Τώρα μάλιστα! Αν ο νόμος αρκεί για να τους νομιμοποιήσει, τότε ακόμα κι ένας δολοφόνος των δρόμων θα μπορούσε να επικαλεσθεί το δικαίωμα να ληστεύει και να δολοφονεί: δεν θα χρειαζόταν παρά να διατυπωθούν ορισμένα άρθρα του νόμου που θα αναγνώριζαν το δικαίωμα αυτό. Απ' την άλλη, αυτό είναι ακριβώς το επίτευγμα της κυρίαρχης τάξης: έχει δημιουργήσει νόμους που νομιμοποιούν τους σφετερισμούς που έχει ήδη διαπράξει και τους έχει καταστήσει μέσα για νέους σφετερισμούς. Αν όλες οι «υπέρτατες αρχές» σας βασίζονται στον νομικό κώδικα, θα αρκούσε αόριο να υπάρξει ένας νόμος που θα θέσπιζε την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας ...και ό,τι σήμερα αποκαλείτε ληστεία και λεηλασία θα γινόταν αμέσως «υπέρτατη αρχή».

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Μα ο νόμος πρέπει να είναι δίκαιος! Πρέπει να συνάδει με τις αρχές των δικαιωμάτων και της ηθικής, και όχι να είναι αποτέλεσμα κάποιων ανήθικων καπιτλιστών. Αλλιώς...

ΤΖΟΤΖΙΟ: Άρα, δεν δημιουργεί ο νόμος τα δικαιώματα, αλλά τα δικαιώματα δικαιολογούν τον νόμο. Τότε, με ποιο δικαίωμα όλος ο υπάρχων πλούτος, τόσο ο φυσικός όσο κι εκείνος που έχει δημιουργηθεί από την εργασία της ανθρωπότητας, ανήκει σε λίγα άτομα, δίνοντάς τους το δικαίωμα ζωής και θανάτου πάνω στις μάζες των μη προνομιούχων;

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Είναι το δικαίωμα που έχει –και πρέπει να έχει– κάθε άτομο, δηλαδή να διαθέτει ελεύθερα το προϊόν της δραστηριότητάς του. Είναι φυσικό στην ανθρωπότητα –χωρίς αυτό ο

πολιτισμός δεν θα μπορούσε να υπάρξει.

ΤΖΟΤΖΙΟ: Απίστευτο! Να λοιπόν που μας προέκυψε ένας υπερασπιστής των δικαιωμάτων της εργασίας. Πραγματικά, μπράβο! Για πέστε μου όμως πώς γίνεται εκείνοι που δουλεύουν να είναι εκείνοι που δεν έχουν τίποτα, και ο πλούτος να ανήκει σε εκείνους που δεν δουλεύουν; Δεν σας περνάει από το μυαλό ότι το λογικό συμπέρασμα της θεωρίας σας είναι πως οι σημερινοί ιδιοκτήτες είναι κλέφτες, και πως, για να αποδοθεί η δικαιοσύνη, πρέπει να τους απαλλοτριώσουμε για να επιστρέψουμε τον πλούτο που έχουν σφετερισθεί στους νόμιμους ιδιοκτήτες του, τους εργάτες;

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Αν υπάρχουν κάποιοι ιδιοκτήτες που δεν εργάζονται, αυτό συμβαίνει επειδή ήταν οι πρώτοι που εργάστηκαν, αυτοί ή οι πρόγονοί τους, και είχαν το χάρισμα να αποταμιεύουν και την ευφυΐα να κάνουν τις αποταμιεύσεις τους κερδοφόρες.

ΤΖΟΤΖΙΟ: Αληθινά, μπορείτε να φανταστείτε έναν εργάτη, ο οποίος κατά κανόνα κερδίζει ίσα-ίσα τα αναγκαία για την επιβίωσή του, να αποταμιεύει και μάλιστα να γίνεται και πλούσιος; Γνωρίζετε πολύ καλά ότι η ιδιοκτησία προέρχεται από την βία, την ληστεία και την κλοπή, νόμιμη ή παράνομη. Ας υποθέσουμε όμως, αν θέλετε, ότι κάποιος έχει αποταμιεύσει κάποια χρήματα από την εργασία του, από την δική του προσωπική εργασία: αν θέλει να τα απολαύσει αργότερα, όταν και όπως αυτός επιθυμεί, δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα. Όμως αυτή η οπτική των πραγμάτων αλλάζει εντελώς όταν αρχίζει η διαδικασία απόδοσης των αποταμιεύσεων –αυτό που ονομάσατε να γίνουν κερδοφόρες. Αυτό σημαίνει να εξαναγκάζει άλλους να δουλεύουν και να κλέβει από αυτούς ένα μέρος αυτών που παράγουν. Σημαίνει να συσσωρεύει κάποια αγαθά και να τα πουλάει σε τιμή υψηλότερη του κόστους τους. Σημαίνει την τεχνητή δημιουργία έλλειψης, με σκοπό την κερδοσκοπία. Σημαίνει την αρπαγή των μέσων διαβίωσης των ανθρώπων, τα οποία είχαν αποκτήσει με την ελεύθερη εργασία τους, και τον εξαναγκασμό τους να εργάζονται με χαμηλούς μισθούς –και πολλά ακόμη παρόμοια πράγματα, τα οποία δεν συνάδουν με το αίσθημα δικαίου και αποδεδεικνύουν ότι η ιδιοκτησία, όταν δεν προέρχεται

από άμεση και απροκάλυπτη ληστεία, προέρχεται από την εργασία των άλλων, την οποία οι ιδιοκτήτες εκμεταλλεύονται προς όφελός τους με τον έναν ή τον άλλον τρόπο.

Σας φαίνεται δίκαιο ένας άνθρωπος, ο οποίος ας δεχτούμε ότι έχει αποταμιεύσει χάρη στην εργασία και την ευφυΐα του ένα μακρό κεφάλαιο, να μπορεί γι' αυτόν τον λόγο να αρπάζει από τους άλλους τα προϊόντα της εργασίας τους, και ακόμα περισσότερο να κληροδοτεί σε όλες τις γενιές των απογόνων του το δικαίωμα να ζουν τεμπελιάζοντας στις πλάτες των εργαζομένων; Σας φαίνεται δίκαιο, επειδή υπήρξαν κάποιοι άνθρωποι εργατικοί και οικονομοί –και το λέω αυτό αναφερόμενος στον ισχυρισμό σας– που συσσωρεύσαν κάποιο κεφάλαιο, να πρέπει να καταδικαστεί σε διαρκή φτώχεια και βαρβαρότητα η συντριπτική πλειοψηφία της ανθρωπότητας; Απ' την άλλη, ακόμα κι αν κάποιος εργάστηκε για τον εαυτό του, με τα χέρια και το μυαλό του χωρίς να εκμεταλλευθεί κανέναν, αν ακόμα, πέρα από κάθε πρόβλεψη, αυτός ο ίδιος, μπόρεσε να παράξει πολύ περισσότερα απ' όσα χρειαζόταν, χωρίς την άμεση ή έμμεση συνεργασία της κοινωνίας ως σύνολο, δεν έπεται εξ αυτού ότι πρέπει να έχει το δικαίωμα να βλάπτει τους άλλους, να αρπάζει από τους άλλους τα μέσα ύπαρξης. Αν κάποιος κατασκευάσει έναν δρόμο κατά μήκος μιάς παραλίας, αυτό δεν του δίνει το δικαίωμα να αρνηθεί στους άλλους την πρόσβαση στην θάλασσα. Αν κάποιος μπορούσε να οργώσει και να καλλιεργήσει μονάχος του όλο το έδαφος μιάς επαρχίας, αυτό δεν σημαίνει ότι όλοι οι κάτοικοί της θα έπρεπε να οδηγηθούν στην λιμοκτονία. Αν κάποιος θα δημιουργούσε μερικά νέα και ισχυρά μέσα παραγωγής, αυτό δεν θα του έδινε το δικαίωμα να χρησιμοποιήσει την εφεύρεσή του με τέτοιον τρόπο ώστε να υποτάξει τους άλλους στην κυριαρχία του και, ακόμη λιγότερο, να κληροδοτήσει στους αμέτρητους απογόνους του το δικαίωμα να εξουσιάζουν και να εκμεταλλευτούν τις μελλοντικές γενιές. Όμως είναι γελοίο να υποθέσουμε έστω και για μια στιγμή ότι οι ιδιοκτήτες είναι εργαζόμενοι ή απόγονοι εργαζομένων! Θα θέλατε να σας πω από πού προέρχεται ο πλούτος όλων των καθωσπρέπει κυρίων της κοινότητάς μας,

από τους παλαιούς ευγενείς μέχρι τους νεόπλουτους;...

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Όχι, όχι, σας παρακαλώ, ας μην προσωποποιούμε το ζήτημα. Αν υπάρχει κάποιος πλούτος που αποκτήθηκε με αμφίβολα μέσα, αυτό δεν είναι λόγος για να αρνηθούμε το δικαίωμα στην ιδιοκτησία. Το παρελθόν είναι παρελθόν και δεν χρησιμεύει σε τίποτα το να ξεθάβουμε τα παλιά προβλήματα.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ας τ' αφήσουμε θαμμένα, αν αυτή είναι η επιθυμία σας. Για μένα δεν είναι κάτι σημαντικό. Η ατομική ιδιοκτησία πρέπει να καταργηθεί, όχι τόσο επειδή έχει αποκτηθεί με, λίγο-πολύ, αμφισβητήσιμο τρόπο, αλλά μάλλον επειδή παρέχει το δικαίωμα και τα μέσα εκμετάλλευσης της εργασίας άλλων ανθρώπων, ενώ η επέκτασή της πάντα καταλύγει στην εξάντληση της συντριπτικής πλειοψηφίας των ανθρώπων από μια μειοψηφία. Παρεμπιπτόντως, όμως, πώς μπορείτε να δικαιολογήσετε την ατομική ιδιοκτησία στην γη με την θεωρία σας περί αποταμίευσης; Δεν μπορείτε να μου πείτε ότι η γη παράχθηκε από την εργασία των ιδιοκτητών ή των προγόνων τους;...

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Κοιτάξτε, η ακαλλιέργητη και άγονη γη δεν έχει καμία αξία. Οι άνθρωποι την καταλαμβάνουν, την εκχερσώνουν, την κάνουν παραγωγική κι έτσι, φυσικά, έχουν δικαίωμα στους καρπούς της, οι οποίοι δεν θα είχαν παραχθεί χωρίς την εργασία τους σ' αυτήν.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Εντάξει, αυτό είναι το δικαίωμα του εργάτη πάνω στα προϊόντα της εργασίας του, αυτό όμως το δικαίωμα παύει να υπάρχει όταν σταματά να καλλιεργεί την γη –δεν νομίζετε; Πώς γίνεται λοιπόν οι σημερινοί ιδιοκτήτες να κατέχουν εκτάσεις, συχνά τεράστιες, τις οποίες δεν καλλιεργούν, δεν έχουν καλλιεργήσει ποτέ και πολύ συχνά δεν αφήνουν άλλους να τις καλλιεργήσουν; Πώς γίνεται εκτάσεις που δεν έχουν καλλιεργηθεί ποτέ να είναι ιδιωτικές ιδιοκτησίες; Ποιά είναι η εργασία, ποιά είναι η βελτίωση που έχει γίνει σ' αυτές ώστε να δικαιολογηθούν, εν προκειμένω, τα δικαιώματα των ιδιοκτητών; Η αλήθεια είναι ότι όσον αφορά την γη, πολύ περισσότερο απ' ό,τι τα υπόλοιπα, η προέλευση της ατομικής ιδιοκτησίας ανάγεται στην βία. Δεν μπορείτε δε να

το δικαιολογήσετε επαρκώς, αν δεν δεχτείτε την αρχή ότι δικαίωμα ίσον βία, και σ' αυτήν την περίπτωση ...ο Θεός ας σας βοηθήσει, αν κάποια μέρα βρεθείτε σε θέση πλήρους αδυναμίας.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Εν ολίγοις, λοιπόν, δεν βλέπετε την κοινωνική χρησιμότητα, την εγγενή αναγκαιότητα της πολιτισμένης κοινωνίας. Χωρίς το δικαίωμα στην ιδιοκτησία δεν θα υπήρχε ασφάλεια, ούτε μεθοδική εργασία, και η κοινωνία θα οδηγείτο στο χάος.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Τι;! Τώρα μιλάτε για κοινωνική χρησιμότητα; Όταν όμως στις προηγούμενες συζητήσεις μας πήγα να αναφερθώ στα δεινά που προκαλεί η ατομική ιδιοκτησία, στρέψατε την συζήτηση στα αφηρημένα δικαιώματα. Αρκετά για απόψε. Συγχαρήστε με, αλλά πρέπει να φύγω. Θα το εξετάσουμε εκτενέστερα μια άλλη φορά.

6

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Λοιπόν, ακούσατε τι συνέβη; Κάποιος ενημέρωσε μια εφημερίδα για την συζήτηση που είχαμε την προηγούμενη φορά, κι επειδή αυτή την δημοσίευσε, την έκλεισαν.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Σοβαρά;!

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Φυσικά, εννοείται πως δεν γνωρίζετε τίποτα!... Δεν καταλαβαίνω πώς μπορείτε να είστε τόσο βέβαιος για τις ιδέες σας, όταν φοβάστε τόσο πολύ τον δημόσιο διάλογο γι' αυτές. Η εφημερίδα μετέφερε πιστά τόσο τα δικά σας, όσο και τα δικά μου επιχειρήματα. Θα έπρεπε να είστε ευτυχής που το κοινό μπορεί να εκτιμήσει την ορθολογική βάση στην οποία στηρίζεται η σημερινή κοινωνική δομή, και να περιφρονήσει τις ανώφελες κρετικές των ανταπάλων της. Αντί γι' αυτό, κάνετε τους ανθρώπους να σιωπούν, τους φιμώνετε.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Δεν έχω καμία σχέση με αυτό! Ανήκω στο δικαστικό σώμα κι όχι στο Υπουργείο Εσωτερικών.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ναι, το γνωρίζω! Συνεργάζεστε όμως και εμφορείστε από το ίδιο πνεύμα. Αν τα λόγια μου σας ενοχλούν, να μου το πείτε ...και θα πάω να συζητήσω κάπου αλλού.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Μια τι λέτε! Αντιθέτως ομολογώ ότι βρίσκω την συζήτησή μας ενδιαφέρουσα. Ας συνεχίσουμε. Σχετικά δε με το απαγορευτικό διάταγμα, θα μεσολαβήσω, αν θέλετε, στον δημόσιο κατηγορο. Στο κάτω-κάτω, με τον νόμο ως έχει, από κανέναν δεν μπορεί να αφαιρεθεί το δικαίωμα στον διάλογο.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ας συνεχίσουμε, λοιπόν. Την τελευταία φορά, αν θυμάμαι καλά, για να υπερασπίσετε το δικαίωμα στην ιδιοκτησία, χρησιμοποιήσατε αρχικά ως βάση το θετικό δίκαιο, με άλλα λόγια τον αστικό κώδικα, εν συνεχεία το αίσθημα δικαίου κι έπειτα την κοινωνική χρησιμότητα. Επιτρέψτε μου να συνοψίσω τις ιδέες μου για όλα αυτά. Κατά την άποψή μου, η ατομική ιδιοκτησία είναι άδικη και ανήθικη επειδή βασίζεται είτε στην ωμή βία, είτε στην απάτη, είτε στην νόμιμη εκμετάλλευση της εργασίας των άλλων. Είναι δε επιβλαβής διότι δυσχεραίνει την παραγωγή και εμποδίζει την ικανοποίηση των αναγκών όλων από αυτά που μπορεί να προσφέρει η γη και η εργασία, και διότι δημιουργεί φτώχεια για τις μάζες και γεννά μίσος, εγκλήματα και τα περισσότερα από τα δεινά που μαστίζουν την σύγχρονη κοινωνία. Γι' αυτούς τους λόγους θα ήθελα την κατάργησή της και την αντικατάστασή της από ένα ιδιοκτησιακό καθεστώς που θα βασίζεται στην κοινοκτημοσύνη, στο οποίο όλοι οι άνθρωποι, συνεισφέροντας ίσο μερίδιο εργασίας, θα απολαμβάνουν το μέγιστο δυνατό επίπεδο ευημερίας.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Ειλικρινά αδυνατώ να ανταληφθώ βάσει ποιάς λογικής φθάσατε στην κοινοκτημοσύνη. Παλεμάτε την ιδιοκτησία διότι, κατά την γνώμη σας, προέρχεται από την βία και την εκμετάλλευση της εργασίας των άλλων. Είπατε ότι οι καπιταλιστές ρυθμίζουν την παραγωγή, αποβλέποντας στο κέρδος και όχι στην ικανοποίηση των αναγκών του λαού με την ελάχιστη δυνατή προσπάθεια των εργαζομένων. Αρνηθήκατε το δικαίωμα να αποκομίζει κανείς πρόσοδο από την γη που δεν έχει ο ίδιος καλλιεργήσει, να αντλεί κέρδη από τα χρήματά του ή να εισπράττει τόκο επενδύοντας στην κατασκευή κατοικιών και σε άλλες βιομηχανίες. Ωστόσο, έχετε αναγνωρίσει το δικαίωμα των εργατών στα προϊόντα της δικής τους εργασίας και, ουσιαστικά, το υπερασπίζεστε.

Συνεπώς, σύμφωνα με την αυστηρή λογική, με αυτά τα κριτήρια μπορείτε να αμφισβητήσετε τους τίτλους ιδιοκτησίας και να ζητήσετε την κατάργηση των τόκων και του ατομικού εισοδήματος. Μπορείτε να ζητήσετε ακόμα και την διάλυση της σημερινής κοινωνίας και την διανομή των γαιών και των μέσων εργασίας σε όσους θέλουν να τα χρησιμοποιήσουν ...αλλά δεν μπορείτε να μιλάτε για κομμουνισμό. Η ατομική ιδιοκτησία των προϊόντων της εργασίας καθενός πρέπει να υπάρχει πάντα. Αν θέλετε δε ο χειραφετημένος σας εργαζόμενος να έχει στο μέλλον εκείνη την ασφάλεια, χωρίς την οποία καμία εργασία δεν θα μπορεί να γίνει αν δεν παράγει άμεσο κέρδος, πρέπει να αναγνωρίσετε την ατομική ιδιοκτησία στην γη και στα μέσα παραγωγής στο μέτρο που χρησιμοποιούνται.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Θαυμάσια! Παρακαλώ, συνεχίστε. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ακόμα κι εσείς προσβληθήκατε από το «μικρόβιο» του σοσιαλισμού. Είστε σοσιαλιστής μιάς σχολής διαφορετικής από την δική μου -παρ' όλ' αυτά, είστε σοσιαλιστής. Ένας σοσιαλιστής δικαστής είναι ένα ενδιαφέρον φαινόμενο.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Όχι, όχι, δεν είμαι σοσιαλιστής! Απλώς σας έδειχνα τις αντιφάσεις σας και ότι λογικά θα έπρεπε να είστε *μουτουελιστής*¹² και όχι κομμουνιστής, δηλαδή υποστηρικτής της διανομής των ιδιοκτησιών. Επιπλέον δε, θα πρέπει να σας πω ότι η διαίρεση των ιδιοκτησιών σε μικρούς κλήρους, θα καθιστούσε αδύνατο κάθε μεγάλο εγχείρημα, με κατάληξη την γενικευμένη φτώχεια.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ναι, αλλά δεν είμαι μουτουελιστής, υπέρμαχος της διανομής των ιδιοκτησιών, και απ' ό,τι ξέρω δεν είναι ούτε και κανένας άλλος σύγχρονος σοσιαλιστής. Δεν νομίζω ότι η διαίρεση της ιδιοκτησίας θα ήταν χειρότερη από το αν αυτή παρέμενε εξ ολοκλήρου στα χέρια των καπιταλιστών. Ξέρω όμως ότι αυτή η διανομή, όπου θα υλοποιείτο, θα προκαλούσε μεγάλη ζημιά στην παραγωγή. Πάνω απ' όλα, δεν θα μπορούσε να διατηρηθεί, ενώ θα οδηγούσε και πάλι στην δημιουργία μεγάλων περιουσιών και στην προλεταριοποίηση των μαζών και, σε τελική ανάλυση, στην φτώχεια και στην εκμετάλλευση. Λέω ότι ο εργάτης έχει δικαίωμα σε

ολόκληρο το προϊόν της εργασίας του. Αναγνωρίζω όμως ότι αυτό το δικαίωμα είναι απλώς μια έκφραση αφηρημένης δικαιοσύνης. Στην πράξη σημαίνει ότι δεν πρέπει να υπάρχει εκμετάλλευση, ότι ο καθένας πρέπει να εργάζεται και να απολαμβάνει τους καρπούς της εργασίας του, σύμφωνα με τον τρόπο που έχει συμφωνηθεί. Οι εργαζόμενοι δεν είναι απομονωμένα όντα που ζουν τελείως μόνα, αλλά κοινωνικά όντα που ζουν σε μια διαρκή ανταλλαγή υπηρεσιών με άλλους εργαζόμενους, και πρέπει να συντονίζονται τα δικαιώματά τους με εκείνα των άλλων. Επιπλέον, είναι αδύνατον -πόσω μάλλον με τις σύγχρονες μεθόδους παραγωγής- να καθοριστεί η ακριβής εργασία που συνεισέφερε κάθε εργαζόμενος, όπως και είναι αδύνατον να καθορισθούν οι διαφορές στην παραγωγικότητα κάθε εργαζόμενου ή ομάδας εργαζομένων -τι ποσοστό της παραγωγικότητας οφείλεται, λόγω χάριν, στην γονιμότητα του εδάφους, στην ποιότητα των μέσων που χρησιμοποιήθηκαν, στα πλεονεκτήματα ή στις δυσκολίες που έχει η γεωγραφική περιοχή ή το κοινωνικό περιβάλλον. Γι' αυτό, η λύση δεν μπορεί να βρεθεί εν σχέσει με τα στενά ατομικά δικαιώματα, αλλά πρέπει να αναζητηθεί στην αδελφική συμφωνία, στην αλληλεγγύη.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Ναι, αλλά τότε δεν θα υπάρχει πλέον ελευθερία.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Αντίθετα, μόνο τότε θα υπάρξει ελευθερία. Εσείς, οι λεγόμενοι φιλελεύθεροι, ονομάζετε ελευθερία το θεωρητικό, αφηρημένο δικαίωμα τού να κάνει κανείς κάτι. Θα φθάνετε μάλιστα στο σημείο να πείτε, σοβαρά και ανερυθρίαστα, ότι ένας άνθρωπος που πέθανε από την πείνα επειδή δεν μπορούσε να εξασφαλίσει την τροφή του, ήταν ελεύθερος να φάει. Εμείς, αντίθετα, ονομάζουμε ελευθερία την δυνατότητα να κάνουμε κάτι. Αυτή δε η ελευθερία, η μόνη αληθινή ελευθερία, μεγαλώνει καθώς αναπτύσσεται η συμφωνία μεταξύ των ανθρώπων και η υποστήριξη που προσφέρει ο ένας στον άλλον.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Είπατε ότι αν θα διαφείτο η ιδιοκτησία, σύντομα οι μεγάλες περιουσίες θα αποκαθίσταντο και θα επιστρέφαμε στην προτέρα κατάσταση. Γιατί αυτό;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Διότι, στην αρχή, θα ήταν αδύνατον να υπάρξει από-

λυτη ισότητα. Υπάρχουν διάφοροι τύποι εδαφών —κάποια αποφέρουν πολλά με λίγη δουλειά, ενώ άλλα αποφέρουν λίγα με πολλή δουλειά. Υπάρχουν κάθε είδους πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που οφείλονται στο ότι οι περιοχές διαφέρουν μεταξύ τους. Υπάρχουν ακόμη μεγάλες διαφορές μεταξύ των ανθρώπων, όσον αφορά την σωματική και πνευματική τους δύναμη. Λόγω λοιπόν αυτών των διαφοροποιήσεων, θα ανέκυπτε φυσικά εχθρότητα και αντιπαράθεση: η καλύτερη γη, τα καλύτερα μέσα και οι καλύτερες περιοχές θα πήγαιναν στους δυνατότερους, στους εξυπνότερους ή στους πιο πονηρούς. Έτσι, έχοντας στα χέρια τους τα καλύτερα υλικά μέσα, οι πιο προικισμένοι θα βρίσκονταν γρήγορα σε ανώτερη θέση από τους άλλους, και, με βάση αυτά τα πρώιμα πλεονεκτήματα, εύκολα θα δυνάμωναν, ξεκινώντας έτσι μια νέα διαδικασία εκμετάλλευσης και καταλήστευσης των αδυνάτων, που θα οδηγούσε στην ανασύσταση μιάς αστικής κοινωνίας.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Λοιπόν, εσείς, σοβαρά τώρα, είστε κομμουνιστής. Θέλετε νόμους που να θεσπίζουν το αμεταβίβαστο του μεριδίου του κάθε ατόμου και να περιβάλλουν τους αδυνάτους με σοβαρή νομική προστασία.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Διαρκώς υποστηρίζετε ότι τα πάντα μπορούν να θεραπευθούν με νόμους. Δεν είστε αδικώς δικαστής. Οι νόμοι θεσπίζονται ή καταργούνται για να ικανοποιούν τους ισχυρούς. Εκείνοι που είναι λίγο ισχυρότεροι από τον μέσον όρο τους παραβιάζουν, ενώ εκείνοι που είναι πολύ ισχυρότεροι τους καταργούν και φτιάχνουν άλλους που ικανοποιούν τα συμφέροντά τους.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Και λοιπόν;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Λοιπόν, όπως σας έχω ήδη πει, είναι αναγκαίο να αντικαταστήσουμε την πάλη μεταξύ των ανθρώπων με την συμφωνία και την αλληλεγγύη, αλλά για να το πετύχουμε αυτό είναι αναγκαίο πρώτα απ' όλα να καταργήσουμε την ατομική ιδιοκτησία.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Δεν θα υπήρχαν λοιπόν προβλήματα, αν όλα τα αγαθά ήταν διαθέσιμα. Όλα ανήκουν σε όλους, όποιος θέλει να δουλέψει, δουλεύει, κι όποιος δεν θέλει, μπορεί να κάνει έρωτα, να

φάει, να πιεί και να είναι ευτυχισμένος! Ω, οποία Γη της Επαγγελίας! Τι υπέροχη ζωή! Τι ωραίο τρελάδικο! Χα, χα, χα!

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Πραγματικά, βλέποντας με πόση έπαρση θέλετε λογικά να υπερασπίσετε μια κοινωνία που διατηρείται χάρη στην ωμή βία, δεν καταλαβαίνω γιατί γελάτε. Μάλιστα, αγαπητέ μου κύριε, είμαι κομμουνιστής. Εσείς όμως φαίνεται ότι έχετε μια περιέργη άποψη για τον κομμουνισμό. Την επόμενη φορά, θα προσπαθήσω να σας εξηγήσω. Προς το παρόν, καλό σας βράδυ.

7

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Λοιπόν, θα θέλατε να μας εξηγήσετε τι ακριβώς είναι αυτός ο κομμουνισμός σας;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ευχαρίστας. Ο κομμουνισμός είναι μια μέθοδος κοινωνικής οργάνωσης στην οποία οι άνθρωποι, αντί να παλεύουν μεταξύ τους για την μονοπώληση των φυσικών πλεονεκτημάτων και αντί να εκμεταλλεύονται και να καταπιέζουν ο ένας τον άλλον, όπως συμβαίνει στην σημερινή κοινωνία, δημιουργούν ενώσεις και συμφωνούν να συνεργάζονται για το μέγιστο καλό όλων. Ξεκινώντας από την αρχή ότι η γη, τα ορυχεία και όλες οι φυσικές δυνάμεις ανήκουν σε όλους, και ότι όλος ο συσσωρευμένος πλούτος και όσα αποκτήθηκαν από τις προηγούμενες γενιές επίσης ανήκουν σε όλους, οι άνθρωποι, στον κομμουνισμό, θα θέλουν να εργάζονται συνεργατικά, για να παράγουν ό,τι χρειάζονται.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Κατάλαβα. Θέλετε, όπως ανέφερε ένα φυλλάδιο που έπεσε στα χέρια μου κατά την διάρκεια μιάς δίκης αναρχικών, κάθε άνθρωπος να παράγει σύμφωνα με τις δυνατότητές του και να καταναλώνει σύμφωνα με τις ανάγκες του, ή αλλιώς ο καθένας να προσφέρει ό,τι μπορεί και να παίρνει ό,τι χρειάζεται. Έτσι δεν είναι;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Πράγματι, αυτές είναι αρχές που επαναλαμβάνουμε συχνά. Όμως για να αποδώσουν σωστά την αντίληψή μας για το πώς θα είναι μια κομμουνιστική κοινωνία, θα πρέπει να κατανοήσουμε τι σημαίνουν. Δεν πρόκειται, προφανώς, για ένα απόλυτο δικαίωμα ικανοποίησης όλων των αναγκών του καθενός, διότι οι

ανάγκες είναι άπειρες και αυξάνονται ταχύτερα απ' ό,τι οι τρόποι ικανοποίησής τους, με συνέπεια η ικανοποίησή τους να περιορίζεται πάντα από τις παραγωγικές δυνατότητες. Ούτε θα ήταν χρήσιμο ή δίκαιο η κοινότητα, προκειμένου να ικανοποιήσει τις υπερβολικές ανάγκες, ή αλλιώς τα καπρίτσια λίγων ατόμων, να αναλαμβάνει εργασία δυσανάλογη προς την παραγόμενη ωφελιμότητα. Ούτε μιλάμε ασφαλώς για την χρησιμοποίηση *όλης* της δύναμης του καθενός στην παραγωγή αγαθών, διότι αυτό στην κυριολεξία θα σήμαινε να εργάζεται κανείς μέχρι εξαντλήσεως, κάτι που με την σειρά του θα σήμαινε ότι, μεγιστοποιώντας την ικανοποίηση των ανθρωπίνων αναγκών, καταστρέφουμε την ανθρωπότητα.

Αυτό που θα θέλαμε είναι να ζει ο καθένας με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, έτσι ώστε με την ελάχιστη δυνατή προσπάθεια να επιτυγχάνει την μέγιστη ικανοποίηση. Δεν ξέρω πώς να σας δώσω μια θεωρητική φόρμουλα που να απεικονίζει πιστά μια τέτοια τάξη πραγμάτων. Όταν όμως απαλλαγούμε από το κοινωνικό περιβάλλον των αφεντικών και της αστυνομίας, και οι άνθρωποι θεωρήσουν τους συνανθρώπους τους οικογένειά τους, ενστερνιζόμενοι την αλληλοβοήθεια αντί την αλληλοεκμετάλλευση, σύντομα θα βρεθεί η πρακτική φόρμουλα για την κοινωνική ζωή. Σε κάθε περίπτωση, θα αξιοποιήσουμε στο μέγιστο τις γνώσεις και τις ικανότητές μας, προχωρώντας σε σταδιακές αλλαγές, καθώς θα μαθαίνουμε να γινόμαστε ολοένα και καλύτεροι.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Κατάλαβα. Είστε υπέρμαχος του *prise au tas*, όπως θα 'λεγαν οι Γάλλοι σύντροφοί σας, που σημαίνει ότι καθένας παράγει ό,τι του αρέσει και το βάζει στον σωρό, ή, αν προτιμάτε, μεταφέρει στην κοινοτική αποθήκη ό,τι έχει παράξει, και ο καθένας παίρνει από τον σωρό ό,τι του αρέσει και ό,τι χρειάζεται. Έτσι δεν είναι;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Διαπιστώνω ότι αποφασίσατε να ενημερωθείτε λιγάκι για το θέμα και υποθέτω ότι διαβάσατε τα έγγραφα της δικής λέγο προσεκτικότερα απ' ό,τι συνήθως όταν μεις στέλνετε στην φυλακή. Αν όλοι οι δικαστές και οι αστυνομικοί έκαναν το ίδιο, τα πράγματα που μας κλέβουν κατά την διάρκεια των ερευνών θα

χρησίμευαν τουλάχιστον σε κάτι.

Ας επανέλθουμε όμως στην συζήτησή μας. Ακόμα κι αυτή η φόρμουλα του *παίρω από τον σωρό*, δεν είναι παρά μόνο λέξεις που εκφράζουν την διάθεση να αντικατασταθεί το σημερινό πνεύμα της αγοράς με το πνεύμα της αδελφοσύνης και της αλληλεγγύης, αλλά δεν υποδεικνύει με βεβαιότητα έναν συγκεκριμένο τρόπο κοινωνικής οργάνωσης. Ίσως βρείτε ορισμένους ανάμεσά μας που παίρνουν αυτήν την φόρμουλα κατά λέξη, διότι θεωρούν ότι η εργασία που αναλαμβάνεται αυθόρμητα θα είναι πάντα άφθονη και ότι τα προϊόντα θα συσσωρεύονται σε τέτοια ποσότητα και ποικιλία, ώστε θα ήταν άσκοποι κάποιοι κανόνες περί εργασίας ή κατανάλωσης. Όμως, δεν σκέπτομαι με αυτόν τον τρόπο. Πιστεύω, όπως σας έχω πει, ότι οι άνθρωποι έχουν πάντα περισσότερες ανάγκες απ' ό,τι μέσα για την ικανοποίησή τους και χαίρομαι που συμβαίνει έτσι διότι αυτό αποτελεί κίνητρο της προόδου. Πιστεύω δε ότι, ακόμα κι αν μπορούσαμε, θα ήταν παράλογη σπατάλη ενέργειας να παράγουμε τυφλά για να καλύψουμε κάθε ενδεχόμενη ανάγκη, αντί να υπολογίζουμε τις πραγματικές ανάγκες και να οργανωνόμαστε για να τις ικανοποιούμε με όσο το δυνατόν μικρότερη προσπάθεια. Έτσι, για μια ακόμη φορά, η λύση βρίσκεται στην συμφιλίωση των ανθρώπων και στις συμφωνίες, ρητές ή σιωπηρές, που θα προκύψουν όταν θα έχουν πετύχει ίδιους όρους για όλους και θα εμπνέονται από ένα αίσθημα αλληλεγγύης. Προσπαθήστε να συλλάβετε το πνεύμα του προγράμματός μας και μην ανησυχείτε υπερβολικά για τις φόρμουλες, οι οποίες, στην παράταξή μας, όπως και σε κάθε άλλη, δεν είναι ουσιαστικές και εντυπωσιακές, αλλά πάντα ένας ασαφής και ανακριβής τρόπος έκφρασης μιάς ευρύτερης προοπτικής.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Δεν συνειδητοποιείτε ότι ο κομμουνισμός είναι η άρνηση της ελευθερίας και της ανθρωπίνης προσωπικότητας; Ίσως να υπήρξε στις απαρχές της ανθρωπότητας, όταν τα ανθρώπινα όντα, ελάχιστα ανεπτυγμένα διανοητικά και ηθικά, ήταν ευτυχισμένα όταν μπορούσαν να ικανοποιήσουν τις υλικές τους ορέξεις ως μέλη της αγέλης. Ίσως να είναι εφικτός σε μια θρησκευτική κοι-

νότητα ή σε ένα μοναστικό τάγμα που επιδιώκει την κατάντηξη των ανθρώπινων παθών και επιάρεται για την ενσωμάτωση του ατόμου στην θρησκευτική κοινότητα, θεωρώντας πρωταρχικό καθήκον την υπακοή. Όμως, σε μια σύγχρονη κοινωνία, στην οποία υπάρχει μεγάλη άνθηση του πολιτισμού χάρη στην ελεύθερη δραστηριότητα των ατόμων, με την συνακόλουθη ανάγκη για ανεξαρτησία και ελευθερία που εμπνέει και εξευγενίζει τον σύγχρονο άνθρωπο, ο κομμουνισμός δεν είναι απλώς ένα απατηλό όνειρο, αλλά επιτροπή στην βαρβαρότητα. Κάθε δραστηριότητα θα παρέλκε, κάθε ευγενής αγώνας στον οποίο θα μπορούσε κάποιος να διακριθεί και να αυτοεπιβεβαιωθεί, θα εξαφανιζόταν...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Και τα λοιπά, και τα λοιπά. Ελάτε τώρα, μην ξοδεύετε την ευφράδειά σας. Όλες αυτές είναι τυποποιημένες φράσεις... και τίποτα παραπάνω από ασύστολα και ανεύθυνα ψέματα. Ελευθερία και ατομικότητα όσων λιμοκτονούν! Τι κακόγουστη ειρωνεία, τι βαθιά υποκρισία! Υπερασπίζετε μια κοινωνία στην οποία η συντριπτική πλειοψηφία ζει σε πανάθλιες συνθήκες, μια κοινωνία στην οποία οι εργάτες πεθαίνουν από την πείνα και τις στερήσεις, στην οποία τα παιδιά πεθαίνουν κατά χιλιάδες ή εκατομμύρια λόγω έλλειψης φροντίδας, στην οποία οι γυναίκες εκπορεύονται για να επιβιώσουν, στην οποία η άγνοια θολώνει το μυαλό, στην οποία ακόμα και οι μορφωμένοι αναγκάζονται να πουλάνε το ταλέντο τους και να ψεύδονται για να εξασφαλίσουν την τροφή τους, στην οποία κανείς δεν είναι βέβαιος για το αύριο — και εσείς τολμάτε να μιλάτε για ελευθερία και ατομικότητα; Ίσως η ελευθερία και η δυνατότητα ανάπτυξης της ατομικότητας υπάρχουν για σας, μια μικρή ομάδα προνομιούχων... ή ίσως ούτε και για σας ακόμη. Οι ίδιοι αυτοί προνομιούχοι είναι θύματα της πώλης μεταξύ των ανθρώπων, η οποία μολύνει όλη την κοινωνική ζωή, και θα αφελούνταν σημαντικά αν μπορούσαν να ζήσουν σε μια κοινωνία αμοιβαίας εμπιστοσύνης, ελεύθεροι μεταξύ ελεύθερων, ίσοι μεταξύ ίσων. Ωστόσο, μπορείτε πραγματικά να υποστηρίξετε την άποψη ότι η αλληλεγγύη βλάπτει την ελευθερία και την ανάπτυξη του ατόμου; Αν μιλούσαμε για την οικογένεια — και θα μιλή-

σουμε γι' αυτήν όποτε θέλετε — δεν θα χάνατε την ευκαιρία να αναφέρετε έναν από τους συνήθεις συμβατικούς επαίνους αυτού του άγιου θεσμού, αυτού του θεμέλιου λίθου κ.λπ. κ.λπ. Λοιπόν, στην οικογένεια — δεν εγκωμιάζουμε άλλο, εκτός από αυτό που εν γένει υπάρχει — εκείνο που επικρατεί μεταξύ των μελών της είναι η αγάπη και η αλληλεγγύη. Θα υποστηρίξατε ότι τα μέλη διαφόρων οικογενειών θα ήταν πίο ελεύθερα και η ατομικότητά τους πίο ανεπτυγμένη αν, αντί να αγαπούν το ένα το άλλο και να συνεργάζονται για το κοινό καλό, λήστευαν, μισούσαν και χτύπαγαν το ένα το άλλο;

ΑΜΗΡΟΤΖΙΟ: Για να ρυθμίσετε όμως την κοινωνία σαν οικογένεια, για να οργανώσετε και να κάνετε μια κομμουνιστική κοινωνία να λειτουργήσει, χρειάζεσθε έναν τεράστιο συγκεντρωτισμό, έναν σιδερένιο δεσποτισμό και ένα πανταχού παρόν κράτος. Φαντασθείτε πόσο καταπιεστική εξουσία θα διέθετε μια κυβέρνηση που θα μπορούσε να έχει στην διάθεσή της όλο τον κοινωνικό πλούτο και να καθορίζει την εργασία που θα πρέπει να κάνει ο καθένας και τα αγαθά που θα μπορεί να καταναλώσει!

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Βέβαια, αν ο κομμουνισμός ήταν αυτό που φαντάζεσθε, ή όπως τον αντιλαμβάνονται κάποιες εξουσιαστικές σχολές σκέψης, θα ήταν αδύνατον να πραγματοποιηθεί, ή, αν ήταν κάτι επικτό, θα κατέληγε σε μια κολοσσιαία και πολύπλοκη τυραννία, η οποία εν συνεχεία θα γεννούσε αναπόφευκτα μια πολύ μεγάλη αντίδραση. Τίποτα όμως απ' όλα αυτά δεν υπάρχει στον κομμουνισμό που επιθυμούμε. Θέλουμε τον ελεύθερο κομμουνισμό, τον αναρχισμό, αν βέβαια δεν σας ενοχλεί αυτή η λέξη. Με άλλα λόγια, θέλουμε έναν κομμουνισμό ελεύθερα οργανωμένο, εκ των κάτω προς τα άνω, ξεκινώντας από τα άτομα που συγκροτούν ενώσεις, οι οποίες αναπτύσσονται σταδιακά, δημιουργώντας ακόμη πίο σύνθετες ομοσπονδίες ενώσεων, συμπεριλαμβάνοντας τελικά ολόκληρη την ανθρωπότητα σε μια γενική συμφωνία συνεργασίας και αλληλεγγύης. Όπως δε αυτός ο κομμουνισμός θα επαυχεθεί ελεύθερα, πρέπει και να διατηρηθεί ελεύθερα μέσω της βούλησης εκείνων που αφορά.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Όμως, για να επαυχθεί αυτό, θα έπρεπε οι άνθρωποι να είναι άγγελοι, όλοι να είναι αλτρουϊστές! Αντίθετα, οι άνθρωποι είναι εκ φύσεως εγωϊστές, χυδαίοι, υποκριτές και τεμπέληδες.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Φυσικά, για να γίνει εφικτός ο κομμουνισμός πρέπει οι άνθρωποι, εν μέρει λόγω μιάς τάσης προς την κοινωνικότητα και εν μέρει λόγω μιάς ξεκάθαρης κατανόησης των συμφερόντων τους, να μην κακομεταχειρίζονται ο ένας τον άλλον, αλλά να θέλουν να συμπράξουν και να εφαρμόσουν την αλληλοβοήθεια. Απέχοντας όμως πολύ από το να φαίνεται αδύνατη, αυτή η κατάσταση είναι ακόμα και τώρα φυσιολογική και συνηθισμένη. Η σημερινή κοινωνική οργάνωση είναι η μόνιμη αιτία του ανταγωνισμού και της σύγκρουσης τόσο μεταξύ των τάξεων, όσο και μεταξύ των ατόμων. Αν δε, παρ' όλα αυτά, η κοινωνία αυτή μπορεί ακόμα να διατηρείται και να μην μετατρέπεται σε μια ογέλη λύκων που αλληλοτρώνονται, αυτό οφείλεται κυρίως στο βαθύτατο ανθρώπινο ένστικτο για κοινωνία, που γεννά τις χιλιάδες πράξεις αλληλεγγύης, συμμόνιας, αφοσίωσης και θυσίας που γίνονται κάθε στιγμή, χωρίς καν να τις σκεφτούμε –το ένστικτο που καθιστά εφικτή την συνέχεια της κοινωνίας, παρά τις αιτίες της αποσύνθεσης που φέρει μέσα της.

Οι άνθρωποι είναι εκ φύσεως τόσο εγωϊστές, όσο και αλτρουϊστές, βιολογικά προκαθορισμένοι, θα έλεγα, πριν από την κοινωνία. Αν οι άνθρωποι δεν ήταν εγωϊστές, αν δηλαδή δεν διέθεταν το ένστικτο της αυτοσυντήρησης, δεν θα μπορούσαν να υπάρξουν ως άτομα. Και αν δεν ήταν αλτρουϊστές, με άλλα λόγια αν δεν διέθεταν το ένστικτο τού να θυσιάζονται για τους άλλους –την πρώτη εκδήλωση του οποίου συναντάμε στην αγάπη καθενός για τα παιδιά του– δεν θα μπορούσαν να υπάρξουν ως είδος, ούτε, πιθανότατα, θα είχαν αναπτύξει κοινωνική ζωή. Η συνύπαρξη του εγωϊστικού και του αλτρουϊστικού αισθήματος και το ανέφικτο της ικανοποίησης και των δύο στην σημερινή κοινωνία διασφαλίζουν ότι σήμερα κανείς δεν είναι ικανοποιημένος, ούτε ακόμα κι εκείνοι που κατέχουν προνομίουχες θέσεις. Απ' την άλλη, ο κομμουνισμός είναι η

κοινωνική μορφή στην οποία ο εγωϊσμός και ο αλτρουϊσμός αναμεγνύονται –και θα τον αποδεχτούν όλοι οι άνθρωποι διότι ωφελεί τους πάντες.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Μπορεί να είναι όπως τα λέτε. Πιστεύετε όμως ότι ο καθένας θα ήθελε και θα ήξερε να προσαρμοστεί στα καθήκοντα που επιβάλλει μια κομμουνιστική κοινωνία; Αν, λόγου χάριν, οι άνθρωποι δεν θέλουν να εργασθούν, Φυσικά, στην θεωρία, έχετε για όλα μια απάντηση που εξυπηρετεί καλύτερα το επιχείρημά σας, και θα μου πείτε ότι η εργασία είναι μια οργανική ανάγκη, μια απόλαυση, και ότι ο καθένας θα επεδίωκε να αποκτήσει όσο το δυνατόν περισσότερη από αυτήν την απόλαυση!

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Δεν λέω αυτό, αν και ξέρω ότι θα βρίσκατε πολλούς συντρόφους μου που θα το υποστήριζαν. Κατά την γνώμη μου, οργανική ανάγκη και απόλαυση είναι η κίνηση, η νευρική και μυϊκή δραστηριότητα. Όμως η εργασία είναι μια πειθαρχημένη δραστηριότητα που επιδιώκει έναν αντικειμενικό σκοπό, εξωτερικό προς τον οργανισμό. Και καταλαβαίνω καλά πώς γίνεται κάποιος να προτιμάει να κάνει υπαασία από το να φυτεύει λάχανα που είναι απαραίτητο. Πιστεύω, ωστόσο, ότι όταν οι άνθρωποι έχουν θέσει έναν σκοπό, μπορούν και όντως προσαρμόζονται στις συνθήκες που είναι αναγκαίες για να τον πετύχουν. Εφ' όσον τα προϊόντα που παράγει κάποιος μέσω της εργασίας είναι απαραίτητα για την επιβίωση, και εφ' όσον κανείς δεν θα έχει τα μέσα για να αναγκάσει άλλους να δουλέψουν γι' αυτόν, όλοι θα αναγνωρίσουν την αναγκαιότητα της εργασίας και θα προτιμήσουν εκείνη την δομή στην οποία η εργασία θα γίνει λιγότερο επίπονη και πιο παραγωγική –αυτή δε είναι, κατά την γνώμη μου, η κομμουνιστική οργάνωση. Αναλογιστείτε, επιπλέον, ότι στον κομμουνισμό οι ίδιοι οι εργαζόμενοι οργανώνουν και διευθύνουν την εργασία και ότι, επομένως, έχουν κάθε συμφέρον να την κάνουν εύκολη κι ευχάριστη. Αναλογιστείτε ότι στον κομμουνισμό θα αναπτυχθεί φυσικά μια κοινή γνώμη που θα καταδικάζει την σκληριά ως βλαβερή για όλους, και αν θα υπήρχαν κάποιοι λουφαδόροι, αυτοί θα αποτελούσαν μια ασήμαντη μειοψηφία, η οποία θα μπορούσε να γίνει ανε-

κτι χωρίς να προκαλείται κάποια σημαντική ζημιά.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Ωστόσο, ας υποθέσουμε ότι, παρά τις αισιόδοξες προβλέψεις σας, ίσως υπάρξει ένας μεγάλος αριθμός λουφαδόρων -τι θα κάνατε τότε; Θα τους συντηρούσατε; Αν ναι, τότε γιατί δεν μπορείτε να συντηρήσετε και σήμερα αυτούς που αποκαλείτε αστική τάξη!

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Εύλικρνα υπάρχει μια μεγάλη διαφορά, διότι οι αστοί, όχι μόνο αποσπούν μια μερίδα εκείνων που παράγουμε, αλλά μας εμποδίζουν να παράγουμε ό,τι θέλουμε και με τον τρόπο που το θέλουμε. Σε καμία περίπτωση βέβαια δεν λέω ότι πρέπει να συντηρούμε τους τεμπέληδες, όταν είναι τόσοι πολλοί ώστε να προκαλούν ζημιά. Φοβάμαι πολύ ότι η αεργία και η συνήθεια να ζουν εις βάρος των άλλων μπορεί να οδηγήσουν στην επιθυμία για εξουσία. Ο κομμουνισμός είναι μια ελεύθερη συμφωνία: όποιος δεν την αποδέχεται ή δεν την στηρίζει, μένει εκτός αυτής.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Τότε όμως, δεν θα δημιουργηθεί μια νέα μη προμοιούχος τάξη;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Σε καμία περίπτωση. Ο καθένας έχει δικαίωμα στην γη, στα εργαλεία παραγωγής και σε όλα τα πλεονεκτήματα που μπορούν να απολαύσουν οι άνθρωποι στην δεδομένη πολιτισμική κατάσταση στην οποία έχει φτάσει η ανθρωπότητα. Αν κάποιος δεν θέλει να αποδεχτεί την κομμουνιστική ζωή και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτήν, είναι δικό του θέμα. Αυτός και όσοι έχουν τις ίδιες απόψεις θα έρθουν σε συμφωνία, και αν αντιληφθούν ότι βρίσκονται σε χειρότερη θέση από τους υπολοίπους, αυτό θα τους αποδείξει την ανωτερότητα του κομμουνισμού και θα τους παρακινήσει να ενωθούν με τους κομμουνιστές.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Ωστε, λοιπόν, θα είναι κανείς ελεύθερος να μην αποδεχθεί τον κομμουνισμό;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Φυσικά! Όποιος κι αν είναι θα έχει τα ίδια δικαιώματα με τους κομμουνιστές πάνω στον φυσικό πλούτο και στα συσσωρευμένα προϊόντα των προηγούμενων γενεών. Μα τι σας λέω τόσο καιρό; Πάντα σας μιλούσα για ελεύθερη συμφωνία, για ελεύθερο κομμουνισμό. Πώς θα υπήρχε ελευθερία χωρίς την δυνα-

τότητα μιάς εναλλακτικής πρότασης;

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Άρα, δεν θέλετε να επιβάλετε τις απόψεις σας με την βία;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Είστε τρελός; Γιατί μας περνάτε, για αστυνομικούς ή για δικαστές;

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Συνεπώς δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα. Ο καθένας είναι ελεύθερος να κυνηγήσει το όνειρό του!

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Προσοχή, μην γίνει εδώ παρανόηση: άλλο πράγμα είναι το να επιβάλλεις τις ιδέες σου, και άλλο το να υπερασπίζεις τον εαυτό σου από τους κλέφτες και την βία, και να ανακτάς τα δικαιώματά σου.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Α, ώστε έτσι λοιπόν! Για να ανακτήσετε τα δικαιώματά σας θα χρησιμοποιούσατε βία, σωστά;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Δεν θα σας απαντήσω σ' αυτό. Η απάντησή μου ίσως να σας φαινόταν χρήσιμη για να μας τυλίξετε σε μια κόλλα χαρτί σε κάποια μελλοντική δίκη. Αυτό που θα σας πω είναι ότι φυσικά, όταν οι άνθρωποι συνειδητοποιήσουν τα δικαιώματά τους και θελήσουν να βάλουν ένα τέλος στην... θα διατρέξετε τον κίνδυνο να σας συμπεριφερθούν κάπως βάνουσα. Αυτό όμως θα εξηγηθεί από την αντίσταση που θα προβάλετε. Αν παραδοθείτε οικειοθελώς, όλα θα είναι ωραία και καλά. Αν, αντίθετα, είστε ξεροκέφαλος -και είμαι σίγουρος ότι θα είστε- τόσο το χειρότερο για σας. Καλό βράδυ!

8

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Ξέρετε κάτι; Όσο περισσότερο σκέπτομαι τον ελεύθερο κομμουνισμό σας, τόσο περισσότερο πείθομαι ότι...πραγματικά δεν μας τα λέτε καλά.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Γιατί αυτό;

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Επειδή συνεχώς μιλάτε για εργασία, απόλαυση, συμπιλώση, συμφωνίες, αλλά ποτέ δεν λέτε κάτι για κάποια κοινωνική αρχή, κάποια κυβέρνηση. Ποιός θα ρυθμίζει την κοινωνική ζωή; Ποιός θα κυβερνά; Πώς θα σχηματίζεται η κυβέρνηση; Ποιός

θα την εκλέγει; Με ποιά μέσα θα εξασφαλίζει τον σεβασμό στους νόμους και την τιμωρία των παραβατών; Πώς θα συγκροτούνται οι διάφορες εξουσίες –νομοθετική, εκτελεστική ή δικαιοδική;

TZOPTZIO: Δεν ξέρουμε τι να κάνουμε όλες αυτές τις εξουσίες σας. Δεν θέλουμε κυβέρνηση. Ακόμα δεν έχετε αντιληφθεί ότι είμαι αναρχικός;

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Μα σας είπα και πριν ότι μας τα λέτε περίεργα. Θα μπορούσα να κατανοήσω τον κομμουνισμό και να παραδεχτώ ότι θα μπορούσε να προσφέρει μεγάλα οφέλη, αν τα πράγματα ρυθμίζε μια φωτισμένη κυβέρνηση που θα είχε την δύναμη να επιβάλει στον καθέναν τον σεβασμό απέναντι στον νόμο. Έτσι όμως, χωρίς κυβέρνηση, χωρίς νόμους, φαντάζεσθε τι χάος θα επικρατούσε;

TZOPTZIO: Το περίμενα αυτό: πρώτα ήσαστε ενάντια στον κομμουνισμό διότι, όπως είπατε, θα χρειαζόταν μια ισχυρή και συγκρατητική κυβέρνηση. Τώρα που ακούσατε για μια κοινωνία χωρίς κυβέρνηση, θα δεχόσασταν τον κομμουνισμό, αρκεί να υπήρχε μια κυβέρνηση με σιδηρά πugno. Εν ολίγοις, η ελευθερία είναι αυτό που σας τρομάζει περισσότερο απ' ο,τιδήποτε άλλο.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Μα αυτό είναι μπρος γκρεμός και πίσω ρέμα! Το σίγουρο είναι ότι δεν μπορεί να υπάρξει μια κοινωνία χωρίς κυβέρνηση. Πώς περιμένετε να λειτουργήσουν τα πράγματα χωρίς κανόνες, χωρίς κάποιου είδους ρυθμίσεις; Αυτό που θα συμβεί είναι ότι κάποιος θα στρίβει προς τα δεξιά, κάποιος άλλος προς τα αριστερά και το πλοίο θα μένει ακίνητο ή, πιθανότερα, θα πάει στον πάτο.

TZOPTZIO: Δεν είπα ότι δεν θέλω κανόνες και ρυθμίσεις, σας είπα ότι δεν θέλω μία *Κυβέρνηση* –και λέγοντας κυβέρνηση εννοώ μια εξουσία που θεσπίζει νόμους και τους επιβάλλει σε όλους.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Αν όμως αυτή η κυβέρνηση είναι εκλεγμένη από τον λαό, δεν εκπροσωπεί την θέληση των ίδιων αυτών ανθρώπων; Τι πρόβλημα έχετε με αυτό;

TZOPTZIO: Αυτό είναι απλώς ένα ψέμα. Μια γενική, αφηρημένη θέληση του λαού δεν είναι τίποτα παραπάνω από μια μεταφυσική φαντασίωση. Ο λαός αποτελείται από ανθρώπους, και οι

άνθρωποι έχουν χίλιες-δύο ποικίλες και ανόμιες θελήσεις, ανάλογα με τις διαφορές στην ιδιοσυγκρασία και τις συνθήκες, το να προσδοκάτε δε να εξήγετε από αυτούς, μέσω της μαγικής λειτουργίας της κάλπης, μια γενική θέληση κοινή σε όλους, είναι απλώς παραλογισμός. Θα ήταν αδύνατον ακόμα και για ένα μεμονωμένο άτομο να εμπιστευθεί σε κάποιον άλλον την εκτέλεση της θέλησής του πάνω σε όλα τα ζητήματα που θα μπορούσαν να ανακύψουν κατά την διάρκεια ενός δεδομένου χρονικού διαστήματος. Διότι κανείς δεν μπορεί να πει εκ των προτέρων ποιά θα ήταν η θέλησή του σε αυτές τις ποικίλες περιπτώσεις. Πώς, λοιπόν, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για μια ανθρώπινη συλλογικότητα, της οποίας τα μέλη την ίδια ακριβώς στιγμή που δίνουν μια εξουσιοδότηση, έχουν ήδη διαφωνίες μεταξύ τους;

Σκεφτείτε μόνο για μια στιγμή τον τρόπο με τον οποίο διεξίγονται οι εκλογές –και σημειώστε ότι αναφέρομαι στον τρόπο με τον οποίο θα λειτουργούσαν, αν όλοι οι άνθρωποι ήταν μορφωμένοι και ανεξάρτητοι και, επομένως, η ψήφος τους ήταν απολύτως συνειδητή και ελεύθερη. Εσείς, λόγου χάριν, θα ψηφίζατε όποιον νομίζατε ότι θα εξυπηρετούσε καλύτερα τα συμφέροντά σας και θα εφαρμόζε τις ιδέες σας. Ήδη μέχρι εδώ το σενάριο είναι υπερβολικά αισιόδοξο, διότι έχετε τόσες πολλές ιδέες και τόσα πολλά διαφορετικά συμφέροντα, ώστε δεν θα ξέρατε πώς να βρείτε έναν άνθρωπο που να σκέπτεται πάντα όπως εσείς σε όλα τα θέματα. Όμως, θα δίνατε την ψήφο σας σε έναν τέτοιο άνθρωπο για να σας κυβερνήσει; Σε καμία περίπτωση. Ο υποψήφιάς σας μπορεί να μην τα κατάφερνε και, άρα, η δική σας θέληση δεν θα συμμετείχε στην διαμόρφωση της λεγόμενης θέλησης του λαού. Όμως, ας υποθέσουμε ότι όντως κατόρθωνε να εκλεγεί. Αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, θα ήταν αυτός ο άνθρωπος ο κυβερνήτης σας. Ούτε στα όνειρά σας. Θα ήταν απλώς ένας μεταξύ πολλών –στο ιταλικό κοινοβούλιο, επί παραδείγματι, ένας μεταξύ 535– κι εσείς, στην πραγματικότητα, θα ήσαστε υπό την εξουσία μιάς πλειοψηφίας ανθρώπων, τους οποίους ποτέ δεν εξουσιοδοτήσατε να σας κυβερνήσουν. Αυτή δε η πλειοψηφία –της οποίας τα μέλη έχουν λάβει πολλές

διαφορετικές ή αντιτιθέμενες εντολές, ή, καλύτερα, έχουν λάβει μόνο μία γενική εντολή να κυβερνήσουν, χωρίς καμία συγκεκριμένη εξουσιοδότηση- ανήμπωρη, ακόμη κι αν το ήθελε, να εξακριβώσει μια ανύπαρκτη θέληση του λαού και να κάνει ευτυχισμένες εκείνων που την συγκεκριμένη στιγμή κυριαρχούν σε αυτήν. Ελάτε τώρα, καλύτερα ας αφήσουμε κατά μέρος αυτήν την ξεπερασμένη πρόφαση μιάς κυβέρνησης που εκπροσωπεί την θέληση του λαού. Υπάρχουν ασφαλώς ορισμένα γενικότερα ζητήματα, πάνω στα οποία όλοι οι άνθρωποι θα συμφωνούσαν σε μια δεδομένη στιγμή. Τότε όμως, τι νόημα έχει η κυβέρνηση; Όταν όλοι θέλουν το ίδιο, το μόνο που χρειάζεται είναι να το θεσμοθετήσουν.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Άρα, εν ολίγοις παραδέχεστε ότι χρειάζονται κανόνες, κάποια πρότυπα ζωής. Ποιός θα τα θεσμοθετήσει;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Τα ίδια τα ενδιαφερόμενα μέρη, εκείνα που θα πρέπει να εφαρμόσουν αυτούς τους κανόνες.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Ποιός θα επαβάλει την τήρησή τους;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Κανείς, διότι μιλάμε για κανόνες που έχουν γίνει αποδεκτοί ελεύθερα και ακολουθούνται ελεύθερα. Μην συγχέετε τους κανόνες για τους οποίους μιλάω, οι οποίοι είναι πρακτικές συμβάσεις που βασίζονται σε ένα αίσθημα αλληλεγγύης και στο ενδιαφέρον που πρέπει να δείχνει ο καθένας για το συλλογικό συμφέρον, με τον νόμο, ο οποίος είναι ένας κανόνας που γράφεται από λίγους και επιβάλλεται με την βία σε όλους. Δεν θέλουμε νόμους, αλλά ελεύθερες συμφωνίες.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Κι αν κάποιος παραβιάσει την συμφωνία;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Και γιατί κάποιος να παραβιάσει μια συμφωνία την οποία θα έχει συνάψει ο ίδιος; Απ' την άλλη, αν είχαμε κάποιες παραβιάσεις, αυτές θα χρησίμευαν στο να μας κάνουν να αντιληφθούμε ότι η συμφωνία δεν ικανοποιεί όλους και θα έπρεπε να τροποποιηθεί. Όλοι δε θα επεδίωκαν μια καλύτερη διεύθετηση, διότι είναι προς το συμφέρον όλων να μην είναι κανείς δυστυχισμένος.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Απ' ό,τι φαίνεται οραματίζεστε μια πρωτόγονη κοινωνία στην οποία ο καθένας είναι αυτόκλητος και οι σχέσεις

μεταξύ των ανθρώπων είναι λιγοστές, στοιχειώδεις και περιορισμένες.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Καθόλου. Απ' την στιγμή που οι κοινωνικές σχέσεις πολλαπλασιάζονται και γίνονται πύο περίπλοκες, η ανθρωπότητα βιώνει μεγαλύτερη ηθική και υλική ικανοποίηση —άρα θέλουμε όσο γίνεται περισσότερες και πύο περίπλοκες σχέσεις.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Τότε όμως, θα πρέπει να αναθέσετε καθήκοντα, να επιμερίσετε υποχρεώσεις, να ορίσετε αντιπροσώπους για την σύναψη συμφωνιών.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ασφαλώς! Μην νομίζετε όμως ότι αυτό είναι το ίδιο όπως το να διορίζεις μια κυβέρνηση. Η κυβέρνηση ψηφίζει νόμους και τους θέτει σε ισχύ, ενώ σε μια ελεύθερη κοινωνία η εκπροσώπηση ισχύει μόνο για συγκεκριμένα προσωρινά καθήκοντα, για συγκεκριμένες υποθέσεις, και δεν συνεπάγεται κανένα δικαίωμα σε κάποια εξουσία ή σε κάποια ειδική αμοιβή —οι δε αποφάσεις των αντιπροσώπων υπόκεινται πάντα στην έγκριση εκείνων που εκπροσωπούν.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Σίγουρα όμως δεν πιστεύετε ότι όλοι θα συμφωνούν πάντα. Αν υπάρχουν κάποιοι άνθρωποι στους οποίους δεν αρέσει η δική σας κοινωνική τάξη πραγμάτων, τι θα κάνετε;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Αυτοί οι άνθρωποι θα συνάψουν όποιες συμφωνίες επιθυμούν —κι εμείς θα συνάψουμε μια συμφωνία μαζί τους, έτσι ώστε να μην ενοχλεί ο ένας τον άλλον.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Κι αν οι άλλοι θέλουν να δημιουργήσουν προβλήματα;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Τότε ...θα αμνησθούμε.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Δεν αντιλαμβάνεσθε όμως ότι απ' αυτήν την ανάγκη για άμυνα, μπορεί να προκύψει μια νέα κυβέρνηση;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ασφαλώς και το αντιλαμβάνομαι, και γι' αυτό ακριβώς πάντα έλεγα ότι ο αναρχισμός δεν είναι εφικτός προτού εξαλειφθούν οι σοβαρότερες αιτίες συγκρούσεων, προτού μια κοινωνική συμφωνία ικανοποιήσει τα συμφέροντα όλων και προτού το αίσθημα αλληλεγγύης εδραιωθεί μεταξύ των ανθρώπων. Αν θα θέλατε να πραγματώσετε τον αναρχισμό σήμερα, αφήνοντας ανέγ-

για την ατομική ιδιοκτησία και τους άλλους κοινωνικούς θεσμούς που πηγάζουν από αυτήν, θα ξέσπαγε αμέσως τέτοιος εμφύλιος πόλεμος ώστε μια κυβέρνηση, ακόμα και μια τυραννία, θα γινόταν δεκτή ως ευλογία. Αν όμως την ίδια στιγμή που θα θεμελιώνατε τον αναρχισμό, θα καταργούσατε την ατομική ιδιοκτησία, οι αιτίες των συγκρούσεων που θα απέμεναν θα μπορούσαν να ξεπεραστούν και θα καταλήγαμε σε συμφωνία, διότι η συμφωνία θα ωφελούσε τους πάντες. Επομένως, γίνεται κατανοητό ότι οι θεσμοί είναι σημαντικοί μόνο όσο οι άνθρωποι τους κάνουν να λειτουργούν -ειδικότερα δε ο αναρχισμός, που είναι το βασίλειο της ελεύθερης συμφωνίας, δεν μπορεί να υπάρξει όσο οι άνθρωποι δεν ανταλλάβονται τα οφέλη της αλληλεγγύης και δεν θέλουν να συμφωνήσουν. Γι' αυτό αφοσιωνόμαστε στην διάδοση αυτών των ιδεών.

9

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Επιτρέψτε μου να επανέλθω στον αναρχοκομμουνισμό σας. Ειλικρινά δεν μπορώ να τον ανεχθώ...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Σας πιστεύω! Αφού μέχρι τώρα η ζωή σας έχει περάσει ανάμεσα σε κώδικες και νομικά βιβλία, προκειμένου να υπερασπίσετε τα δικαιώματα του κράτους και των ιδιοκτητών, θα πρέπει να σας φαίνεται σαν κάτι εξωγήινο μια κοινωνία χωρίς κράτος και ιδιοκτητές, στην οποία δεν θα υπάρχουν πλέον επαναστάτες και πεννασμένοι για να τους στέλνετε στα μπουντρούμια. Αν όμως θέλετε να αποβάλετε αυτήν την νοοτροπία, αν έχετε το σθένος να ξεπεράσετε τις πνευματικές σας συνήθειες και αν επιθυμείτε να σκεφτείτε αυτό το ζήτημα χωρίς προκατάληψη, εύκολα θα κατανοούσατε γιατί, δεδομένου ότι ο στόχος της κοινωνίας πρέπει να είναι η μέγιστη ευημερία για όλους, καταλήγουμε αναγκαστικά στο συμπέρασμα ότι η λύση είναι ο αναρχοκομμουνισμός. Αν αντιθέτως πιστεύετε ότι η κοινωνία υπάρχει για να θρέφει λίγους καλοπερασάκηδες εις βάρος των υπολοίπων, τότε...

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Όχι, όχι, παραδέχομαι ότι η κοινωνία πρέπει να

έχει ως σκοπό την ευημερία όλων, αλλά δεν μπορώ εξ αιτίας αυτού να αποδεχθώ το σύστημά σας. Καταβάλλω μεγάλη προσπάθεια για να κατανοήσω την άποψή σας και, εφ' όσον με ενδιαφέρει η συζήτηση, θα ήθελα, τουλάχιστον προσωπικά, να έχω μια ξεκάθαρη ιδέα για το τι θέλετε. Όμως, τα συμπεράσματά σας φαίνονται τόσο ουτοπικά, τόσο...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Εν ολίγοις, τι είναι αυτό που βρίσκετε ασυμφώνη ή απαράδεκτο στην εξήγησή που σας έδωσα;

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Είναι... δεν ξέρω... όλο το σύστημα. Ας αφήσουμε κατά μέρος το ζήτημα του δικαίου, διότι δεν θα συμφωνήσουμε, αλλά ας υποθέσουμε ότι, όπως υποστηρίζετε, όλοι έχουμε το δικαίωμα να απολαμβάνουμε εξ ίσου τον υφιστάμενο πλούτο. Παραδέχομαι ότι ο κομμουνισμός φαίνεται να είναι η ταχύτερη και ίσως η καλύτερη διεύθετηση. Αυτό όμως που μου φαίνεται απολύτως αδύνατον είναι μια κοινωνία χωρίς κυβέρνηση. Στηρίζετε όλο το οικοδόμημά σας στην ελεύθερη θέληση των μελών της ένωσης...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ακριβώς.

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Κι αυτό είναι το λάθος σας. Κοινωνία σημαίνει ιεραρχία, πειθαρχία, υποταγή του ατόμου στο σύνολο. Χωρίς εξουσία, καμιά κοινωνία δεν είναι εφικτή.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ακριβώς το αντίθετο. Μια κοινωνία, με την αυστηρή έννοια της λέξης, μπορεί να υπάρξει μόνο μεταξύ ίσων. Αυτοί δε οι ίσοι θα συνάπτουν συμφωνίες μεταξύ τους, αν σε αυτές βρίσκουν πλεονεκτήματα και ευχαρίστηση, αλλά δεν θα υποτάσσονται ο ένας στον άλλον. Οι σχέσεις ιεραρχίας και υποταγής, που σας φαίνονται ότι συνιστούν την ουσία της κοινωνίας, είναι σχέσεις αφέντη-δούλου. Και παραδέχεστε, ελπίζω, ότι ο δούλος δεν είναι ακριβώς συνέταρος του αφέντη του, όπως ένα οικόσιτο ζώο δεν είναι συνέταρος του κυρίου του.

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Μα στ' αλήθεια πιστεύετε σε μια κοινωνία στην οποία ο καθένας κάνει ό,τι θέλει;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Υπό την προϋπόθεση πως είναι ξεκάθαρο ότι οι άνθρωποι θέλουν να ζουν σε κοινωνία και ότι, επομένως, θα προ-

σαρμοστούν στις αναγκαίες της κοινωνικής ζωής.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Κι αν δεν θέλουν;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Τότε η κοινωνία θα είναι ανέφικτη. Όμως, εφ' όσον μόνο μέσα στην κοινωνία η ανθρωπότητα, τουλάχιστον με την σύγχρονη μορφή της, μπορεί να ικανοποιήσει τις υλικές και ηθικές ανάγκες της, θα ήταν παράδοξο αν απορρίπταμε την προϋπόθεση της ζωής και της ευημερίας. Οι άνθρωποι δυσκολεύονται να συμφωνήσουν όταν συζητούν θέματα αφηρημένα. Όταν όμως υπάρχει κάτι να κάνουν που πρέπει να γίνει και συμφέρει όλους, εφ' όσον κανείς δεν έχει τα μέσα για να επιβάλει την θέλησή του σε άλλους και να τους αναγκάσει να συμπεριφέρονται όπως εκείνος θέλει, το πείσμα και η ισχυρογνωμοσύνη σύντομα εξαφανίζονται, επέρχεται συμφιλίωση και ό,τι είναι να γίνει γίνεται με την μέγιστη δυνατή ικανοποίηση όλων. Πρέπει να το καταλάβετε: τίποτα ανθρώπινο δεν είναι εφικτό χωρίς την θέληση της ανθρωπότητας. Για μας, το όλο πρόβλημα έγκειται στο να αλλάξουμε αυτήν την θέληση, να κάνουμε δηλαδή τους ανθρώπους να κατανοήσουν ότι αν μάχονται, αν μισούν, αν εκμεταλλεύονται ο ένας τον άλλον, είναι σαν να χάνουν τα πάντα, και να τους πείσουμε να αγωνιστούν για μια κοινωνική τάξη πραγμάτων θεμελιωμένη στην αλληλοβοήθεια και στην αλληλεγγύη.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Έτσι, λοιπόν, για να πραγματώσετε τον αναρχοκομμουνισμό σας θα πρέπει να περιμένετε μέχρι να πεισθούν όλοι και να θελήσουν να τον κάνουν να λειτουργήσει.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ω, όχι! Θα κοροϊδεύαμε τους εαυτούς μας! Η θέληση καθορίζεται κυρίως από το κοινωνικό περιβάλλον, και είναι πιθανόν ότι, όσο υπάρχουν οι σημερινές συνθήκες, η συντριπτική πλειοψηφία θα εξακολουθήσει να πιστεύει ότι η κοινωνία δεν μπορεί να οργανωθεί με άλλους τρόπους πλην του σημερινού.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Και τότε;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Τότε, θα δημιουργήσουμε τον κομμουνισμό και τον αναρχισμό μεταξύ μας... όταν θα είμαστε αρκετοί για να το κάνουμε - πεπεισμένοι ότι αν οι άλλοι δουν ότι τα πάμε καλά, θα ακολουθήσουν σύντομα το παράδειγμά μας. Ή, τουλάχιστον, αν δεν μπο-

ρέσουμε να επιτύχουμε τον κομμουνισμό και τον αναρχισμό, θα αγωνιστούμε για να αλλάξουμε τις κοινωνικές συνθήκες με τέτοιο τρόπο ώστε να προκαλέσουμε μια μεταστροφή των θελήσεων προς την επιθυμητή κατεύθυνση. Πρέπει να το καταλάβετε: υπάρχει μια αλληλεπίδραση ανάμεσα στην θέληση και στις υφιστάμενες κοινωνικές συνθήκες... Κάνουμε και θα κάνουμε ό,τι μπορούμε για να προχωρήσουμε προς το ιδανικό μας. Αυτό που πρέπει να κατανοήσετε πλήρως είναι το εξής: δεν θέλουμε να εξαναγκάσουμε κανέναν. Δεν θέλουμε όμως και οι άλλοι να εξαναγκάσουν εμάς ή τον λαό. Επαναστατούμε ενάντια σε εκείνη την μειοψηφία, η οποία, μέσω της βίας, εκμεταλλεύεται και καταπιέζει τον λαό. Όταν κατακτήσουμε την ελευθερία όλων μας και, εξυπακούεται, τα μέσα για να είμαστε ελεύθεροι, με άλλα λόγια το δικαίωμα στην χρήση της γης και στα εργαλεία παραγωγής, τότε θα βασιζόμαστε αποκλειστικά στην δύναμη του λόγου και του παραδείγματος για να κάνουμε τις ιδέες μας να θριαμβεύσουν.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Ωραία. Και νομίζετε ότι με αυτόν τον τρόπο θα φθάσουμε σε μια κοινωνία που θα αυτοκυβερνάται μέσω της εθελούσιας συμφωνίας των μελών της; Αν είναι έτσι, θα είναι κάτι χωρίς προηγούμενο!

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Όχι τόσο, όσο νομίζετε. Ουσιαστικά, στην πραγματικότητα, ανέκαθεν έτσι ήταν... δηλαδή αν δεν θεωρήσουμε ως πραγματικό τμήμα της κοινωνίας τους ηττημένους, τους εξουσιαζόμενους και τους καταπιεζόμενους που ανήκουν στα κατώτερα στρώματα της ανθρωπότητας. Τελικά, ακόμα και σήμερα, το σημαντικότερο τμήμα της κοινωνικής ζωής, τόσο στην τάξη των κυρίαρχων όσο και στην τάξη των κυριαρχούμενων, επιτελείται μέσω αυθόρμητων, συχνά ασυνείδητων συμφωνιών μεταξύ ατόμων, χάρη στην συνήθεια, στην αξιοπρέπεια, στην τήρηση των υποσχέσεων, στον φόβο της κοινής γνώμης, στο αίσθημα τιμής, αγάπης, συμπάθειας, στους κανόνες καλής συμπεριφοράς - χωρίς καμία παρέμβαση του νόμου ή της κυβέρνησης. Ο νόμος και οι κυβερνήσεις γίνονται απαραίτητα μόνον όταν έχουμε να κάνουμε με σχέσεις μεταξύ κυρίαρχων και κυριαρχούμενων. Μεταξύ ίσων,

όλοι ντρέπονται να καλέσουν την αστυνομία ή να συρθούν στα δικαστήρια! Στα δεσποτικά κράτη, όπου όλοι οι κάτοικοι αντιμετωπίζονται σαν αγέλη στην υπηρεσία του απόλυτου άρχοντα, ουδείς έχει θέληση εκτός από τον ηγεμόνα ...κι εκείνους τους οποίους χρειάζεται ο ηγεμόνας για να κρατούν τις μάζες υποταγμένες. Σιγά-σιγά όμως, καθώς κάποιοι κατορθώνουν να χειραφετηθούν και να γίνουν μέλη της κυρίαρχης τάξης, δηλαδή της κοινωνίας με την αυστηρή έννοια του όρου, είτε μέσω της άμεσης συμμετοχής στην κυβέρνηση, είτε μέσω της κατοχής πλούτου, η κοινωνία διαμορφώνεται έτσι ώστε να υπηρετεί την θέληση όλων των κυρίαρχων. Όλος ο νομοθετικός και εκτελεστικός μηχανισμός, ολόκληρη η κυβέρνηση με τους νόμους της, ο στρατός, η αστυνομία, οι δικαστές κ.λπ., δεν χρησιμεύουν παρά μόνο στο να ρυθμίζουν και να διασφαλίζουν την εκμετάλλευση των ανθρώπων. Διαφορετικά, οι κατέχοντες θα έβρισκαν απλούστερο και οικονομικότερο το να συμφωνήσουν μεταξύ τους και να ξεφορτωθούν το κράτος. Οι ίδιοι οι αστοί εκφράζουν αυτήν την γνώμη ...μόλις προς στιγμήν λησμονήσουν ότι χωρίς στρατό και αστυνομία ο λαός θα τους χάλασε το γλέντι. Εξαφανίστε τις ταξικές διαφέρειες, βεβαιωθείτε ότι δεν υπάρχουν άλλοι δούλοι για να ελεγχθούν, και το κράτος αμέσως δεν θα έχει κανένα λόγο ύπαρξης.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Μην γίνεστε υπερβολικός. Το κράτος κάνει και κάποια πράγματα για το κοινό καλό. Μορφώνει, μεριμνά για την υγεία, υπερασπίζει τα δικαιώματα των πολιτών, οργανώνει δημόσιες υπηρεσίες... Μην μου πείτε ότι όλα αυτά είναι άχρηστα ή επιζήμια πράγματα!

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ω! Δυστυχώς είναι, όταν γίνονται με τον τρόπο που συνήθως τα κάνει το κράτος! Η αλήθεια είναι ότι οι εργαζόμενοι είναι εκείνοι που κάνουν πάντα αυτά τα πράγματα, ενώ το κράτος, αυτοδιορισμένο ως ρυθμιστής τους, μετατρέπει αυτές τις υπηρεσίες σε όργανα κυριαρχίας, στρέφοντάς τα υπέρ των ειδικών συμφερόντων των κυβερνώντων και των κατεχόντων. Η παιδεία εξαπλώνεται, αν υπάρχει στον λαό επιθυμία για μάθηση και αν υπάρχουν δάσκαλοι καινοί να μορφώσουν. Η δημόσια υγεία διασφαλί-

ζεται όταν ο λαός γνωρίζει, εκτιμά και μπορεί να εφαρμόσει στην πράξη κανόνες δημόσιας υγιεινής, και όταν υπάρχουν γιατροί καινοί να συμβουλευούν τον λαό. Η ζωή των πολιτών είναι ασφαλής όταν οι άνθρωποι είναι συνηθισμένοι να θεωρούν την ζωή και τις ανθρώπινες ελευθερίες ιερές και όταν ...δεν υπάρχουν δικαστές και αστυνομικοί για να δίνουν παραδείγματα βαρβαρότητας. Οι δημόσιες υπηρεσίες θα οργανωθούν όταν ο λαός αισθανθεί την ανάγκη γι' αυτές. Το κράτος δεν δημιουργεί τίποτα. Στην καλύτερη περίπτωση, είναι άχρηστο, μια άσκοπη σπατάλη ενέργειας. Μακάρι όμως να ήταν απλώς άχρηστο!

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Ας σταματήσουμε εδώ. Σε κάθε περίπτωση, νομίζω πως είπατε αρκετά. Θέλω να τα σκεφτώ. Εις το επανιδείν...

10

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Σκέφτηκα τα όσα μου είπατε κατά την διάρκεια των συζητήσεών μας ...και σταματώ τον διάλογο. Όχι επειδή παραδέχομαι την ήττα μου, αλλά ...απλώς έχετε τα επιχειρήματά σας και το μέλλον μπορεί κάλλιστα να είναι με το μέρος σας. Εν τω μεταξύ, είμαι ένας δικαστής και όσο υπάρχει ο νόμος οφείλω να τον σέβομαι και να διασφαλίζω την τήρησή του. Καταλαβαίνετε...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ω, καταλαβαίνω πολύ καλά. Φύγετε, αν θέλετε. Σε μας δεν μένει παρά να καταργήσουμε τον νόμο, απαλλάσσοντάς σας έτσι από την υποχρέωσή να ενεργείτε ενάντια στην συνείδησή σας.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Ήρεμα, ήρεμα. Δεν είπα αυτό ...αλλά δεν πειράζει. Θα ήθελα να μου δώσετε μερικές διευκρινίσεις ακόμα. Ίσως θα μπορούσαμε να συμφωνήσουμε ως προς τα ζητήματα του ιδιοκτησιακού καθεστώτος και της πολιτικής οργάνωσης της κοινωνίας. Σε τελική ανάλυση, πρόκειται για ιστορικούς σχηματισμούς που έχουν αλλάξει πολλές φορές και ενδεχομένως θα αλλάξουν και πάλι. Υπάρχουν, όμως, κάποιοι ιεροί θεσμοί και κάποια βαθιά αισθήματα της ανθρώπινης καρδιάς, τα οποία προσβάλλετε διαρκώς: η οικογένεια και η πατρίδα! Παραδείγματος χάριν, θέλετε να

τα μοιραζόμαστε όλα. Φυσικά, θα κάνετε και τις γυναίκες κτήμα όλων, φτιάχνοντας έτσι ένα μεγάλο χαρέμι - κίνω λάθος;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ακούστε! Αν θέλετε να συνεχίσουμε να συζητάμε, σας παρακαλώ μην λέτε ανοησίες και μην κάνετε κακόγουστο χιούμορ. Το ζήτημα που συζητάμε είναι πολύ σοβαρό για να πετάτε χοντράδες!

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Μα ...σοβαρολογώ. Τι θα κάνετε με τις γυναίκες;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Τότε, τόσο το χειρότερο για σας. Είναι πολύ περίεργο που δεν καταλαβαίνετε το παράλογο των λεγομένων σας. Να κάνουμε τις γυναίκες κτήμα όλων;! Γιατί δεν είπατε να κάνουμε τους άνδρες κτήμα όλων; Η μόνη εξήγηση γι' αυτήν σας την σκέψη είναι ότι εσείς, εξ αιτίας μιάς βαθιά ριζωμένης πεποιθήσεως, θεωρείτε την γυναίκα κατώτερο πλάσμα που δημιουργήθηκε και βρίσκεται σ' αυτόν τον κόσμο για να υπηρετεί σαν οικόσιτο ζώο και σαν σκεύος ηδονής τον άνδρα, και, επομένως, μιλάτε γι' αυτήν σαν να ήταν πράγμα, και πιστεύετε ότι πρέπει να της αναλογεί η ίδια μοίρα που αναλογεί στα αντικείμενα. Εμείς όμως, που θεωρούμε την γυναίκα ανθρώπινο ον ίσο με τον άνδρα, που πρέπει να απολαμβάνει όλα τα δικαιώματα και όλα τα αγαθά που απολαμβάνει, ή θα έπρεπε να απολαμβάνει, ο άνδρας, βρίσκουμε την ερώτηση «τι θα κάνετε με τις γυναίκες;» κενή νοήματος. Καλύτερα ρωτήστε: «τι θα κάνουν οι γυναίκες;» - και θα σας απαντήσω ότι θα κάνουν ό,τι θέλουν να κάνουν, και εφ' όσον έχουν την ίδια ανάγκη με τους άνδρες να ζήσουν σε μια κοινωνία, είναι βέβαιον ότι θα θέλουν να έρθουν σε συμφωνία με τους συνανθρώπους τους, άνδρες και γυναίκες, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους με τον καλύτερο τρόπο γι' αυτές και για όλους τους άλλους.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Κατάλαβα. Θεωρείτε τις γυναίκες ίσες με τους άνδρες. Ωστόσο, πολλοί επιστήμονες, ερευνώντας την ανατομία και τις φυσικές λειτουργίες του γυναικείου σώματος, υποστηρίζουν ότι η γυναίκα είναι εκ φύσεως κατώτερη του άνδρα.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Μα φυσικά! Όταν χρειάζεται να υποστηριχθεί κάτι, πάντα θα βρίσκεται ένας επιστήμονας πρόθυμος να το υποστηρίξει. Υπάρχουν ορισμένοι επιστήμονες που υποστηρίζουν την κατω-

τερότητα των γυναικών, όπως υπάρχουν και κάποιοι άλλοι οι οποίοι υποστηρίζουν, αντιθέτως, ότι η αντίληψη των γυναικών και η ικανότητά τους για ανάπτυξη είναι ίδιες με εκείνες των ανδρών, αν δε οι γυναίκες φαίνονται σήμερα εν γένει λιγότερο ικανές απ' ό,τι οι άνδρες, αυτό οφείλεται στην εκπαίδευση που έχουν λάβει και στο περιβάλλον στο οποίο ζουν. Αν ψάξετε προσεκτικά, θα βρείτε ακόμη και κάποιους επιστήμονες, ή έστω γυναίκες επιστήμονες, που θεωρούν ότι ο άνδρας είναι κατώτερο πλάσμα, προορισμένο να απαλλάξει τις γυναίκες από τον υλικό μόχθο, αφήνοντάς τες ελεύθερες να αναπτύξουν απεριόριστα τις ικανότητές τους. Νομίζω ότι αυτή η άποψη υποστηρίζεται στην Αμερική. Όμως, τι σημασία έχει... Το θέμα μας δεν είναι η επίλυση ενός επιστημονικού προβλήματος, αλλά η εκκλήρωση μιάς δέσμευσης, ενός ανθρώπινου ιδανικού. Δώστε στις γυναίκες όλα τα μέσα και την ελευθερία να αναπτυχθούν... και ό,τι ήθελε προκύψει... Αν οι γυναίκες είναι ίσες με τους άνδρες, ή αν είναι περισσότερο ή λιγότερο ευφυείς, θα φανεί στην πράξη - ακόμη δε και η επιστήμη θα ευεργετηθεί από αυτό, αφού θα αποκτήσει κάποια θετικά στοιχεία για να στηρίξει τα συμπεράσματά της.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Ωστε, λοιπόν, δεν λαμβάνετε υπ' όψιν τις ιδιαίτερες ικανότητες με τις οποίες είναι προικισμένο κάθε άτομο;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Όχι με την έννοια ότι αυτά θα τους παρέχουν ειδικά δικαιώματα. Πουθενά στην φύση δεν θα βρείτε δύο ίδια άτομα, αλλά εμείς απαιτούμε την κοινωνική ισότητα όλων, με άλλα λόγια τους ίδιους πόρους, τις ίδιες ευκαιρίες - πιστεύουμε δε ότι αυτή η ισότητα όχι μόνο ανταποκρίνεται στα αισθήματα δικαιοσύνης και αδελφοσύνης που έχουν αναπτυχθεί στην ανθρωπότητα, αλλά λειτουργούν και προς όφελος όλων, είτε είναι δυνατοί, είτε αδύνατοι. Ακόμη και μεταξύ των ανδρών, μεταξύ των αρσενικών, υπάρχουν κάποιοι περισσότερο και άλλοι λιγότερο έξυπνοι, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι οι μεν πρέπει να έχουν περισσότερα δικαιώματα από τους δε. Υπάρχουν κάποιοι που υποστηρίζουν ότι οι ξηνοί είναι πιο προικισμένοι από τους μελαχρινούς, ή το αντίστροφο, και επίσης ότι οι φυλές με στενόμακρο κρανίο είναι ανώ-

τερες από εκείνες με φαρδύ κρανίο, ή το αντίστροφο. Το ζήτημα αυτό, αν βασιίζεται σε αληθινά στοιχεία, έχει ασφαλώς επιστημονικό ενδιαφέρον. Με δεδομένη όμως την παρούσα κατάσταση των ανθρωπίνων αισθημάτων και ιδανικών, θα ήταν παράλογο να υποστηρίζει κανείς ότι οι ξανθοί και δολιχοκέφαλοι πρέπει να διατάζουν τους μελαχρινούς και βροχυκέφαλους, ή το αντίστροφο! Δεν νομίζετε;

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Σύμφωνοι. Ας ασχοληθούμε όμως με το ζήτημα της οικογένειας. Θέλετε να την καταργήσετε ή να την οργανώσετε σε μια άλλη βάση;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Κοιτάξτε. Όσον αφορά την οικογένεια, πρέπει να εξετάσουμε τις οικονομικές σχέσεις, τις ερωτικές σχέσεις και τις σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιών. Στον βαθμό που η οικογένεια είναι ένας οικονομικός θεσμός, είναι σαφές ότι, μόλις καταργηθεί η ατομική ιδιοκτησία και συνεπώς η κληρονομιά, δεν θα έχει λόγο ύπαρξης και εκ των πραγμάτων θα εξαφανισθεί. Με αυτήν την έννοια, πάντως, η οικογένεια έχει ήδη καταργηθεί για την συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού, που αποτελείται από προλετάριους.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Και τι γίνεται με τις ερωτικές σχέσεις; Θέλετε ελεύθερο έρωτα και...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ελάτε τώρα! Πιστεύετε ότι θα μπορούσε να υπάρξει πραγματικά εξαναγκαστικός έρωτας; Εξαναγκαστική συγκατοίκηση υπάρχει, όπως υπάρχει και προσποιητός και εξαναγκαστικός έρωτας, για λόγους συμφέροντος ή κοινωνικών συμβάσεων. Πιθανώς να υπάρξουν άνδρες και γυναίκες που θα σέβονται τον γαμήλιο δεσμό για θρησκευτικούς ή ηθικούς λόγους, αλλά αληθινός έρωτας δεν μπορεί να υπάρξει, αν δεν είναι απολύτως ελεύθερος.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Αυτό είναι αλήθεια - αν όμως ο καθένας ακολουθούσε τις φαντασιώσεις που του εμπνέει ο θεός του έρωτα, δεν θα υπήρχε πλέον ηθική και ο κόσμος θα μετατρεπόταν σε οίκο ανοχής.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Όσον αφορά την ηθική, θα μπορούσατε στ' αλήθεια να καυχηθείτε για τα αποτελέσματα των θεσμών σας! Μοιχεία,

ψέματα κάθε είδους, αφισσαλέες έχθρες, σύζυγοι που δολοφονούν τις γυναίκες τους, γυναίκες που δηλητηριάζουν τους συζύγους τους, παιδοκτονίες, παιδιά που μεγαλώνουν εν μέσω σκανδάλων και οικογενειακών συγκρούσεων... Αυτή είναι η ηθική που φοβάστε ότι απειλείται από τον ελεύθερο έρωτα; Σήμερα ο κόσμος είναι ένα πορνείο, επειδή οι γυναίκες συχνά αναγκάζονται να εκπορνεύονται λόγω πείνας και, επίσης, επειδή ο γάμος, συχνά συνομολογημένος βάσει ενός καθαρά συμφεροντολογικού υπολογισμού, είναι καθ' όλη την διάρκειά του μια ένωση στην οποία ο έρωτας είτε απουσιάζει εντελώς, είτε υπάρχει μόνο ως κάτι συμπληρωματικό. Εξασφαλίστε στον καθέναν τα μέσα για να ζει άνετα και ανεξάρτητα, δώστε στις γυναίκες την πλήρη ελευθερία να διαθέτουν το κορμί τους όπως θέλουν, καταστρέψτε τις προλήψεις, θρησκευτικές ή άλλες, που εγκλωβίζουν τους άνδρες και τις γυναίκες μέσα σε ένα πλήθος συμβάσεων που πηγάζουν από την σκλαβιά και την διακονίζουν - και τότε οι ερωτικές συνευρέσεις θα γίνονται από έρωτα, προσφέροντας ευτυχία στα άτομα και ωφελώντας το είδος.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Εν ολίγοις, είστε υπέρ των μακροχρόνιων ή των προσωρινών ενώσεων; Θέλετε ξεχωριστά ζευγάρια ή μια ποικιλία και πολλαπλότητα σεξουαλικών σχέσεων, ή μήπως την πολυγαμία;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Θέλουμε ελευθερία. Μέχρι τώρα οι ερωτικές σχέσεις υπέφεραν αφάνταστα από την πίεση της ωμής βίας, της οικονομικής αναγκαιότητας, των θρησκευτικών προλήψεων και των νομικών ρυθμίσεων, ώστε ήταν αδύνατον να αποσαφηνίσουμε ποιά μορφή ερωτικής σχέσης ανταποκρίνεται καλύτερα στην φυσική και ηθική ευημερία των ατόμων και του είδους. Σίγουρα, αν εξαλείψουμε τις συνθήκες που καθιστούν σήμερα τεχνητές και εξαναγκαστικές τις σχέσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών, μια σεξουαλική υγιεινή και μια σεξουαλική ηθική θα καθιερωθούν και θα γίνουν σεβαστές, όχι εξ αιτίας του νόμου, αλλά λόγω της βασιμμένης στην εμπειρία πεποίθησης ότι θα ικανοποιούν την ευημερία μας, καθώς κι εκείνη του είδους. Αυτό δεν μπορεί να προκύψει παρά μόνον ως αποτέλεσμα της ελευθερίας.

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Και τα παιδιά;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Πρέπει να καταλάβετε ότι, εφ' όσον η ιδιοκτησία θα είναι κοινή και εφ' όσον η αρχή της κοινωνικής αλληλεγγύης θα έχει εδραιωθεί σε ακλόνητη ηθική και υλική βάση, η φροντίδα των παιδιών θα είναι υπόθεση της κοινότητας και η εκπαίδευσή τους θα είναι έγνοια και ευθύνη όλων. Πιθανώς όλοι οι άνδρες και όλες οι γυναίκες θα αγαπούν όλα τα παιδιά, και εφ' όσον—κάτι που θεωρώ βέβαιο— οι γονείς θα τρέφουν ιδιαίτερη αγάπη για τα δικά τους παιδιά, δεν μπορεί παρά να είναι ενθουσιασμένοι που το μέλλον των παιδιών τους θα είναι εξασφαλισμένο, έχοντας για την φροντίδα και την εκπαίδευσή τους την συνεργασία ολόκληρης της κοινωνίας.

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Άραγε, αναγνωρίζετε, τουλάχιστον, τα δικαιώματα των γονέων πάνω στα παιδιά τους;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Τα δικαιώματα πάνω στα παιδιά αποτελούνται από καθήκοντα. Ο καθένας έχει πολλά δικαιώματα πάνω τους, δηλαδή πολλά δικαιώματα για να τα συμβουλεύει και να τα φροντίζει, να τα αγαπά και να νοιάζεται γι' αυτά. Αφού δε οι γονείς εν γένει αγαπούν τα παιδιά τους περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον, συνήθως είναι δικό τους καθήκον και δικαίωμα να τους παρέχουν τα αναγκαία. Δεν χρειάζεται να φοβόμαστε τις εξυμρέσεις αυτού του κανόνα, διότι αν μερικοί σπάνιοι γονείς προσφέρουν λιγιστή αγάπη στα παιδιά τους και δεν τα προσέχουν, θα χιρσύν πολύ που άλλοι θα αναλάβουν την φροντίδα τους, απαλλάσσοντάς τους από αυτό το καθήκον. Αν με την φράση «δικαιώματα των γονέων» εννοείτε το δικαίωμα να τα κακομεταχειρίζονται, να τα διαφθείρουν και να τα εκμεταλλεύονται, τότε αρνούμαι απολύτως τα δικαιώματα αυτά και θεωρώ ότι μια κοινωνία, άξια αυτού του ονόματος, ούτε θα τα αναγνώριζε, ούτε θα τα ανεχόταν.

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Δεν νομίζετε όμως ότι αν εμπιστευθείτε στην κοινότητα την ευθύνη της φροντίδας των παιδιών, θα προκαλέσετε τέτοια αύξηση του πληθυσμού, ώστε δεν θα υπάρχουν πλέον αρκετά αγαθά για την συντήρηση όλων; Αλλά, φυσικά, δεν θέλετε ν' ακούσετε τίποτα για τον μαλθουσιανισμό και θα τον χαρακτη-

ρίσετε απλό παραλογισμό.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Κάποια άλλη φορά, σας είπα ότι είναι παράλογο να λέτε ότι η σημερινή φτώχεια οφείλεται στον υπερπληθυσμό, και εξίσου παράλογο να θέλετε να προτείνετε λύσεις που βασίζονται στις μαλθουσιανές πρακτικές. Ωστόσο, είμαι πολύ πρόθυμος να αναγνωρίσω την σοβαρότητα του προβλήματος του υπερπληθυσμού, και παραδέχομαι ότι στο μέλλον, όταν κάθε νεογέννητο παιδί θα έχει εξασφαλισμένη φροντίδα, η φτώχεια θα μπορούσε να ξαναγεννηθεί εξ αιτίας μιάς πραγματικής αύξησης του πληθυσμού. Οι χειραφετημένοι και μορφωμένοι άνθρωποι, αν το κρίνουν απαραίτητο, θα σκεφτούν να θέσουν ένα όριο στον ταχύτατο πολλαπλασιασμό του είδους. Θα προσέθετα, ωστόσο, ότι θα το σκέφτονταν σοβαρά μόνον όταν θα εξαφανισθούν η συσσώρευση και τα προνόμια, τα εμπόδια που θέτει στην παραγωγή η απληστία των ιδιοκτητών, καθώς και όλες οι κοινωνικές αιτίες της φτώχειας—τότε μόνο θα είναι σαφής και κατανοητή σε όλους η αναγκαιότητα επίτευξης μιάς ισορροπίας ανάμεσα στον αριθμό των ανθρώπων, στις παραγωγικές δυνατότητες και στον διαθέσιμο χώρο.

ΑΜΠΟΤΖΙΟ: Κι αν οι άνθρωποι δεν θέλουν να το σκεφτούν;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Τότε, τόσο το χειρότερο γι' αυτούς! Δεν θέλετε να καταλάβετε: δεν υπάρχει καμιά πρόνοια, θεϊκή ή φυσική, που να φροντίζει για την ευημερία της ανθρωπότητας. Οι άνθρωποι πρέπει μόνοι τους να εξασφαλίσουν την ευημερία τους, κάνοντας ό,τι θεωρούν χρήσιμο και αναγκαίο για την επίτευξη αυτού του σκοπού. Μου λέτε διαρκώς «κι αν δεν θέλουν, τι θα γίνει;». Σ' αυτήν την περίπτωση, δεν θα πετύχουν τίποτα και θα παραμείνουν αιωνίως στο έλεος των τυφλών δυνάμεων που τους περιβάλλουν. Αυτό συμβαίνει και σήμερα: οι άνθρωποι δεν ξέρουν τι να κάνουν για να ελευθερωθούν ή, αν το ξέρουν, δεν θέλουν να κάνουν ό,τι χρειάζεται για να ελευθερωθούν—κι έτσι παραμένουν σκλάβοι. Ελπίζουμε πάντως ότι, νορίτερα απ' ό,τι ίσως φαντάζεσθε, θα κατανοήσουν τι πρέπει να κάνουν και θα το κάνουν. Και τότε θα είναι ελεύθεροι.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Τις προάλλες είχατε καταλήξει στο ότι όλα εξαρτώνται από την θέληση. Λέγατε ότι αν οι άνθρωποι θελήσουν να είναι ελεύθεροι, αν θελήσουν να κάνουν αυτό που χρειάζεται να γίνει για να ζήσουν σε μια κοινωνία ίσων, όλα θα είναι ωραία. Ή αν δεν είναι, τόσο το χειρότερο γι' αυτούς. Αυτό θα ισχύει, αν όλοι ήθελαν το ίδιο. Αν όμως κάποιοι προτιμούν να ζουν στην αναρχία και κάποιοι άλλοι προτιμούν την προστασία της κυβέρνησης, αν κάποιοι είναι προετοιμασμένοι να λάβουν υπ' όψιν τις ανάγκες της κοινότητας, ενώ άλλοι θέλουν να απολαύσουν τα πλεονεκτήματα της κοινωνικής ζωής, αλλά δεν επιθυμούν να αναλάβουν τις αντίστοιχες υποχρεώσεις και θέλουν να κάνουν ό,τι τους αρέσει χωρίς να νοιάζονται για την ζημιά που ενδεχομένως προκαλούν στους άλλους - τι θα συμβεί αν δεν υπάρχει μια κυβέρνηση για να καθορίσει και να επιβάλει τα κοινωνικά καθήκοντα;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Αν υπάρχει κυβέρνηση, θα κυριαρχούν η θέληση των κυβερνώντων και της παράταξής τους, καθώς και τα συμφέροντά τους, και δεν θα λυθεί το πρόβλημα, που είναι η ικανοποίηση της θέλησης του καθενός. Αντίθετα, θα επιδεινωθεί. Η κυβερνητική κλίκα όχι μόνο θα μπορεί να χρησιμοποιεί τα μέσα που διαθέτει για να αγνοεί ή να παραβιάζει τις θελήσεις των υπολοίπων, αλλά και θα έχει στην διάθεσή της την δύναμη ολόκληρης της κοινωνίας για να επιβάλει την θέλησή της. Το ίδιο συμβαίνει και στην σημερινή κοινωνία, στην οποία η εργατική τάξη εφοδιάζει την κυβέρνηση με στρατιώτες και τον πλούτο για να κρατάει τους εργάτες σκλάβους. Νομίζω ότι ήδη σας το έχω πει: θέλουμε μια κοινωνία στην οποία ο καθένας θα έχει τα μέσα να ζήσει όπως του αρέσει, στην οποία κανείς δεν θα εξαναγκάζει άλλους να εργασθούν γι' αυτόν, στην οποία κανείς δεν θα μπορεί να επιβάλει σε κάποιον άλλον να υποταχθεί στην θέλησή του. Όταν οι δύο αρχές - ελευθερία για όλους και τα εργαλεία παραγωγής σε όλους - γίνουν πράξη, όλα τα άλλα θα ακολουθήσουν φυσιολογικά, επειδή θα το επιτάσσουν οι συνθήκες, και η νέα κοινωνία θα αυτοοργανωθεί με τον τρόπο που θα

εξυπηρετεί καλύτερα τα συμφέροντά όλων.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Και αν κάποιοι θελήσουν να επιβληθούν με την ωμή βία;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Τότε θα γίνουν κυβέρνηση ... ή υπονήριοι για να γίνουν κυβέρνηση - κι εμείς θα τους πολεμήσουμε. Πρέπει να κατανοήσετε ότι αν σήμερα θέλουμε να κάνουμε μια επανάσταση ενάντια στην κυβέρνηση, δεν είναι για να υποταχθούμε οικειοθελώς σε νέους καταπιεστές. Αν επικρατήσουν κάποιοι τέτοιοι, η επανάσταση θα έχει ηττηθεί και τότε θα πρέπει να ξαναγίνει.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Δεν θα υπάρχουν πάντως κάποιες ηθικές αρχές, ανώτερες από τις θελήσεις και τα καπρίτσια των ανθρώπων, με τις οποίες όλοι θα είναι υποχρεωμένοι να συμμορφώνονται ... ηθικά έστω;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ποιά είναι αυτή η ηθική που είναι ανώτερη από την θέληση των ανθρώπων; Ποιός την καθορίζει; Από πού πηγάζει; Τα ήθη αλλάζουν ανάλογα με τις εποχές, τον τόπο, τις κοινωνικές τάξεις και τις περιστάσεις. Εκφράζουν, σε δεδομένες στιγμές και δεδομένες συνθήκες, ό,τι θεωρείται ορθή συμπεριφορά. Κοντολογίς, το ήθος εκφράζει για κάθε άνθρωπο τι του αρέσει ή τι τον ευχαριστεί, υλικά ή συνασθηματικά. Για σας, η ηθική επιτάσσει σεβασμό απέναντι στον νόμο, κάτι που σημαίνει υποταγή στα πρόνομια που απολαμβάνει η τάξη σας. Για μας απαιτεί επανάσταση ενάντια στην καταπίεση και την επιδίωξη της ευημερίας όλων. Εμείς κατανοούμε όλες τις ηθικές εντολές ως αγάπη προς τον συνάνθρωπο.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Και τι θα γίνει με τους εγκληματίες; Θα σεβαστείτε την ελευθερία τους;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Πιστεύουμε ότι το να ενεργείς εγκληματικά, σημαίνει να παραβιάζεις την ελευθερία των άλλων. Όταν οι εγκληματίες είναι πολλοί και ισχυροί, κι έχουν οργανώσει την κυριαρχία τους σε σταθερές βάσεις, όπως γίνεται σήμερα με τους κατέχοντες και τους κυβερνώντες, πρέπει να γίνει επανάσταση για να ελευθερωθούμε. Όταν, αντίθετα, η εγκληματικότητα περιορίζεται σε μεμονωμένες περιπτώσεις ανάρμοστης συμπεριφοράς ή ψυχοσθένειας, θα προ-

σπαθήσουμε να βρούμε τις αιτίες και να εφαρμόσουμε τις κατάλληλες θεραπείες.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Και τι γίνεται εν τω μεταξύ; Θα χρειαστείτε αστυνομία, δικαστές, ποινικό κώδικα, δεσμοφύλακες κ.λπ.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Κι έτσι, θα λέγατε, ότι θα χρειαζόταν να ανασυσταθεί η κυβέρνηση και να επιστρέψουμε στην κατάσταση της καταπίεσης στην οποία ζούμε σήμερα. Στην πραγματικότητα, η μεγαλύτερη ζημιά που προκαλεί το έγκλημα δεν είναι τόσο η μεμονωμένη και προσωρινή πράξη παραβίασης των δικαιωμάτων μερικών ατόμων, αλλά ο κίνδυνος να χρησιμεύσει ως ευκαιρία και πρόσχημα για την εγκαθίδρυση μιάς εξουσίας, η οποία, ενώ φαινομενικά θα υπερασπίζεται την κοινωνία, στην πραγματικότητα θα την υποτάξει και θα την καταπίσει. Ήδη γνωρίζουμε τον λόγο ύπαρξης της αστυνομίας και της δικαστικής εξουσίας, και ότι αυτές αποτελούν την αιτία κι όχι την θεραπεία αναρίθμητων εγκλημάτων. Επομένως, πρέπει να προσπαθήσουμε να εξηφανίσουμε το έγκλημα, εξαλείφοντας τις αιτίες του. Όταν δε θα έχουν απομείνει ελάχιστοι μόνο εγκληματίες, η άμεσα ενδιαφερόμενη κοινότητα πρέπει να σκεφτεί να τους τοποθετήσει σε μια θέση από την οποία δεν θα μπορούν να βλάψουν, χωρίς να αναθέσει σε κανέναν το ειδικό καθήκον της δίωξης εγκληματιών. Σίγουρα θα ξέρετε την ιστορία του αλόγου που ζήτησε την προστασία του ανθρώπου και τελικά του επέτρεψε να το υπεάσει.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Εντάξει. Επ' αυτού ήθελα απλώς κάποιες πληροφορίες, όχι να το συζητήσουμε. Κάτι άλλο τώρα. Εφ' όσον στην κοινωνία σας θα είναι όλοι κοινωνικά ίσοι, θα έχουν όλοι το δικαίωμα ισότιμης πρόσβασης στην εκπαίδευση και στην ανάπτυξη, και την απόλυτη ελευθερία να επιλέξουν την δική τους ζωή, πώς θα επιμερίσετε τα αναγκαία καθήκοντα; Υπάρχουν εργασίες ευχάριστες και εργασίες επίπονες, υγιεινές και ανθυγιεινές. Όπως είναι φυσικό, κάθε άνθρωπος θα διαλέξει τις καλύτερες -ποιός θα κάνει τότε τις υπόλοιπες, που συχνά είναι και οι πιο απαραίτητες; Επιπλέον, υπάρχει και η σημαντική διάκριση μεταξύ διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας. Δεν νομίζετε ότι όλοι θα ήθελαν να

γίνουν γιατροί, λογοτέχνες, ποιητές ...και ότι κανείς δεν θα ήθελε να καλλιεργεί την γη, να φτιάχνει παπούτσια κ.λπ. Τι έχετε να πείτε γι' αυτό;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Προσπαθείτε να φαντασθείτε μια μελλοντική κοινωνία, μια κοινωνία ισότητας, ελευθερίας και προ πάντων αλληλεγγύης και ελεύθερης συμφωνίας, υποθέτοντας ότι θα συνεχίσουν να υπάρχουν οι σημερινές ηθικές και υλικές συνθήκες. Φυσικά, αυτό φαίνεται και είναι αδύνατον. Όταν ο καθένας θα έχει τα μέσα, όλοι θα φτάνουν στην μέγιστη υλική και πνευματική ανάπτυξη που τους επιτρέπουν οι σωματικές τους ικανότητες. Όλοι θα συμμετέχουν στις πνευματικές χαρές και στην παραγωγική εργασία. Σώμα και μυαλό θα αναπτύσσονται αρμονικά. Σε διαφορετικό βαθμό, ανάλογα με την ικανότητα και την κλίση του καθενός, όλοι θα γίνονται επιστήμονες και λογοτέχνες, και όλοι θα είναι χειρωνακτές. Τι θα συμβεί τότε; Φανταστείτε ότι λίγες χιλιάδες γιατροί, μηχανικοί, λογοτέχνες και καλλιτέχνες μεταφέρονται σε ένα απέραντο, γόνιμο νησί, εφοδιασμένοι με τα εργαλεία της εργασίας τους, και εγκαταλείπονται στην τύχη τους. Πιστεύετε ότι θα αφήνονταν να πεθάνουν από την πείνα, αντί να δουλέψουν με τα ίδια τους τα χέρια, ή ότι θα αλληλοεξοντώνονταν, αντί να συμφωνήσουν να καταμερίσουν τις εργασίες ανάλογα με τις κλίσεις και τις ικανότητές τους; Αν υπήρχαν εργασίες που δεν θα ήθελε να τις κάνει κανείς, θα τις έκαναν όλοι εκ περιτροπής, και ο καθένας θα αναζητούσε τρόπους ώστε να κάνει ασφαλή κι ευχάριστη την δυσάρεστη και ανθυγιεινή εργασία.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Αρκετά, αρκετά, έχω χιλίες-δυό άλλες ερωτήσεις να σας κάνω, αλλά εσείς περιπλανιέστε στην απόλυτη ουτοπία και βρίσκετε ευφάνταστους τρόπους για να λύνετε όλα τα προβλήματα. Θα προτιμούσα να μου μιλήσετε για τους τρόπους και τα μέσα τα οποία προτείνετε για να υλοποιήσετε τα όνειρά σας.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ευχαρίστος. Κατά την γνώμη μου, αν και το ιδανικό είναι χρήσιμο και απαραίτητο, όπως ένας δρόμος που μας δείχνει τον τελικό σκοπό, το πιο επείγον ζήτημα είναι τι πρέπει να γίνει τώρα και στο άμεσο μέλλον. Θα το συζητήσουμε την επόμενη φορά.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Απόψε, λοιπόν, θα μας μιλήσετε για τα μέσα τα οποία προτείνετε για την υλοποίηση των ιδανικών σας ...για να φθάσουμε στον αναρχισμό. Μπορώ ήδη να τα φανταστώ: βόμβες, σφαγές, συνοπτικές εκτελέσεις ...και ακόμη λεηλασίες, εμπρησμοί κι άλλα τέτοια ωραία...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Αγαπητέ μου κύριε, λάθος πόρτα χτυπήσατε. Ίσως νομίζετε ότι μιλάτε σε κανέναν αξιωματικό ή διουικητή Ευρωπαϊών στρατιωτών που πηγαίνουν να εκπολιτίσουν την Αφρική ή την Ασία, ή όταν εκπολιτίζουν ο ένας τον άλλον πίσω στην πατρίδα. Δεν είναι αυτός ο τρόπος μας, πιστέψτε με.

ΤΣΕΖΑΡΕ: Αγαπητέ μου κύριε, πιστεύω ότι ο φίλος μας, που έχει έως τώρα αποδείξει ότι είναι ένας λογικός, αν και υπερβολικά ονειροπόλος νέος, προσδοκά τον θρίαμβο των ιδεών του μέσω της φυσικής εξέλιξης της κοινωνίας, της εξάιτωσης της εκπαίδευσης, της προόδου της επιστήμης και της ανάπτυξης της παραγωγής. Σε τελική ανάλυση, δεν υπάρχει τίποτα μεμπτό σ' αυτό. Αν ο αναρχισμός είναι να 'ρθει, θα 'ρθει, και είναι ανόηφο να σπαζοκεφαλιάζουμε για ν' αποτρέψουμε το αναπόφευκτο. Απ' την άλλη ...αυτό το μέλλον είναι τόσο μακρινό! Ας ζήσουμε εν ειρήνη μέχρι τότε.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Πράγματι, αυτός θα ήταν ένας καλός λόγος για να επαναπαυτείτε! Όχι, κ. Τσέζαρε, δεν βασίζομαι στην εξέλιξη, ούτε στην επιστήμη, ούτε στα υπόλοιπα. Τότε θα έπρεπε να περιμένουμε πάρα πολύ, και, πράγμα ακόμα χειρότερο, θα περιμέναμε μάταια! Η ανθρώπινη εξέλιξη κινείται προς την κατεύθυνση που την οδηγεί η θέληση της ανθρωπότητας, και δεν υπάρχει κανένας φυσικός νόμος που να λέει ότι η εξέλιξη πρέπει αναπόφευκτα να δώσει προτεραιότητα μάλλον στην ελευθερία παρά στην διαίωνιση της διαίρεσης της κοινωνίας σε δύο τάξεις, θα μπορούσα να πω ακόμα και σε δύο φυλές, εκείνη των κυρίαρχων και εκείνη των κυριαρχούμενων. Κάθε κοινωνικό καθεστώς, αφού έχει βρει αρκετούς λόγους ύπαρξης, μπορεί να διατηρείται επ' άπειρον, όσο οι κυρίαρχοι δεν συναντούν μια συνειδητή, ενεργή και επιθετική αντίσταση εκ

μέρους των κυριαρχούμενων. Οι παράγοντες αποσύνθεσης και αυθόρμητης κατάρρευσης που υπάρχουν σε όλα τα καθεστάτα, ακόμη και σ' εκείνα στα οποία υπάρχουν ως αντίδοτα αντισταθμιστικοί παράγοντες αναισυχρότητας και ζωτικότητας, μπορούν πάντοτε να εξουδετερωθούν από την ικανότητα εκείνων που διαχειρίζονται την δύναμη της κοινωνίας και την κατευθύνουν κατά το δοκούν. Αν δεν φοβόμουν ότι θα μου έπαιρνε πολύ χρόνο, θα μπορούσα να σας αποδείξω με ποιόν τρόπο η αστική τάξη προστατεύεται από αυτές τις φυσικές τάσεις, από τις οποίες κάποιοι σοσιαλιστές προσδοκούσαν τον άμεσο θάνατό της. Η επιστήμη είναι ένα ισχυρό όπλο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο για το καλό, όσο και για το κακό. Εφ' όσον δε στις σημερινές συνθήκες ανισότητας έχουν πρόσβαση σ' αυτήν περισσότερο οι προνομιούχοι παρά οι καταπιεζόμενοι, είναι πίο χρήσιμη στους μεν παρά στους δε. Η εκπαίδευση, τουλάχιστον αυτή που υπερβαίνει το επιφανειακό πασάλεμμα, είναι σχεδόν άχρηστη, και επιπλέον απρόσιτη στις μάζες των μη προνομιούχων, ενώ ακόμα και στην αντίθετη περίπτωση μπορεί να δώσει μια κατεύθυνση με έναν τρόπο επιλεγμένο από τους εκπαιδευτικούς, ή μάλλον από εκείνους που πληρώνουν και επιλέγουν τους εκπαιδευτικούς.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Επομένως δεν μένει παρά η βία!

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Δηλαδή, η επανάσταση.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Βίαιη επανάσταση; Ένοπλη επανάσταση;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ακριβώς.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Επομένως, βόμβες...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Αφήστε τα αυτά, κ. Αμπρότζιο. Είστε δικαστής, αλλά δεν μου αρέσει να σας επαναλαμβάνω συνεχώς ότι δεν βρισκόμαστε σε δικαστήριο, και ότι, τουλάχιστον για την ώρα, δεν είμαι κατηγορούμενος, ώστε να σας συμφέρει να με κάνετε να χάσω την ψυχραιμία μου. Η επανάσταση θα είναι βίαιη διότι εσείς, η κυρίαρχη τάξη, διατηρείστε με την βία και δεν φαίνεται να έχετε καμία διάθεση να αποσυρθείτε ειρηνικά. Επομένως, θα υπάρξουν πυροβολισμοί, βόμβες, ραδιοκύματα που θα ανατινάξουν εξ αποστάσεως τις αποθήκες με τα εκρηκτικά σας και τις σφαίρες των

γεμιστήρων των στρατιωτών σας... Όλα αυτά μπορεί να συμβούν. Αυτά είναι τεχνικά θέματα, τα οποία, αν θέλετε, θα τα αφήσουμε στους τεχνικούς. Αυτό για το οποίο μπορώ να σας βεβαιώσω είναι ότι, στον βαθμό που μας αφορά, η βία - την οποία μας έχει επιβάλει η δική σας βία - δεν θα υπερβεί τα στενά όρια που θέτει η αναγκαιότητα του αγώνα, δηλαδή, θα εξηρηθεί κυρίως από την αντίσταση που θα προβάλετε. Αν συμβούν τα χειρότερα, αυτό θα οφείλεται στην αδιαλλαξία σας και στην αμμοδιπή εκπαίδευση που, με το παράδειγμά σας, προσφέρετε στον λαό.

ΤΣΕΖΑΡΕ: Μα αν είστε τόσο λίγοι, πώς θα κάνετε την επανάσταση;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ενδεχομένως να είμαστε λίγοι. Σας βολεύει να το πιστεύετε και δεν θα ήθελα να σας χαλάσω αυτήν την γλυκιά αυταπάτη. Αυτό σημαίνει ότι είμαστε αναγκασμένοι να γίνουμε διαπλάσιοι και μετά τριπλάσιοι... Όταν δεν υπάρχουν ευκαιρίες για να κάνουμε περισσότερα, σίγουρα το έργο μας είναι να χρησιμοποιούμε την προπαγάνδα, ώστε να συσπειρώσουμε μια μειοψηφία συνειδητοποιημένων ατόμων που θα ξέρουν τι πρέπει να κάνουν και θα είναι αποφασισμένοι να το κάνουν. Καθήκον μας είναι να προετοιμάσουμε τις μάζες, ή όσο περισσότερους ανθρώπους μπορούμε, να ενεργήσουν προς την σωστή κατεύθυνση όταν παρουσιαστεί η ευκαιρία. Λέγοντας δε σωστή κατεύθυνση, εννοούμε: απαλλοτρίωση των σημερινών κατεχόντων από τον κοινωνικό πλούτο, ανατροπή των αρχών, αποτροπή δημιουργίας νέων προνομίων και νέων μορφών κυβέρνησης, και άμεση αναδιοργάνωση, μέσω της δραστηριότητας των εργαζομένων, της παραγωγής, της διανομής και όλης της κοινωνικής ζωής.

ΤΣΕΖΑΡΕ: Και αν η ευκαιρία δεν παρουσιασθεί;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Τότε θα αναζητήσουμε τρόπους για να την κάνουμε να παρουσιασθεί.

ΠΡΟΣΠΕΡΟ: Πόσες αυταπάτες τρέφετε, νεαρέ μου! Φαίνεται ότι πιστεύετε ότι από άποψη όπλων βρισκόμαστε ακόμη στην παλαιολιθική εποχή! Με τα σύγχρονα όπλα και την σύγχρονη τακτική θα σας σφάξουν προτού καν προλάβετε να κουνηθείτε.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Όχι απαραίτητα. Στα σύγχρονα όπλα και στην σύγχρονη τακτική μπορούμε να απαντήσουμε ανάλογα. Άλλωστε, στην πραγματικότητα, αυτά τα όπλα βρίσκονται στα χέρια των παιδιών του λαού, κι εσείς, επιβάλλοντας στον καθένα την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία, του μαθαίνετε πώς να τα χρησιμοποιεί. Ω, δεν μπορείτε να φαντασθείτε πόσο ανήμποροι θα είστε την ημέρα που θα εξεγερθεί μεγάλος αριθμός ανθρώπων. Εμείς, οι προλετάριοι, η καταπιεσμένη τάξη, είμαστε οι ηλεκτρολόγοι και οι τεχνίτες φωταερίου, εμείς οδηγούμε τα τρένα, εμείς κατασκευάζουμε εκρηκτικά και νάρκες, εμείς οδηγούμε αυτοκίνητα και αεροπλάνα, εμείς είμαστε στρατιώτες... κι εμείς είμαστε, δυστυχώς, αυτοί που σας προστατεύουν από εμάς τους ίδιους! Επιβιώνετε μόνο χάρη στην ασυνείδητη συμφωνία των θυμάτων σας. Προσέξτε μην αφυπνιστείτε τις συνειδήσεις τους... Γνωρίζετε, επιπλέον, ότι στους κόλπους των αναρχικών ο καθένας είναι κύριος των πράξεων του και ότι οι αστυνομικοί σας συνηθίζουν να ψάχνουν παντού, εκτός από εκεί όπου υπάρχει ο πραγματικός κίνδυνος. Ωστόσο, δεν θα ήθελα να σας κάνω διάλεξη για τις επαναστατικές μεθόδους. Το θέμα αυτό δεν σας αφορά. Καλό σας βράδυ.

13

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟ (ένας νεαρός δημοκράτης): Επιτρέψτε μου να πάρω μέρος στην συζήτησή σας για να ρωτήσω μερικά πράγματα και να κάνω κάποιες παρατηρήσεις... Ο φίλος μας ο Τζόρτζιο μιλάει για τον αναρχισμό, αλλά λέει ότι ο αναρχισμός πρέπει να εγκαθιδρυθεί ελεύθερα, χωρίς επιβολή, μέσω της θέλησης του λαού. Λέει επίσης ότι για να δοθεί μια ελεύθερη διέξοδος στην θέληση του λαού πρέπει να καταργηθεί με επανάσταση το μοναρχικό και στρατοκρατικό καθεστώς που σήμερα καταπνίγει και διαστρεβλώνει αυτήν την θέληση. Αυτό θέλουν οι δημοκρατικοί, τουλάχιστον οι επαναστατές δημοκρατικοί, με άλλα λόγια εκείνοι που ειλικρινά θέλουν την θεμελίωση της δημοκρατίας. Γιατί, λοιπόν, τότε, δεν δηλώνεις δημοκράτης; Σε μια δημοκρατία, ο λαός είναι

κυρίαρχος, κι αν κάποιος κάνει ό,τι θέλει ο λαός, και ο λαός θέλει τον αναρχισμό, τότε θα εγκαθιδρυθεί ο αναρχισμός.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Είλικρινά, νομίζω ότι πάντοτε μιλούσα για την θέληση της ανθρωπότητας και όχι για την θέληση του λαού. Αν χρησιμοποιήσα την τελευταία φράση, επρόκειτο απλώς για σχήμα λόγου, μια γλωσσική ανακρίβεια, η οποία τελικώς επανορθώθηκε από όλα τα άλλα που έχω πει.

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟ: Μα γιατί μια τέτοια εμμονή με τις λέξεις;! Ο λαός δεν αποτελείται από ανθρώπους;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Το θέμα δεν είναι λεκτικό, αλλά ουσιαστικό συνίσταται αποκλειστικά στην διαφορά μεταξύ δημοκρατίας, που σημαίνει κυβέρνηση του λαού, και αναρχισμού, που δεν σημαίνει κυβέρνηση, αλλά ελευθερία για τον καθένα και για όλους. Ασφαλώς οι λαοί συνιστούν την ανθρωπότητα, δηλαδή μια συνειδητή ενότητα, και είναι αλληλοεξαρτώμενοι στον βαθμό που το επιλέγουν, αλλά κάθε άνθρωπος έχει τις ευαισθησίες του, τα ενδιαφέροντά του, τα πάθη του και τις ιδιαίτερες επιθυμίες του, τα οποία, ανάλογα με την περίπτωση, μεγαλώνουν ή εκμηδενίζονται, ενισχύουν ή εξουδετερώνουν με την σειρά τους το ένα το άλλο. Η ισχυρότερη, η χαλύβδινη θέληση ενός ατόμου, ενός κόμματος, μιάς τάξης ικανής να κυριαρχήσει, επιβάλλεται και κατορθώνει να θεωρείται ως θέληση όλων. Στην πραγματικότητα, αυτό που ονομάζεται θέληση του λαού, είναι η θέληση εκείνων που κυριαρχούν —ή ένα υβριδικό αποτέλεσμα αριθμητικών υπολογισμών που δεν αντιστοιχεί ακριβώς στην θέληση κανενός και που δεν ικανοποιεί κανέναν.

Ήδη με τις ίδιες τους τις διακηρύξεις οι δημοκράτες, δηλαδή οι ρεπουμπλικανοί (διότι αυτοί είναι οι μόνοι αληθινοί δημοκράτες), παραδέχονται ότι η λεγόμενη κυβέρνηση του λαού είναι απλώς η κυβέρνηση της πλειοψηφίας, η οποία εκφράζει και εκπληρώνει την θέλησή της μέσω των εκπροσώπων της. Επομένως, η «κυριαρχία» της μειοψηφίας δεν είναι παρά ένα θεωρητικό δικαίωμα που δεν ασκείται στην πράξη. Σημειώστε δε ότι αυτή η μειοψηφία, πέραν του ότι είναι συχνά το πλέον ανεπτυγμένο και προοδευτικό τμήμα του πληθυσμού, μπορεί να γίνει επίσης πλειοψηφία, όταν μια μειο-

νότητα, ενωμένη από κοινά συμφέροντα, κοινές ιδέες ή την υποταγή της σε έναν ηγέτη, βρίσκεται αντιμέτωπη με αντίπαλες φράξιμες. Όμως το κόμμα, του οποίου οι υπογιήφιοι κατορθώνουν να εκλεγούν και που επομένως κυβερνά εν ονόματι της πλειοψηφίας, είναι πράγματι μια κυβέρνηση που εκφράζει την θέληση της πλειοψηφίας; Η λειτουργία του κοινοβουλευτικού συστήματος (απαραίτητου σε κάθε δημοκρατία που δεν είναι μια μικρή και απομονωμένη ανεξάρτητη κοινότητα), διασφαλίζει ότι ο κάθε αντιπρόσωπος είναι μια απλή μονάδα μέσα στο κοινοβουλευτικό σώμα, ένας μεταξύ πολλών, ενώ η ψήφος του υπολογίζεται ως το 1/100 ή το 1/1.000 κατά την θέσπιση των νόμων, οι οποίοι οφείλουν, σε τελική ανάλυση, να είναι η έκφραση της θέλησης της πλειοψηφίας των ψηφοφόρων.

Και τώρα, ας αφήσουμε κατά μέρος το ζήτημα τού αν το δημοκρατικό καθεστώς μπορεί να εκπληρώσει την θέληση όλων, και πείτε μου τουλάχιστον τι θα θέλατε, τι θα επιθυμούσατε να κάνει αυτή η δημοκρατία, τι κοινωνικούς θεσμούς θα έπρεπε να δημιουργήσει.

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟ: Μα είναι προφανές. Αυτό που θέλω, αυτό που όλοι οι αληθινοί δημοκράτες θέλουν είναι κοινωνική δικαιοσύνη, χειραφέτηση των εργαζομένων, ελευθερία, ισότητα και αδελφότητα.

ΕΝΑΣ ΘΑΜΩΝΑΣ: Όπως ήδη συμβαίνει στην Γαλλία, στην Ελβετία και στην Αμερική.

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟ: Αυτές δεν είναι αληθινές δημοκρατίες. Θα έπρεπε να κατευθύνεις την κριτική σου στην αληθινή δημοκρατία την οποία επιδιώκουμε και όχι στα διάφορα αστικά, στρατιωτικά ή θρησκευτικά καθεστώτα, που σε διαφορετικά μέρη του κόσμου ισχυρίζονται ότι είναι δημοκρατίες. Διαφορετικά, αντιπαράθετοντας τον σοσιαλισμό και τον αναρχισμό, θα μπορούσα να αναφέρω κάποιους υποτιθέμενους αναρχικούς που δεν είναι ούτε αναρχικοί ούτε σοσιαλιστές.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Πάει καλά. Όμως, γιατί στην ευχή οι υπάρχουσες δημοκρατίες δεν αποδείχθηκαν ποτέ αληθινές δημοκρατίες; Γιατί στ' αλήθεια κατάφεραν όλες, ή σχεδόν όλες, ενώ ξεκίνησαν με τα

ιδανικά της ελευθερίας, της ισότητας και της αδελφοσύνης, που είναι τα δικά σας ιδανικά και, θα έλεγα, και δικά μας επίσης, να καταλήξουν να είναι συστήματα εδραιωμένων προνομίων, στα οποία εκμεταλλεύονται στο έπακρον τους εργαζομένους, οι καπιταλιστές είναι πανίσχυροι, οι άνθρωποι υπερβολικά καταπιεσμένοι και η κυβέρνηση τόσο ανέντιμη όσο σε κάθε μοναρχικό καθεστώς; Οι πολιτικοί θεσμοί, τα ρυθμιστικά όργανα της κοινωνίας, τα ατομικά και συλλογικά δικαιώματα που αναγνωρίζει το Σύνταγμα είναι τα ίδια με εκείνα που θα υπάρχουν και στην δική σας δημοκρατία. Γιατί οι συνέπειες είναι τόσο άσχημες, ή τουλάχιστον τόσο αρνητικές, και γιατί θα είναι διαφορετικές στην δική σας δημοκρατία;

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟ: Επειδή... επειδή...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Θα σας πω εγώ γιατί. Διότι σ' αυτές τις δημοκρατίες οι οικονομικές συνθήκες των ανθρώπων παραμένουν ουσιαστικά οι ίδιες. Η διαίρεση της κοινωνίας σε μια ιδιοκτητική και σε μια προλεταριακή τάξη δεν άλλαξε, κι έτσι η αληθινή εξουσία παρέμεινε στα χέρια εκείνων που, κατέχοντας το μονοπώλιο των παραγωγικών μέσων, κρατούν υπό την κυριαρχία τους την μεγάλη μάζα των μη προνομιούχων. Φυσικά, η προνομιούχος τάξη έκανε το παν για να διατηρήσει την θέση της, η οποία θα είχε κλονιστεί από το επαναστατικό πάθος από το οποίο είχε γεννηθεί η δημοκρατία, κι έτσι σύντομα τα πράγματα επανήλθαν στην προτέρα κατάσταση... εκτός, ίσως -εν σχέσει προς εκείνες τις διαφορές- από εκείνες τις προόδους που δεν εξμυτώνται από την μορφή της κυβέρνησης, αλλά από την ανάπτυξη της συνείδησης των εργαζομένων και από την ανάπτυξη της εμπιστοσύνης στις δυνάμεις τους, κάτι που οι μάζες επιτυγχάνουν κάθε φορά που καταφέρνουν να ρίξουν την κυβέρνηση.

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟ: Εμείς πάντως αναγνωρίζουμε πλήρως την σημασία του οικονομικού ζητήματος. Θα καθιερώσουμε έναν προοδευτικό φόρο, βάσει του οποίου τα δημόσια έξοδα θα βαρύνουν κατά κύριο λόγο τους πλουσίους, θα καταργήσουμε τους προστατευτικούς δασμούς, θα φορολογήσουμε τα ακαλλιέργητα εδάφη, θα

καθορίσουμε κατώτατο όριο μισθού και ανώτατο όριο τιμών, θα θεσπίσουμε νόμους που θα προστατεύουν τους εργαζομένους...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ακόμη κι αν καταφέρατε να τα κάνετε όλα αυτά, οι καπιταλιστές θα έβρισκαν για μια ακόμη φορά έναν τρόπο για να τα αχρηστέψουν ή να τα χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους.

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟ: Σ' αυτήν την περίπτωση, φυσικά, θα τους απαλλοτριώναμε χωρίς αποζημίωση και θα καθιερώναμε τον κομμουνισμό. Ευχαριστημένος;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Όχι, όχι... Ο κομμουνισμός που καθιερώνεται από την θέληση μιάς κυβέρνησης κι όχι από την άμεση και εθελοντική δράση ομάδων εργαζομένων, δεν μου φαίνεται διόλου ελκυστικός. Αν εφαρμοζόταν, θα ήταν η φρικτότερη τυραννία που θα είχε επιβληθεί ποτέ στην ανθρώπινη κοινωνία. Εσείς όμως λέτε: εμείς θα κάνουμε αυτό ή εκείνο, λόγω του ότι είστε δημοκράτες τις παραμονές της εγκαθίδρυσης της δημοκρατίας... όταν όμως ανακηρυχθεί η δημοκρατία, θα έχετε γίνει κυβέρνηση. Εφ' όσον η δημοκρατία είναι ένα σύστημα αυτού που αποκαλείτε λαϊκή κυριαρχία, και αυτή η κυριαρχία εκφράζεται με την καθολική ψηφοφορία, η δημοκρατική κυβέρνηση θα αποτελείται από ανθρώπους εκλεγμένους με την λαϊκή ψήφο. Εφ' όσον δε, κατά την διάρκεια της δημοκρατικής επανάστασης, δεν θα έχετε συντρίψει την ισχύ των καπιταλιστών, απαλλοτριώνοντάς τους με επαναστατικό τρόπο, το πρώτο δημοκρατικό κοινοβούλιο σίγουρα θα εξυπηρετεί τους καπιταλιστές... κι αν όχι το πρώτο, επειδή ίσως θα αισθάνεται ακόμη σε κάποιο βαθμό τα αποτελέσματα της επαναστατικής θύελλας, είναι βέβαιο ότι τα επόμενα κοινοβούλια θα είναι αυτά που επιθυμούν οι καπιταλιστές, και ότι θα τα υποχρεώσουν να καταστρέψουν οτιδήποτε θετικό θα είχε καταφέρει να πετύχει κατά τύχη η επανάσταση.

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟ: Μα τότε, αφού ο αναρχισμός δεν είναι εφικτός σήμερα, θα πρέπει να υπομείνουμε απάθως την μοναρχία, ποιός ξέρει για πόσο καιρό ακόμα;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Σε καμία περίπτωση. Μπορείτε να βασίζεστε στην συνεργασία μας, όπως κι εμείς θα ζητήσουμε την δική σας, εφ'

όσον οι περιστάσεις γίνουν ευνοϊκές για ένα εξεγερσιακό κίνημα. Φυσικά η συνεισφορά μας σ' αυτό το κίνημα θα προσπαθήσουμε να είναι πολύ μεγαλύτερη από την δική σας, αλλά αυτό δεν ακυρώνει το κοινό μας συμφέρον να απαλλαγούμε από τον ζυγό που μας καταπιέζει και τους δύο σήμερα. Μετά, βλέπουμε. Εν τω μεταξύ, ας διαδώσουμε μαζί την προπαγάνδα μας και ας προσπαθήσουμε να προετοιμάσουμε τις μάζες, έτσι ώστε το επόμενο επαναστατικό κίνημα να δρομολογήσει την βαθύτερη δυνατή κοινωνική αλλαγή, αφήνοντας ανοιχτό κατά μήκος και κατά πλάτος τον δρόμο για περαιτέρω πρόοδο.

14

ΤΣΕΖΑΡΕ: Ας συνεχίσουμε την συζήτησή μας. Προφανώς, αυτό που σας ενδιαφέρει άμεσα είναι η εξέγερση, και παραδέχομαι ότι, όσο δύσκολη κι αν φαίνεται, θα μπορούσε να σχεδιαστεί και αργά ή γρήγορα να νικήσει. Ουσιαστικά οι κυβερνήσεις βασίζονται στον στρατό, οι κληρωτοί όμως, που συνωστίζονται απρόθυμα μέσα στους στρατώνες, είναι ένα πολύ αναξιόπιστο όπλο. Αντιμέτωποι με έναν γενικό λαϊκό ξεσηκωμό, οι στρατιώτες, οι οποίοι άλλωστε προέρχονται από τον λαό, δεν θα κρατούσαν για πολύ. Μόλις λουπόν διαλυθούν η γοητεία και ο φόβος της πειθαρχίας, είτε θα λιποτακτήσουν, είτε θα ενωθούν με τον λαό. Παραδέχομαι, συνεπώς, ότι με την διάδοση σε μεγάλο βαθμό της προπαγάνδας μεταξύ εργαζομένων και στρατιωτών, ή των νέων που θα γίνουν αόριο στρατιώτες, περιέρχεστε σε πλεονεκτική θέση ώστε να εκμεταλλευτείτε μια ευνοϊκή κατάσταση—μια οικονομική κρίση, έναν αποτυχημένο πόλεμο, μια γενική απεργία, έναν λιμό κλπ.—για να ανατρέψετε την κυβέρνηση. Μετά όμως θα μου πείτε: οι ίδιοι οι άνθρωποι θα αποφασίσουν, θα οργανωθούν κλπ. Αυτά όμως είναι μόνο λόγια. Εκείνο που ενδεχομένως θα συμβεί είναι ότι μετά από μια μικρότερη ή μεγαλύτερη περίοδο αταξίας, διάλυσης και πιθανώς σφαγών, μια νέα κυβέρνηση θα πάρει την θέση της προηγούμενης, αποκαθιστώντας την τάξη ...και όλα θα είναι όπως πριν.

Προς τι λοιπόν μια τέτοια σπατάλη ενέργειας;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Αν τα πράγματα εξελίσσονταν όπως τα περιγράψατε, αυτό δεν σημαίνει πως η εξέγερση θα είναι άχρηστη. Μετά από μια επανάσταση τα πράγματα δεν είναι όπως ήταν πριν, διότι οι άνθρωποι έχουν γευτεί μια περίοδο ελευθερίας κι έχουν δοκιμάσει την δύναμή τους, και άρα δεν είναι εύκολο να τους κάνουν να αποδεχτούν ξανά τις προηγούμενες συνθήκες. Η νέα κυβέρνηση, αν υπάρξει νέα κυβέρνηση, θα νιώθει ότι δεν μπορεί να παραμείνει με ασφάλεια στην εξουσία αν δεν ικανοποιήσει κάπως τον λαό, και φυσικά θα προσπαθήσει να δικαιολογήσει την άνοδό της στην εξουσία, αποβιβαζόμενη ερμηνευτής και διάδοχος της επαναστασίας. Φυσικά, το πραγματικό καθήκον που θα αναλάβει η κυβέρνηση είναι να μην αφήσει την επανάσταση να προχωρήσει περισσότερο, να περιορίσει και να αλλοιώσει τα επιτεύγματά της, με σκοπό να κυριαρχήσει η ίδια. Δεν θα μπορούσε όμως να κάνει τα πράγματα όπως ήταν πριν. Αυτό ακριβώς συνέβη σε όλες τις προηγούμενες επαναστάσεις. Ωστόσο, έχουμε σοβαρούς λόγους να ελπίζουμε ότι στην επόμενη επανάσταση θα τα καταφέρουμε πολύ καλύτερα.

ΤΣΕΖΑΡΕ: Γιατί;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Διότι, στις προηγούμενες επαναστάσεις, όλοι οι επαναστάτες, όλοι οι πρωτεργάτες και πρωταγωνιστές της επαναστασίας ήθελαν ν' αλλάζουν την κοινωνία μέσω των νόμων και επιθυμούσαν μια κυβέρνηση που θα θέσπιζε και θα επέβαλε αυτούς τους νόμους. Επομένως, ήταν αναπόφευκτη η δημιουργία μίας νέας κυβέρνησης—και η νέα κυβέρνηση ήταν φυσικό να θέλει πρώτα απ' όλα να κυβερνήσει, δηλαδή να εδραιώσει την εξουσία της και, για να το κάνει αυτό, σκέφτηκε να δημιουργήσει περί αυτήν ένα κόμμα και μια προνομιούχο τάξη με την οποία θα είχε κοινό συμφέρον ώστε να παραμείνει μόνιμα στην εξουσία. Σήμερα όμως, ένας νέος παράγοντας έχει εμφανισθεί στην Ιστορία: οι αναρχικοί. Τώρα υπάρχουν επαναστάτες που θέλουν μια επανάσταση με ξεκάθαρα αντικυβερνητικούς στόχους, και επομένως η εδραίωση μίας νέας κυβέρνησης θα αντιμετώπιζε ένα εμπόδιο που δεν έχει

εμφανισθεί ποτέ ξανά στο παρελθόν. Επιπλέον, οι παλιοί επαναστάτες, θέλοντας να πραγματοποιήσουν τον κοινωνικό μετασχηματισμό που επιθυμούσαν μέσω των νόμων, απευθύνθηκαν στις μάζες ζητώντας μόνο την στοιχειώδη συνεργασία τους και δεν μπόηκαν στον κόπο να τους προσφέρουν μια συνείδηση τού τι θα μπορούσαν να προσδοκούν και τον τρόπο με τον οποίο θα πραγματοποιούσαν τις επιδιώξεις τους. Έτσι, όπως είναι φυσικό, οι άνθρωποι, όντας επιρρεπείς στην αυτοκαταστροφή, απαιτήσαν οι ίδιοι μια κυβέρνηση, την στιγμή που υπήρχε ανάγκη να αναδιοργανώσουν την καθημερινή κοινωνική ζωή. Απ' την άλλη μεριά, με την προπαγάνδα μας και με τις εργατικές οργανώσεις επιδιώκουμε να διαμορφώσουμε μια συνειδητή μειοψηφία που ξέρει τι θέλει να κάνει, και η οποία, αναμειγνυόμενη με τις μάζες, θα μπορούσε να καλύψει τις άμεσες ανάγκες και να αναλάβει εκείνες τις πρωτοβουλίες, τις οποίες σε άλλες περιπτώσεις θα περίμενε κανείς ότι θα τις αναλάμβανε η κυβέρνηση.

ΤΣΕΖΑΡΕ: Πολύ καλά. Αφού όμως θα είστε μόνο μια μειοψηφία και ενδεχομένως δεν θα έχετε καμιά επιρροή σε πολλά σημεία της χώρας, μια κυβέρνηση θα εδραιωνόταν με τον ίδιο τρόπο, κι εσείς θα έπρεπε να την υπομείνετε.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Είναι σχεδόν σίγουρο ότι μια κυβέρνηση θα καταφέρει να εδραιωθεί. Το αν εμείς θα πρέπει να την υπομείνουμε... αυτό θα το δούμε. Σημειώστε καλά αυτό που θα σας πω: σε προηγούμενες επαναστάσεις το κύριο μέλημα ήταν η δημιουργία μιάς νέας κυβέρνησης και οι διαταγές που αυτή θα έδινε. Εν τω μεταξύ δε, τα πράγματα παρέμεναν ουσιαστικά τα ίδια, ή μάλλον οι οικονομικές συνθήκες των μαζών χειρότερευαν λόγω της διακοπής εργασιών της βιομηχανίας και του εμπορίου. Έτσι ο λαός κουράστηκε γρήγορα απ' όλα αυτά. Υπήρχε μια σπουδή να ξεπεραστεί γρήγορα αυτό το στάδιο και μια εχθρότητα του λαού απέναντι σε εκείνους που ήθελαν να παρατείνουν υπερβολικά την εξεγερσιακή κατάσταση. Οποιος λοιπόν έδειχνε ικανός να αποκαταστήσει την τάξη, είτε ήταν τυχοδιώκτης, είτε κάποιος πονηρός και θρασύς πολιτικός, ή ίσως ακόμα και ο ίδιος κυβερνήτης που μόλις είχε ανα-

τραπεί, ήταν καλοδεχούμενος από τον λαό ως ειρηνοποιός και ελευθερωτής.

Εμείς, αντίθετα, αντιλαμβανόμαστε την επανάσταση πολύ διαφορετικά. Θέλουμε η κοινωνική αλλαγή, στην οποία αποσκοπεί η επανάσταση, να αρχίσει να γίνεται κατανοητή από την πρώτη κιόλας εξεγερσιακή πράξη. Θέλουμε ο λαός να πάρει άμεσα στην κατοχή του τον υπάρχοντα πλούτο, να κηρυχθούν δημόσια περιουσία τα μέγαρα των πλουσίων και να δοθεί μια στοιχειώδης στέγη σε όλο τον πληθυσμό μέσω εθελοντικών και ενεργητικών πρωτοβουλιών, καθώς και να ξεκινήσει άμεσα, μέσω των ενώσεων των οικοδόμων, η κατασκευή όσο το δυνατόν περισσότερων νέων κατοικιών. Όλα τα διαθέσιμα τρόφιμα θέλουμε να γίνουν κοινοτική περιουσία και να οργανώσουμε, πάντα μέσω εθελοντικής δράσης και υπό τον αληθινό λαϊκό έλεγχο, την ίση διανομή σε όλους. Θέλουμε οι εργάτες γης να πάρουν στην κατοχή τους την ακαλλιέργητη γη και την γη των μεγαλοϊδιοκτητών, και κίνοντάς το αυτό, να πείσουμε τους τελευταίους ότι η γη ανήκει στους δουλευτές της. Θέλουμε οι εργάτες να απαλλαγούν από την διεύθυνση των αφεντικών και να συνεχίσουν την παραγωγή για δικό τους λογαριασμό και για λογαριασμό του λαού. Θέλουμε την άμεση καθιέρωση σχέσεων ανταλλαγής μεταξύ των διαφόρων παραγωγικών ενώσεων και των διαφόρων κοινοτήτων – και συγχρόνως θέλουμε να κάψουμε, να καταστρέψουμε όλους τους τίτλους και κάθε υλικό ίχνος της ατομικής ιδιοκτησίας και της κρατικής κυριαρχίας. Κοντολογίς, θέλουμε από την πρώτη κιόλας στιγμή να κάνουμε τις μάζες να αντιληφθούν τα οφέλη της επανάστασης, προκαλώντας τέτοιες αναταράξεις ώστε να καταστεί αδύνατη η επανεγκαθίδρυση της προηγούμενης τάξης πραγμάτων.

ΤΣΕΖΑΡΕ: Πιστεύετε ότι είναι εύκολο να γίνουν όλα αυτά;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Όχι, έχω πλήρη επίγνωση των δυσκολιών που θα αντιμετώπισουμε. Διαπισθάνομαι ότι το πρόγραμμά μας δεν θα μπορεί να εφαρμοστεί παντού ταυτόχρονα, και ότι, όπου εφαρμοστεί, θα ανακύψουν χιλιάδες διχνονομίες και λάθη. Όμως, το γεγονός και μόνο ότι υπάρχουν άνθρωποι που θα θελήσουν και θα προσπα-

θήσουν να το εφαρμόσουν, όπου είναι εφικτό, είναι ήδη μια εγγύηση ότι από το σημείο αυτό η επανάσταση δεν θα μπορεί να είναι πλέον μια απλή πολιτική αλλαγή και θα πρέπει να δρομολογήσει μια βαθιά αλλαγή ολόκληρης της κοινωνικής ζωής. Επίσης, η αστική τάξη έκανε κάτι παρόμοιο κατά την μεγάλη Γαλλική Επανάσταση στα τέλη του 18ου αιώνα, αν και σε μικρότερη κλίμακα, και το παλαιό καθεστώς δεν μπόρεσε να επανεγκαθιδρυθεί, παρά την Αυτοκρατορία και την Παλινόρθωση.¹³

ΤΣΕΖΑΡΕ: Αν όμως, παρά τις καλές ή κακές προθέσεις σας, δημιουργηθεί μια κυβέρνηση, όλα σας τα σχέδια θα έχουν ναυαγήσει και θα πρέπει να υποταχθείτε στον νόμο όπως όλοι.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Και γιατί αυτό; Είναι σίγουρα πολύ πιθανό να δημιουργηθεί μια κυβέρνηση ή και περισσότερες. Υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που τους αρέσει να διατάζουν και πολύ περισσότεροι διατεθειμένοι να υπακούουν! Όμως είναι πολύ δύσκολο να κατανοήσουμε πώς μια κυβέρνηση θα μπορούσε να επιβληθεί, να γίνει αποδεκτή και τελικά να εδραιωθεί, αν υπάρχουν αρκετοί επαναστάτες στην χώρα που έχουν μάθει τόσα ώστε να ξεσηκώσουν τις μάξες για να εμποδίζουν μια νέα κυβέρνηση να βρίσκει τρόπους να ενισχίεται και να σταθεροποιείται. Μια κυβέρνηση χρειάζεται στρατιώτες...κι εμείς θα κάνουμε ό,τι μπορούμε για να μην τους έχει. Επίσης χρειάζεται χρήματα...κι εμείς θα κάνουμε ό,τι μπορούμε ώστε να διασφαλίσουμε ότι κανείς δεν θα της πληρώνει φόρους και δεν θα της παρέχει πίστωση.

Υπάρχουν κάποιοι δήμοι και ίσως κάποιες περιοχές στην Ιταλία, όπου οι επαναστάτες είναι πολυάριθμοι και οι εργαζόμενοι ήδη προετοιμασμένοι να διακηρύξουν την αυτονομία τους και να αναλάβουν οι ίδιοι τις υποθέσεις τους, αρνούμενοι να αναγνωρίσουν την κυβέρνηση και να δεχτούν τους πράκτορες της ή να της στείλουν αντιπροσώπους. Αυτές οι περιοχές, αυτοί οι δήμοι θα είναι τα κέντρα της επαναστατικής επρροής, απέναντι στα οποία κάθε κυβέρνηση θα είναι ανίσχυρη, αν ενεργήσουμε γρήγορα και δεν της δώσουμε χρόνο να εξοπλισθεί και να εδραιωθεί.

ΤΣΕΖΑΡΕ: Μα αυτό είναι εμφύλιος πόλεμος!

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Θα μπορούσε κάλλιστα να είναι. Είμαστε υπέρ της ειρήνης, λαχταράμε την ειρήνη...αλλά δεν θα θυσιάσουμε την επανάσταση στην επιθυμία μας για ειρήνη. Δεν θα την θυσιάσουμε, διότι μόνον έτσι θα πετύχουμε μια αληθινή και μόνιμη ειρήνη.

15

ΤΖΙΝΟ (ένας εργάτης): Άκουσα ότι συζητάτε για τα κοινωνικά ζητήματα τα βράδια και ήρθα να κάνω, με την άδειά σας κύριοι, μια ερώτηση στον φίλο μου τον Τζόρτζιο. Πες μου, είναι αλήθεια ότι εσείς οι αναρχικοί θέλετε να καταργήσετε την αστυνομία;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Φυσικά. Γιατί, δεν συμφωνείς; Από πότε έγινες φίλος της αστυνομίας και των καραμπινιέρων;

ΤΖΙΝΟ: Δεν είμαι φίλος τους και το ξέρεις. Όμως δεν είμαι και φίλος των δολοφόνων και των κλεφτών, και θα ήθελα η παρουσία μου και η ζωή μου να προστατεύονται...και μάλιστα καλά.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Και ποιος θα σε προστατεύσει από τους προστάτες; Νομίζεις ότι αναίτια οι άνθρωποι γίνονται κλέφτες και δολοφόνοι; Νομίζεις ότι ο καλύτερος τρόπος για να είμαστε ασφαλείς είναι να βάλουμε πάνω απ' το κεφάλι μας μια συμμορία, η οποία, με την πρόφαση ότι μας προστατεύει, θα μας καταπιέζει, θα μας εκβιάζει και θα κάνει χίλιες φορές μεγαλύτερο κακό από όσο όλοι οι κλέφτες και οι δολοφόνοι μαζί; Δεν θα ήταν καλύτερα να εξαλείψουμε τις αιτίες του κακού έτσι ώστε όλοι να μπορούν να ζουν καλά, χωρίς ν' αρπάζουν την μπουκιά απ' το στόμα του συνανθρώπου τους, και όλοι να μπορούν να μορφώνονται και να αναπτύσσουν την προσωπικότητά τους, αποβάλλοντας από την καρδιά τους τα φθοροποιά πάθη της ζήλιας, του μίσους και της εκδίκησης;

ΤΖΙΝΟ: Μα τι λες! Οι άνθρωποι είναι κακοί εκ φύσεως, κι αν δεν υπήρχαν νόμοι, δικαστές, στρατιώτες κι αστυνομικοί να μας συγκρατούν, θα κατασπαράζαμε ο ένας τον άλλον σαν πεινασμένοι λύκοι.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Αν είναι έτσι όπως τα λες, θα υπήρχε ένας ακόμη λόγος για να μην δώσουμε σε κανέναν την εξουσία να κυβερνά και

να ορίζει την ελευθερία των άλλων. Αναγκασμένος να μάχεται εναντίον όλων, κάθε άνθρωπος με συνηθισμένη δύναμη θα διέτρεχε τον ίδιο κίνδυνο σ' αυτήν την μάχη και θα μπορούσε να είναι είτε χαμένος, είτε κερδισμένος. Θα ήμασταν άγριοι, αλλά τουλάχιστον θα μπορούσαμε να απολαύσουμε την σχετική ελευθερία της ζούγκλας και τα άγρια ένστικτα των θηρίων. Αν όμως δίναμε εκουσίας σε ορισμένους το δικαίωμα και την εξουσία να επιβάλουν την θέλησή τους, τότε, αφού για σένα το γεγονός και μόνο ότι είμαστε άνθρωποι μάς ωθεί στον αλληλοσπαραγμό, θα ήταν σαν να δεχόμαστε από μόνι μας την σκλαβιά και την φτώχεια. Όμως απαιτάσαι, καλέ μου φίλε. Η ανθρωπότητα είναι καλή ή κακή ανάλογα με τις συνθήκες. Αυτό που είναι κοινό στα ανθρώπινα όντα είναι το ένστικτό της αυτοσυντήρησης και η επιθυμία για ευημερία και πλήρη ανάπτυξη των δυνατοτήτων τους. Αν για να ζεις καλά θα έπρεπε να κακομεταχειρίζσαι τους άλλους, ελάχιστοι μόνο θα είχαν το απαραίτητο σθένος να αντισταθούν στον πειρασμό. Αν βάλεις όμως τους ανθρώπους να ζήσουν σε μια κοινωνία μαζί με τους συνανθρώπους τους με συνθήκες ευνοϊκές για την ευημερία και την ανάπτυξή τους, θα απαιτηθεί μεγάλη προσπάθεια για να είναι κακοί, όπως ακριβώς σήμερα απαιτείται μεγάλη προσπάθεια για να είναι καλοί.

TZINO: Εντάξει, ίσως και να είναι όπως τα λες. Εν τω μεταξύ όμως, καθώς αναμένουμε την κοινωνική αλλαγή, η αστυνομία αποτρέπει την διάπραξη εγκλημάτων.

TZOPTZIO: Την αποτρέπει;...

TZINO: Ενώω ότι αποτρέπει μεγάλο αριθμό εγκλημάτων και οδηγεί ενώπιον της δικαιοσύνης τους δράστες όσων εγκλημάτων δεν μπόρεσε να αποτρέψει.

TZOPTZIO: Ούτε αυτό αληθεύει. Η ύπαρξη της αστυνομίας δεν επηρεάζει σχεδόν καθόλου τον αριθμό και την βαρύτητα των εγκλημάτων. Στην πραγματικότητα, όσο κι αν αναμορφωθεί η οργάνωση της δικαιοσύνης, της αστυνομίας και των φυλακών, ή αυξηθεί ο αριθμός των αστυνομικών, αν οι οικονομικές και ηθικές συνθήκες των ανθρώπων παραμένουν αμετάβλητες, η

εγκληματικότητα θα παραμείνει λίγο-πολύ σταθερή. Απ' την άλλη, αρκεί η ελάχιστη αλλαγή των σχέσεων μεταξύ των ιδιοκτητών και των εργαζομένων, ή μια αλλαγή στην τιμή των σιτηρών ή των άλλων ειδών πρώτης ανάγκης, ή μια κρίση που θα αφήσει τους εργαζόμενους άνεργους, ή η εξήπλωση των ιδεών μας που ανοίγουν νέους ορίζοντες στους ανθρώπους, κάνουντάς τους να χαμογελούν με ανανεωμένη ελπίδα, για να σημειωθεί αμέσως μια αύξηση ή μείωση του αριθμού των εγκλημάτων.

Η αστυνομία, είναι αλήθεια, στέλνει τους παραβατικούς στην φυλακή—όταν καταφέρνει να τους συλλάβει. Αυτό όμως, εφ' όσον δεν αποτρέπει την διάπραξη νέων εγκλημάτων, είναι ένα κακό που προστίθεται σε ένα άλλο κακό, μια ακόμη περιττή συμφορά για την ανθρωπότητα. Ακόμα όμως κι αν η αστυνομία κατορθώνει να αποτρέψει κάποια εγκλήματα, αυτό σίγουρα δεν φτάνει για να αντισταθμίσει τα εγκλήματα που η ίδια προκαλεί και τις ταλαιπωρίες που υφίσταται ο λαός εξ αιτίας της. Η ίδια η λειτουργία που επιτελούν, καθιστά τους αστυνομικούς ύποπτους στα μάτια όλου του λαού και τους φέρνει σε σύγκρουση μαζί του. Τους κάνει ανθρωποκνηγούς και τους οδηγεί στην φιλοδοξία να εξηχνιάσουν κάποιες «βαφίγγουρες» υποθέσεις εγκλημάτων, ενώ τους δημιουργεί μια ιδιαίτερη νοοτροπία που πολύ συχνά τους κάνει να αναπτύξουν κάποια σαρφώς αντικοινωνικά αισθήματα. Δεν είναι σπάνια η περίπτωση κάποιου αξιωματικού της αστυνομίας που, ενώ θα έπρεπε να αποτρέψει ή να εξηχνιάσει ένα έγκλημα, αντ' αυτού το προκαλεί ή το επινοεί, για να προωθήσει την καριέρα του ή απλά για να θεωρηθεί σπουδαίος ή απαραίτητος.

TZINO: Μα τότε οι αστυνομικοί θα ήταν ίδιοι με τους εγκληματίες! Αυτό συμβαίνει καμιά φορά, κυρίως επειδή οι αστυνομικοί δεν στρατολογούνται πάντα από τα καλύτερα τμήματα του πληθυσμού, αλλά γενικάς...

TZOPTZIO: Γενικάς το περιβάλλον ασκεί μια αδυσώπητη επίδραση στον άνθρωπο, και η επαγγελματική διαστροφή πλήττει ακόμα κι εκείνους που επιζητούν την βελτίωση των πραγμάτων. Για πες μου όμως: τι μπορεί να προκύψει ή να γεννηθεί από την

ηθική εκείνων που είναι υποχρεωμένοι ως εκ του μισθού τους να δώσουν, να συλλαμβάνουν και να βασανίζουν οποιονδήποτε τους υποδεκνύουν οι ανώτεροί τους, χωρίς να νοιάζονται αν αυτός είναι αθώος ή ένοχος – ένας άγγελος ή ένας εγκληματίας;

TZINO: Ναι... αλλά...

TZOPTZIO: Επίτρεπέ μου να πω κάποια πράγματα για την καρδιά του ζητήματος. Δηλαδή για τα λεγόμενα αδικήματα, τα οποία η αστυνομία αναλαμβάνει να περιορίσει ή να αποτρέψει. Ασφαλώς, ανάμεσα στις πράξεις που τιμωρεί ο νόμος υπάρχουν κι εκείνες που είναι – και πάντα θα είναι – κακές. Υπάρχουν όμως και οι εξαιρέσεις που οφείλονται στην κτηνωδία και στην απόγνωση, στις οποίες οδηγεί τους ανθρώπους η φτώχεια. Γενικώς, πάντως, οι πράξεις που τιμωρούνται είναι εκείνες που θίγουν τα προνόμια της ανώτερης τάξης κι εκείνες που εμποδίζουν την κυβέρνηση από την άσκηση της εξουσίας της. Με αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, η αστυνομία χρησιμεύει στο να προστατεύει, αποτελεσματικά ή μη, όχι την κοινωνία ως σύνολο, αλλά την ανώτερη τάξη, και να κρατά τους ανθρώπους υποταγμένους.

Μίλησε για κλέφτες. Υπάρχει μεγαλύτερος κλέφτης από τους ιδιοκτήτες που πλουτίζουν κλέβοντας το προϊόν της δουλειάς των εργαζομένων; Μίλησε για δολοφόνους. Ποιός είναι μεγαλύτερος δολοφόνος από τους καπιταλιστές, οι οποίοι, μη απαρνούμενοι το προνόμιό τους να εξουσιάζουν και να ζουν χωρίς να εργάζονται, είναι η αιτία των φρικτών στερήσεων και του πρόωρου θανάτου εκατομμυρίων εργατών, για να μην μιλήσουμε για τις εκατόμβες των παιδιών; Αυτοί οι κλέφτες και οι δολοφόνοι, πολύ πιο ένοχοι και πολύ πιο επικίνδυνοι από εκείνους τους φουκαράδες που εξωθούνται στο έγκλημα από τις άθλιες συνθήκες ζωής τους, δεν απασχολούν διόλου την αστυνομία. Ακριβώς το αντίθετο!...

TZINO: Εν ολίγοις, πιστεύεις ότι, όταν πραγματοποιηθεί η επανάσταση, η ανθρωπότητα θα γίνει ως διά μαγείας μια κοινωνία αγγέλων. Ο καθένας θα σέβεται τα δικαιώματα του άλλου, θα εύχεται το καλύτερο για τον συνάνθρωπό του και θα τον στηρίζει. Δεν θα υπάρχουν πιά το μίσος και η ζήλια... αλλά ένας επίγειος παράδει-

σος. Μα τι ανοησίες είναι αυτές;

TZOPTZIO: Κάθε άλλο! Δεν υποστηρίζω ότι η ηθική αλλαγή θα επέλθει ξαφνικά, ως διά μαγείας. Φυσικά μια μεγάλη, μια τεράστια αλλαγή θα συμβεί λόγω του απλού γεγονότος ότι το ψωμί θα είναι εξασφαλισμένο και η ελευθερία θα έχει κατακτηθεί. Όμως όλα τα φθοροποιά πάθη, που έχουν καλλιεργηθεί μέσα μας από την τόσο μακροχρόνια επίδραση της σκλαβιάς και του αλληλοσπαταγήμου, δεν θα εξαφανιστούν αμέσως. Θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν για μια μεγάλη περίοδο εκείνοι που θα ενδίδουν στον πειρασμό να επιβάλουν την θέλησή τους σε άλλους με την βία, που θα θέλουν να εκμεταλλευτούν ευνοϊκές περιστάσεις για να αποκτήσουν προνόμια, που θα νιώθουν μια αποστροφή για την εργασία εξ αιτίας των συνθηκών σκλαβιάς στις οποίες αναγκάζονται σήμερα να εργάζονται, και πάει λέγοντας.

TZINO: Επομένως, ακόμα και μετά την επανάσταση θα πρέπει να προστατευόμαστε από τους εγκληματίες;

TZOPTZIO: Πολύ πιθανό. Αρκεί αυτοί που θα θεωρούνται τότε εγκληματίες να μην είναι εκείνοι που προτιμούν να ξεσηκωθούν παρά να πεθάνουν από την πείνα, ούτε βέβαια εκείνοι που αντιμάχονται την σημερινή κοινωνική οργάνωση και επιθυμούν να την αντικαταστήσουν με μια καλύτερη, αλλά εκείνοι που βλάπτουν τους άλλους κι εκείνοι που καταπατούν την προσωπική αξιοπρέπεια, την ελευθερία και την ευημερία των άλλων.

TZINO: Εντάξει. Άρα, πάντοτε θα χρειάζεται μια αστυνομική δύναμη.

TZOPTZIO: Όχι, σε καμία περίπτωση. Θα ήταν στ' αλήθεια μεγάλη ανοησία προκειμένου να προστατευτούμε από λίγους βίαιους, λίγους άεργους και κάποιους διεφθαρμένους ανθρώπους, να ιδρύσουμε μια σχολή αεργίας και βίας, και να οργανώσουμε ένα σώμα από μαχαροβγάλτες που θα εθιστούν να θεωρούν τους πολίτες επικίνδυνους και θα κάνουν το ανθρωποκυνηγητό κύρια και μοναδική τους απασχόληση.

TZINO: Και τι θα κάνουμε τότε;

TZOPTZIO: Θα προστατέψουμε οι ίδιοι τους εαυτούς μας.

TZINO: Και νομίζεις ότι αυτό είναι εφικτό;

TZOPTZIO: Όχι μόνο νομίζω ότι είναι εφικτό να αυτοπροστατεύονται οι άνθρωποι χωρίς να αναθέτουν σε κανέναν την ειδική αποστολή της υπεράσπισης της κοινωνίας, αλλά είμαι βέβαιος ότι αυτή είναι η μόνη αποτελεσματική μέθοδος. Πες μου τώρα: αν αύριο έρθει σε σένα κάποιος καταζητούμενος από την αστυνομία, θα τον καταδώσεις;

TZINO: Τι; Είσαι τρελός; Δεν θα το έκανα ακόμα κι αν ήταν ο χειρότερος δολοφόνος. Για τι με περνάς, για μπάτσο;

TZOPTZIO: Α, έτσι! Η δουλειά του αστυνομικού πρέπει να είναι άθλια, εφ' όσον όποιος διαθέτει αυτοσεβασμό αισθάνεται ντροπή όταν την αναλαμβάνει, ακόμα κι αν την θεωρεί χρήσιμη και απαραίτητη για την κοινωνία. Τώρα, πες μου και κάτι άλλο: αν συναντούσες έναν πάσχοντα από μια μολυσματική ασθένεια ή κάποιον επικίνδυνο ψυχοπαθή, θα τον πήγαινες στο νοσοκομείο;

TZINO: Φυσικά.

TZOPTZIO: Ακόμα και με την βία;

TZINO: Ναι. Το καταλαβαίνεις... Αν τους αφήναι ελεύθερους θα μπορούσαν να βλάψουν πολύ κόσμο!

TZOPTZIO: Εξήγησέ μου λοιπόν γιατί δεν θα κατέδιδες με τίποτα έναν δολοφόνο, την στιγμή που θα πήγαινες ακόμη και με την βία στο νοσοκομείο έναν ψυχοπαθή ή έναν πάσχοντα από λοιμώδη νόσο;

TZINO: Λοιπόν, πρώτα απ' όλα θεωρώ απεχθές το να είναι κάποιος αστυνομικός, ενώ τιμητικό και ανθρωπιστικό το να θεραπεύει άρρωστους ανθρώπους.

TZOPTZIO: Ήδη λοιπόν μπορείς να αντιληφθείς ότι η πρώτη συνέπεια της ύπαρξης αστυνομίας είναι να κάνει τους πολίτες να νίπτουν τις χείρας τους όσον αφορά την κοινωνική άμυνα, και, στην πραγματικότητα, να τους κάνει να παίρνουν το μέρος εκείνων που, δικαίως ή αδικώς, αυτή καταδικάζει.

TZINO: Επίσης, όταν πηγαίνω κάποιον στο νοσοκομείο ξέρω ότι τον αφήνω στα χέρια των γιατρών, οι οποίοι θα προσπαθήσουν να τον θεραπεύσουν, έτσι ώστε, όταν θα πάρει εξιτήριο να μην αποτε-

λεί πλέον απειλή για τους άλλους. Σε κάθε περίπτωση, ακόμα κι αν δεν μπορούν να τον θεραπεύσουν, θα προσπαθήσουν να απαλώσουν τον πόνο του και ποτέ δεν θα τον υποβάλουν σε οδυνηρότερη θεραπεία, πλην της αυστηρά απαραίτητης. Αν οι γιατροί δεν έκαναν το καθήκον τους, θα τους ανάγκαζε να το κάνουν ο λαός, διότι είναι κοινός τόπος ότι οι άνθρωποι νοσηλεύονται στα νοσοκομεία για να θεραπευτούν και όχι για να βασανίζονται.

Αντιθέτως, όταν κάποιος παραδώσει έναν άνθρωπο στους αστυνομικούς, αυτοί από φιλοδοξία θα προσπαθήσουν να τον ενοχοποιήσουν, ενδιαφερόμενοι ελάχιστα για το αν είναι αθώος ή ένοχος. Ύστερα θα τον ρίξουν στην φυλακή, όπου, αντί να προσπαθήσουν να τον βελτιώσουν φροντίζοντάς τον στοργικά, θα κάνουν τα πάντα για να υποφέρει, εξητριώνοντάς τον ακόμη περισσότερο. Κατόπιν θα τον αφήσουν ελεύθερο και αυτός θα γίνει ακόμη πιο επικίνδυνος για την κοινωνία απ' όσο ήταν προτού περάσει τις πύλες της φυλακής. Αυτό όμως θα μπορούσε να αλλάξει μέσω μιάς ριζικής μεταρρύθμισης.

TZOPTZIO: Φίλε μου, για να μεταρρυθμίσουμε ή να καταστρέψουμε έναν θεσμό, το πρώτο πράγμα που θα πρέπει να αποφύγουμε είναι το να ιδρύσουμε έναν μηχανισμό που θα έχει συμφέρον να τον διατηρήσει.

Η αστυνομία —και ό,τι λέω για την αστυνομία ισχύει και για τους δικαστές— εκπληρώνοντας την αποστολή της να στέλνει ανθρώπους στην φυλακή και να τους χτυπά με κάθε ευκαιρία, θα καταλήγει πάντα να θεωρεί τον εαυτό της αντίπαλο του λαού. Καταδικάζει μανιωδώς τους πραγματικούς ή υποτιθέμενους παραβατικούς, με το ίδιο πάθος όπως ο κυνηγός το θήραμα, αλλά συγχρόνως έχει συμφέρον να υπάρχουν περισσότεροι παραβατικοί, διότι αποτελούν τον λόγο ύπαρξής της, ενώ, όσο περισσότεροι και πιο επικίνδυνοι γίνονται, τόσο αυξάνεται η δύναμη και η κοινωνική σημασία της αστυνομίας! Για να αντιμετωπιστεί το έγκλημα ορθολογικά, για να αναζητηθούν οι αιτίες του και να γίνει πραγματικά ό,τι είναι δυνατόν για την εξάλειψή του, είναι απαραίτητο αυτό το έργο να ανατεθεί σε εκείνους που είναι εκτεθειμένοι σε αυτό και υφι-

στανται τις συνέπειές του — με άλλα λόγια σε όλο τον λαό κι όχι σ' εκείνους για τους οποίους η ύπαρξη του εγκλήματος είναι πηγή δύναμης και κέρδους.

ΤΖΙΝΟ: Ίσως και να έχεις δίκιο. Θα τα ξηναπούμε.

16

ΠΠΟ (ένας ανίστηρος πολέμου): Αρκετά πιά! Επιτρέψτε μου σας παρακαλώ να πω ότι είμαι έκκληκτος, θα έλεγα σχεδόν αγανακτισμένος από το γεγονός ότι αν και έχετε τις πιά διαφορετικές απόψεις, φαίνεσθε να συμφωνείτε όλοι ως προς την παραγωγώριση του κεφαλαιώδους ζήτηματος της πατρίδας, εκείνου της εξασφάλισης της δόξης και του μεγαλείου της Ιταλίας μας.

Ο Πρόσπερο, ο Τσέζαρε, ο Βιτσέντζο και όλοι οι παρόντες, πλην του Τζόρτζιο και του Λουίτζι, ενός νεαρού σοσιαλιστή, εκφράζουν μεγαλόφωνα την αγάπη τους για την Ιταλία, ο δε Αμπρότζιο λέει εκ μέρους όλων:

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Σ' αυτές τις συζητήσεις δεν μιλήσαμε για την Ιταλία, όπως δεν μιλήσαμε και για τις μητέρες μας. Δεν ήταν απαραίτητο να μιλήσουμε για κάτι που είναι αυτονόητο, που είναι ανώτερο από κάθε άποψη και κάθε κουβέντα. Σας παρακαλώ Πίτρο, μην αμφισβητείτε τον πατριωτισμό μας, ούτε καν του Τζόρτζιο.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ασφαλώς και μπορεί να αμφισβητηθεί ο πατριωτισμός μου, διότι δεν είμαι πατριώτης.

ΠΠΟ: Το περίμενα αυτό! Είσαι ένας απ' αυτούς που φονάζουν κάτω η Ιταλία και που θα ήθελαν να δουν την πατρίδα μας ταπεινωμένη, ηττημένη και εξουσιαζόμενη από τους ξένους.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Καθόλου! Αυτές είναι οι συνηθισμένες συκοφαντίες που χρησιμοποιούν οι αντίπαλοί μας στην προσπάθειά τους να παραπλανήσουν τους ανθρώπους για να τους προκαταλάβουν εναντίον μας. Δεν αμφιβάλω ότι υπάρχουν άνθρωποι που καλόπιστα πιστεύουν αυτές τις ψευτιές, αλλά αυτό είναι αποτέλεσμα της άγνοιας και της έλλειψης κατανόησης. Δεν θέλουμε κανενός είδους κυριαρχία και, επομένως, δεν θα μπορούσαμε να θέλουμε να

κυριαρχούν πάνω στην Ιταλία άλλες χώρες, όπως ακριβώς δεν θέλουμε και η Ιταλία να κυριαρχεί πάνω σε άλλες χώρες. Θεωρούμε πατρίδα μας όλο τον κόσμο και αδέρφια μας όλους τους ανθρώπους. Άρα, θα ήταν τελείως παράλογο για μας να βλάπτουμε και να ταπεινώνουμε την χώρα στην οποία ζούμε — στην χώρα όπου ζουν οι αγαπημένοι μας, την χώρα της οποίας την γλώσσα μιλάμε καλύτερα, την χώρα η οποία μας προσφέρει τα περισσότερα και στην οποία προσφέρουμε τα περισσότερα: εργασία, ιδέες και αγάπη.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Όμως αυτή η χώρα είναι η πατρίδα, την οποία συνεχώς αναθεματίζετε.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Δεν αναθεματίζουμε την πατρίδα μας ή την χώρα κανενός άλλου! Αναθεματίζουμε τον πατριωτισμό — αυτό που εσείς αποκαλείτε πατριωτισμό, δηλαδή την εθνική αλαζονεία, τα κηρύγματα μίσους για τις άλλες χώρες που είναι ένα πρόσχημα για να στρέψετε τους ανθρώπους ενάντια στους συνανθρώπους τους, εμπλέκοντάς τους σε καταστροφικούς πολέμους προκειμένου να εξυηρητηθούν τα δόλια καταταλιστικά συμφέροντα και οι υπέρμετρες φιλοδοξίες των κυρίαρχων και των ασήμαντων πολιτικών.

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟ: Ήρεμα, ήρεμα. Έχετε δίκιο αν μιλάτε για τον πατριωτισμό πολλών καταταλιστών και μοναρχικών για τους οποίους η αγάπη για την χώρα είναι όντως ένα πρόσχημα. Όπως κι εσείς, έτσι κι εγώ περιφρονώ και απεχθάνομαι εκείνους που δεν διακινδυνεύουν τίποτα για την χώρα και που εν ονόματι της πατρίδας πλουτίζουν από τον ιδρώτα και το αίμα των εργαζομένων και των ειλικρινών ανθρώπων όλων των τάξεων. Υπάρχουν όμως και άνθρωποι που είναι αληθινοί πατριώτες, που έχουν θυσιάσει — και είναι έτοιμοι να θυσιάσουν — τα πάντα, την περιουσία τους, την ελευθερία τους και την ζωή τους για την πατρίδα. Ξέρετε ότι οι δημοκράτες ανέκαθεν εμπορούνταν από τον υψηλότερο πατριωτισμό και πάντοτε στάθηκαν στο ύψος των περιστάσεων.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Πάντοτε θαύμαζα εκείνους που θυσιάζονται για τις ιδέες τους, αλλά αυτό δεν με εμποδίζει να δω ότι τα ιδανικά των δημοκρατών και των ειλικρινών πατριωτών, που σίγουρα υπάρ-

χουν σε όλα τα κόμματα, είναι εν προκειμένω ξεπερασμένα και δεν χρησιμεύουν παρά μόνο στο να προσφέρουν στις κυβερνήσεις και στους καταπιεστές έναν τρόπο να αποκρύπτουν τους αληθινούς στόχους τους πίσω από ιδανικά και να ελέγχουν τις ασυνειδητοποιήτες μάζες και την ενθουσιώδη νεολαία.

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟ: Τι εννοείτε *ξεπερασμένα*; Η φιλοπατρία είναι ένα φυσικό συναίσθημα της ανθρώπινης καρδιάς και δεν πρόκειται να ξεπεραστεί ποτέ.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Αυτό που ονομάζετε φιλοπατρία, είναι η πρόσδεση με εκείνη την χώρα με την οποία διατηρούμε τους ισχυρότερους ηθικούς δεσμούς και εκείνη που προσφέρει την μεγαλύτερη σγουριά υλικής ευημερίας. Ασφαλώς είναι φυσική και πάντα θα είναι έτσι, τουλάχιστον μέχρις ότου ο πολιτισμός να έχει προοδεύσει τόσο πολύ ώστε κάθε άνθρωπος να αισθάνεται εκ των πραγμάτων πατρίδα του κάθε μέρος του κόσμου. Αυτό όμως δεν έχει καμία σχέση με τον μύθο της «πατρίδας» που σε κάνει να θεωρείς τους άλλους κατώτερους ανθρώπους, που σε κάνει να επιθυμείς την κυριαρχία της χώρας σου πάνω σε άλλες, που σε εμποδίζει από το να εκτιμάς και να χρησιμοποιείς την εργασία των λεγόμενων ξένων, και που σε κάνει να πιστεύεις ότι οι εργαζόμενοι έχουν περισσότερα κοινά με τα αφεντικά και με την αστυνομία της χώρας τους παρά με τους εργαζόμενους άλλων χωρών, με τους οποίους έχουν τα ίδια συμφέροντα και τις ίδιες επιδιώξεις. Σε τελική ανάλυση, τα διεθνιστικά, κοσμοπολιτικά αισθήματά μας αναπτύσσονται ακόμα ως συνέχεια της προόδου που έχει ήδη συντελεσθεί. Ίσως νιώθεις πιο συνδεδεμένος με το χωριό ή την περιοχή σου για χίλιους-δυό συναισθηματικούς και υλικούς λόγους, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι είσαι τοπικιστής ή προσκολλημένος στην περιοχή σου. Υπερηφανεύεσαι που είσαι Ιταλός και, αν προέκυπτε ανάγκη, θα έβαζες τα γενικότερα συμφέροντα της Ιταλίας πάνω από τα περιφερειακά ή τα τοπικά. Αν πιστεύεις ότι η διεύρυνση της αντίληψης περί πατρίδας, μέσω της μετάβασης από την κοινότητα στο έθνος, αποτελεί πρόοδο, γιατί σταματάς εκεί και δεν αγκαλιάζεις όλο τον κόσμο με μια γενική αγάπη για το ανθρώπινο είδος και μια

αδελφική συνεργασία μεταξύ όλων των ανθρώπων;

Σήμερα οι σχέσεις μεταξύ των χωρών, οι ανταλλαγές πρώτων υλών, καθώς και αγροτικών και βιομηχανικών προϊόντων, είναι ήδη τέτοιες, ώστε αν μια χώρα ήθελε να απομονωθεί από τις άλλες ή, ακόμα χειρότερα, να έρθει σε σύγκρουση με αυτές, θα καταδικάζε τον εαυτό της σε μια ανααιμική ύπαρξη και σε απόλυτη αποτυχία. Υπάρχουν ήδη πολλοί άνθρωποι, οι οποίοι λόγω των σχέσεων, του είδους των σπουδών ή της εργασίας τους, καθώς και της οικονομικής θέσης τους, θεωρούν τους εαυτούς τους –και όντως είναι– πολίτες του κόσμου.

Επιπλέον, δεν βλέπετε πως ο,τιδήποτε σπουδαίο και όμορφο υπάρχει στον κόσμο έχει παγκόσμιο και υπερεθνικό χαρακτήρα; Η επιστήμη είναι διεθνής, το ίδιο και η τέχνη, ακόμα και η θρησκεία η οποία, παρά τα ψεύδη της, αποτελεί μια σπουδαία εκδήλωση της πνευματικής δραστηριότητας του ανθρώπου. Όπως θα έλεγε και ο κ. Αμπρότζιο, τα δικαιώματα και τα ήθη είναι οικουμενικά, επειδή ο καθένας προσπαθεί να μεταδώσει τις ιδέες του σε όλους τους ανθρώπους. Κάθε νέα αλήθεια που ανακαλύπτεται σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου, κάθε νέα εφεύρεση, κάθε πρωτότυπο προϊόν του ανθρώπινου μυαλού είναι χρήσιμο, ή οφείλει να είναι χρήσιμο, σε όλη την ανθρωπότητα. Το να ξαναγυρίσουμε στην απομόνωση, στην εχθρότητα και στο μίσος μεταξύ των λαών, το να εμμένουμε στον στενόμυαλο και μισάνθρωπο πατριωτισμό, θα σήμαινε ότι θέτουμε εαυτόν εκτός του μεγάλου ρεύματος της εξέλιξης, το οποίο ωθεί την ανθρωπότητα προς ένα μέλλον ειρήνης και αδελφοσύνης, θα ήταν σαν να θέτουμε εαυτόν εκτός του πολιτισμού και εναντίον του.

ΤΣΕΖΑΡΕ: Μιλάτε συνεχώς για ειρήνη και αδελφοσύνη. Επιτρέψτε μου όμως να σας θέσω ένα πρακτικό ερώτημα: αν, για παράδειγμα, οι Γερμανοί ή οι Γάλλοι έρχονταν στο Μιλάνο, στην Ρώμη ή στην Νάπολη για να καταστρέψουν τα καλλιτεχνικά μνημεία μας και να σκοτώσουν ή να καταπιέσουν τους συμπατριώτες μας, τι θα κάνατε; Θα μένατε άπραγοι;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Μα τι λέτε;! Ασφαλώς θα γινόμουν έξτραλλος και θα

έκανα ό,τι μπορούσα για να το εμποδίσω. Προσέξτε όμως, θα εξοργίζομαι το ίδιο και, αν μπορούσα, θα έκανα τα πάντα για να εμποδίσω τους Ιταλούς από το να πάνε να καταστρέψουν, να καταπιέσουν και να σκοτώσουν στο Παρίσι, στην Βιέννη, στο Βερολίνο ...ή στην Λιβύη.¹⁴

ΤΣΕΖΑΡΕ: Πραγματικά το ίδιο εξοργισμένος;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Ίσως όχι στην πράξη. Θα ένιωθα χειρότερα για τις αθλιότητες που θα γίνονταν στην Ιταλία, διότι στην Ιταλία έχω περισσότερους φίλους, την Ιταλία γνωρίζω καλύτερα κι έτσι τα συναισθήματά μου θα ήταν βαθύτερα και πιο άμεσα. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι οι αθλιότητες που θα γίνονταν στο Βερολίνο θα ήταν λιγότερο φρικτές από εκείνες που θα γίνονταν στο Μιλάνο. Θα ήταν σαν να σκότωναν έναν αδελφό ή έναν φίλο μου. Σίγουρα θα πονούσα περισσότερο απ' ό,τι αν σκότωναν κάποιον που δεν γνωρίζω. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η δολοφονία κάποιου άγνωστου σε μένα είναι λιγότερο εγκληματική από την δολοφονία ενός φίλου.

ΠΗΠΟ: Εντάξει. Τι κάνατε όμως για να σταματήσετε μια ενδεχόμενη εισβολή των Γερμανών στο Μιλάνο;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Δεν έκανα τίποτα. Στην πραγματικότητα, οι φίλοι μου κι εγώ κάναμε ό,τι μπορούσαμε για να μην εμπλακούμε στην σύγκρουση, διότι δεν μπορούσαμε να κάνουμε κάτι χρήσιμο ή αναγκαίο.

ΠΗΠΟ: Τι εννοείτε;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Είναι προφανές. Βρεθήκαμε στην θέση να πρέπει να υπερασπίσουμε τα συμφέροντα των αφεντικών μας, των καταπιεστών μας, και, ως εκ τούτου, να πρέπει να σκοτώσουμε κάποια αδέρφια μας, τους εργάτες άλλων χωρών που, όπως κι εμείς, οδηγήθηκαν στο σφαγείο από τους δικούς τους καταπιεστές και τα δικά τους αφεντικά, και μάλιστα αρνηθήκαμε να χρησιμοποιηθούμε ως όργανα εκείνων που είναι οι αληθινοί μας εχθροί, δηλαδή των αφεντικών μας. Αν, πρώτα απ' όλα, είχαμε καταφέρει να απελευθερωθούμε από τους εσωτερικούς εχθρούς μας, τότε θα μπορούσαμε να υπερασπίσουμε την χώρα μας κι όχι την χώρα των

αφεντικών μας. Θα μπορούσαμε να τείνουμε ένα αδελφικό χέρι στους ξένους εργάτες που θα στέλλονταν εναντίον μας, αν δε δεν καταλάβαιναν και ήθελαν να συνεχίσουν να υπηρετούν τους κυρίους τους επιτιθέμενοι σε μας, θα υπερασπιζάμε τους εαυτούς μας. **ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ:** Ενδιαφέρεστε μόνο για τα συμφέροντα των εργαζομένων, για τα συμφέροντα της τάξης σας, και δεν κατανοείτε ότι το έθνος είναι υπεράνω ταξικών συμφερόντων. Υπάρχουν ορισμένα συνασθήματα, ορισμένες παραδόσεις, ορισμένα συμφέροντα που ενώνουν όλους τους ανθρώπους του ίδιου έθνους, παρά τις διαφορές στις συνθήκες ζωής τους και παρ' όλους τους ταξικούς ανταγωνισμούς. Απ' την άλλη πάλι, υπάρχει η περηφάνια του καθενός για τις ρίζες του. Δεν είστε υπερήφανος που είστε Ιταλός, που ανήκετε σε μια χώρα που έχει δώσει πολιτισμό στον κόσμο και ακόμα και σήμερα, παρ' όλες τις αντιξρότητες, είναι στην πρώτη γραμμή της προόδου; Δεν νιώθετε την ανάγκη να υπερασπίσετε τον λατινικό πολιτισμό απέναντι στην τευτονική βαρβαρότητα;

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Σας παρακαλώ, ας μη μιλήσουμε για τον πολιτισμό ή την βαρβαρότητα της μιάς ή της άλλης χώρας. Θα μπορούσα να σας πω αμέσως ότι αν οι εργάτες δεν μπορούν να εκτιμήσουν τον «λατινικό πολιτισμό» σας, το λάθος είναι δικό σας, των αστών, που έχετε αφαιρέσει από τους εργάτες τα μέσα για να μορφώνονται. Πώς είναι δυνατόν να περιμένετε από κάποιον να είναι παθιασμένος με κάτι σχετικά με το οποίο τον έχετε κρατήσει στην άγνοια; Επατέλους, σταματήστε να μας παραπλανάτε. Θέλετε να μας κάνετε να πιστέψουμε ότι οι Γερμανοί είναι πιο βάρβαροι απ' όλους, την στιγμή που εδώ και χρόνια εσείς οι ίδιοι θαυμάζετε ο,τιδήποτε γερμανικό; Αν αίριο άλλαζαν οι πολιτικές συνθήκες και τα καπιταλιστικά συμφέροντα προσανατολίζονταν διαφορετικά, θα μας λέγατε πάλι ότι οι Γερμανοί βρίσκονται στην πρώτη γραμμή του πολιτισμού και ότι οι Γάλλοι και οι Άγγλοι είναι βάρβαροι. Τι σημαίνει αυτό; Αν μια χώρα συμβαίνει να είναι πιο προηγμένη από μια άλλη, έχει καθήκον να μεταδώσει τον πολιτισμό της, να βοηθήσει τις άλλες που είναι υποανάπτυκτες και όχι να επωφεληθεί

από την υπεροχή της για να καταπιέσει και να εκμεταλλευτεί ...διότι κάθε κατάχρηση εξουσίας οδηγεί στην διαφθορά και στην παρακμή.

ΑΜΠΡΟΤΖΙΟ: Όμως, όπως και να 'χει, σέβαστε τουλάχιστον την εθνική αλληλεγγύη, η οποία πρέπει να είναι υπεράνω κάθε ταξικού ανταγωνισμού.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Καταλαβαίνω. Αυτή η υποκριτική εθνική αλληλεγγύη είναι εκείνη που εσάς ενδιαφέρει ειδικά, και αυτή είναι ακριβώς εκείνη την οποία εμείς αντιπαλεύουμε ειδικά. Εθνική αλληλεγγύη σημαίνει αλληλεγγύη μεταξύ καπιταλιστών και εργαζομένων, μεταξύ καταπιεστών και καταπιεζομένων, με άλλα λόγια, ότι οι καταπιεζόμενοι συναινούν στο να είναι υποταγμένοι. Τα συμφέροντα των εργαζομένων είναι αντίθετα από εκείνα των εργοδοτών, και όταν σε ειδικές περιστάσεις καταλήγουν προσωρινά σε συμφωνία, επιδιώκουμε να τους οδηγήσουμε ξανά σε ανταγωνισμό, δεδομένου ότι η ανθρώπινη χειραφέτηση και όλη η μελλοντική πρόοδος εξαρτώνται από την πάλη μεταξύ εργαζομένων και ιδιοκτητών, που πρέπει να οδηγήσει στην πλήρη εξαφάνιση της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης ανθρώπου από άνθρωπο.

Προσπαθείτε ακόμη να εξαπατήσετε τους εργαζόμενους με τα εθνικιστικά ψεύδη. Μάταια! Έχουν ήδη καταλάβει ότι οι εργαζόμενοι όλων των χωρών είναι σύντροφοί τους και ότι όλοι οι καπιταλιστές και όλες οι κυβερνήσεις, εγχώριες ή ξένες, είναι εχθροί τους. Και με αυτό θα σας καληνυχτίσω. Ξέρω ότι δεν έπεισα ούτε τον δικαστή, ούτε τους ιδιοκτήτες που με άκουσαν. Όμως για τον Πίπο, τον Βισσένζο και τον Λουϊτζί, που είναι προλετάριοι όπως κι εγώ, ίσως τα λόγια μου να μην πήγαν χαμένα.

17

ΛΟΥΪΤΖΙ (ένας σοσιαλιστής): Εφ' όσον όλοι έχετε τοποθετηθεί, επιτρέψτε μου να πω κι εγώ την γνώμη μου. Θα εκφράσω ορισμένες ιδέες μου, αλλά δεν θα ήθελα να εκτεθώ στην συνδυασμένη αδιαλλαξία των αστών και των αναρχικών.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Τα λόγια σας με εκτλήσουν! Εφ' όσον είμαστε και οι δύο εργαζόμενοι μπορούμε και πρέπει να θεωρούμε ο ένας τον άλλον φίλο και σύντροφο, αλλά φαίνεται ότι πιστεύετε ότι οι αναρχικοί είναι εχθροί των σοσιαλιστών. Αντίθετα, είμαστε φίλοι και συνεργάτες τους. Ακόμα κι αν πολλοί εξέχοντες σοσιαλιστές προσπάθησαν, ή ακόμη προσπαθούν, να αντιπαραθέσουν τον σοσιαλισμό στον αναρχισμό, η αλήθεια είναι ότι αν σοσιαλισμός σημαίνει μια κοινωνία, ή την επιθυμία για μια κοινωνία, στην οποία οι άνθρωποι ζουν αδελφωμένοι, στην οποία η ευημερία όλων είναι η προϋπόθεση της ευημερίας καθενός, στην οποία κανείς δεν είναι σκλάβος ή ανυπότακτος εκμετάλλευσης και ο καθένας έχει τα μέσα να αναπτύσσεται στον μέγιστο δυνατό βαθμό και να απολαμβάνει ειρηνικά όλα τα οφέλη του πολιτισμού και της κοινής εργασίας — όχι μόνο είμαστε σοσιαλιστές, αλλά έχουμε και το δικαίωμα να θεωρούμαστε οι πλέον ριζοσπαστικοί και συνεπείς σοσιαλιστές. Εξάλλου, ακόμη και ο κ. Αμπρότζιο, που έχει στείλει τόσους πολλούς από μας στην φυλακή, γνωρίζει ότι ήμασταν οι πρώτοι που κάναμε γνωστό, εξηγήσαμε και προπαγανδίσαμε τον σοσιαλισμό. Αν δε σταδιακά εγκαταλείψαμε το όνομα σοσιαλιστές και αυτοαποκαλούμαστε απλώς αναρχικοί, αυτό συνέβη επειδή δίπλα μας αναπτύχθηκε μια άλλη σχολή, δικτατορική και κοινοβουλευτική που κατάφερε να επικρατήσει και να δημιουργήσει από τον σοσιαλισμό μια τέτοια υβριδική και συμβιβαστική θεωρία που ήταν αδύνατον να συμβαδίσει με τα ιδανικά και τις μεθόδους μας, ένα δόγμα αποκρουστικό για μας.

ΛΟΥΪΤΖΙ: Έχω πραγματικά κατανοήσει τα επιχειρήματά σας και σίγουρα συμφωνούμε σε πολλά πράγματα, ειδικά στην κριτική του καπιταλισμού. Όμως δεν συμφωνούμε σε όλα, πρώτον επειδή οι αναρχικοί πιστεύουν μόνο στην επανάσταση και απορρίπτουν τις πιο πολιτισμένες μεθόδους πάλης που έχουν αντικαταστήσει εκείνες τις βίαιες μεθόδους, που ίσως ήταν απαραίτητες κάποτε — και, δεύτερον, επειδή ακόμα κι αν καταλήγαμε σε μια βίαιη επανάσταση, θα ήταν απαραίτητο να ανεβάσουμε στην εξουσία μια νέα κυβέρνηση για να ρυθμίσει τα πράγματα κι όχι να τα αφήσουμε

όλα στις αυθαίρετες ενέργειες και στην μανία των μαζών.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Τότε, ας το συζητήσουμε λιγάκι. Πιστεύετε σοβαρά ότι είναι εφικτός ο ριζικός μετασχηματισμός της κοινωνίας, η καταστροφή των προνομίων, η εκδίωξη της κυβέρνησης και η απαλλοτρίωση των αστών, χωρίς να προσφύγουμε στην βία; Ελπίζω να μην αυταπατάσθε ότι οι ιδιοκτήτες και τα αφεντικά θα παραδοθούν χωρίς αντίσταση, χωρίς να κάνουν χρήση των δυνάμεων που έχουν στην διάθεσή τους, και ότι θα πειστούν με κάποιον τρόπο να παίξουν τον ρόλο προβάτων επί σφαγή. Διαφορετικά, ρωτήστε αυτούς εδώ τους κυρίους, οι οποίοι, αν μπορούσαν, θα μας ξεφορτώνονταν και τους δύο πάραυτα και με μεγάλη ευχαρίστηση.

ΛΟΥΪΤΖΙ: Όχι, δεν τρέφω καμιά τέτοια αυταπάτη. Εφ' όσον όμως σήμερα οι εργαζόμενοι αποτελούν την συντριπτική πλειοψηφία των ψηφοφόρων και έχουν το δικαίωμα να ψηφίζουν σε δημοτικές και εθνικές εκλογές, μου φαίνεται ότι, αν ήταν συνειδητοποιημένοι και πρόθυμοι, θα μπορούσαν χωρίς μεγάλη προσπάθεια να ανεβάσουν στην εξουσία ανθρώπους τούς οποίους θα μπορούσαν να εμπιστευτούν, σοσιαλιστές, ακόμα και κάποιους αναρχικούς αν θέλετε, οι οποίοι θα μπορούσαν να θεσπίσουν καλούς νόμους, να εθνικοποιήσουν την γη και τα εργαστήρια και να εγκαθιδρύσουν τον σοσιαλισμό.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Φυσικά ...αν οι εργαζόμενοι ήταν συνειδητοποιημένοι και αποφασισμένοι! Αν όμως είχαν αρκετά ανεπτυγμένη συνείδηση ώστε να μπορούν να κατανοήσουν τις αιτίες και τις λύσεις των προβλημάτων τους, αν ήταν πράγματι αποφασισμένοι να χειραφετηθούν, τότε η επανάσταση θα γινόταν με ελάχιστη ή και καθόλου βία, και οι ίδιοι οι εργαζόμενοι θα μπορούσαν να κάνουν ό,τι ήθελαν, ενώ δεν θα υπήρχε ανάγκη να στείλουν στο κοινοβούλιο και στην κυβέρνηση ανθρώπους, οι οποίοι, ακόμα κι αν δεν αφήνονταν να μεθύσουν και να διαφθαρούν από την γοητεία της εξουσίας, όπως δυστυχώς συμβαίνει, δεν θα μπορούσαν να ικανοποιήσουν τις κοινωνικές ανάγκες και να εκπληρώσουν τις προσδοκίες των ψηφοφόρων τους.

Δυστυχώς όμως οι εργαζόμενοι, ή η συντριπτική πλειοψηφία τους,

δεν είναι συνειδητοποιημένοι και αποφασισμένοι. Ζουν σε συνθήκες που αποκλείουν κάθε πιθανότητα ηθικής τους χειραφέτησης, εκτός κι αν υπάρξει προηγουμένως μια βελτίωση των υλικών συνθηκών τους. Επομένως, ο μετασχηματισμός της κοινωνίας πρέπει να γίνει μέσω της πρωτοβουλίας και της εργασίας εκείνων των μειοψηφικών ομάδων, οι οποίες, λόγω ευτυχούς συγκυρίας, μπόρεσαν να ξεπεράσουν το μέσο επίπεδο -αριθμητικές μειοψηφίες που καταλήγουν να είναι η κυρίαρχη δύναμη που θα μπορέσει να πάρει με το μέρος της τις οπισθοδρομικές μάζες.

Κοιτάζτε τα γεγονότα και γρήγορα θα καταλάβετε ότι, εξ αιτίας ακριβώς των ηθικών και υλικών συνθηκών στις οποίες ζει το προλεταριάτο, η αστική τάξη και η κυβέρνηση πάντοτε κατόρθωναν να αποκοιμίζουν από το κοινοβούλιο ό,τι τους συνέφερε. Γι' αυτό παραχόρησαν την καθολική ψηφοφορία και την άφησαν να λειτουργήσει. Αν τυχόν έβλεπαν ότι κινδύνευαν να στερηθούν τα προνόμιά τους με νόμιμο τρόπο, θα ήταν οι πρώτοι που θα εγκατέλειπαν την νομιμότητα και θα παραβίαζαν αυτό που ονομάζουν θέληση του λαού. Ήδη το κάνουν αυτό, όποτε από λάθος οι νόμοι λειτουργούν εναντίον τους.

ΛΟΥΪΤΖΙ: Έτσι λέτε εσείς, αλλά εν τω μεταξύ βλέπουμε ότι ο αριθμός των σοσιαλιστών βουλευτών αυξάνεται διαρκώς. Κάποια μέρα θα είναι η πλειοψηφία και...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Μα δεν βλέπετε ότι όταν οι σοσιαλιστές εισέρχονται στο κοινοβούλιο, αφομοιώνονται αμέσως και, αντί να αποτελούν κίνδυνο για την κυρίαρχη τάξη πραγμάτων, γίνονται συνεργάτες και αμύντορες της; Άλλωστε, στέλνοντας σοσιαλιστές στο κοινοβούλιο, εξυπηρετούμε την αστική τάξη, διότι οι πιο ενεργητικοί, ικανοί και λαοφιλείς άνθρωποι απομακρύνονται από τις καρδιές των μαζών και περνούν σε ένα αστικό περιβάλλον. Επιπλέον, όπως ήδη προανέφερα, όταν οι σοσιαλιστές βουλευτές γίνονται πραγματικά επικίνδυνοι, η κυβέρνηση τούς εκδιώκει από το κοινοβούλιο και καταργεί την καθολική ψηφοφορία.

ΛΟΥΪΤΖΙ: Μπορεί να σας φαίνεται έτσι, διότι πάντα βλέπετε τα πράγματα λες κι ο κόσμος βρίσκεται σε πολύ μεγάλη κρίση. Όμως

συμβαίνει το αντίθετο. Ο κόσμος αλλάζει λίγο κάθε φορά μέσω μιάς σταδιακής εξέλιξης. Το προλεταριάτο πρέπει να προετοιμαστεί να αντικαταστήσει την αστική τάξη, με το να μορφωθεί, με το να οργανωθεί, με το να στέλνει τους αντιπροσώπους του στα σώματα που αποφασίζουν και νομοθετούν. Όταν δε αυτό ωριμάσει, θα τα πάρει όλα στα χέρια του και θα εγκαθιδρυθεί η νέα κοινωνία την οποία ονειρευόμαστε. Σε όλες τις πολιτισμένες χώρες ο αριθμός των σοσιαλιστών βουλευτών αυξάνεται κι έτσι φυσικά αυξάνεται και η υποστήριξή τους από τις μάζες. Κάποια μέρα θα γίνουν σίγουρα πλειοψηφία, και αν τότε η αστική τάξη και η κυβέρνησή της δεν παραιτηθούν ειρηνικά και προσπαθήσουν να καταπνίξουν βίαια την θέληση του λαού, θα απαντήσουμε στην βία με βία. Χρειάζεται χρόνος. Είναι ανώφελο και καταστροφικό το να θέλεις να βιάσεις τους νόμους της φύσης και της Ιστορίας.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Αγαπητέ Λουίτζι, οι νόμοι της φύσης δεν χρειάζονται υπερασπιστές - επιβάλλουν από μόνοι τους τον σεβασμό τους. Οι άνθρωποι τους ανακαλύπτουν με κόπο και χρησιμοποιούν την ανακάλυψή τους για να κάνουν είτε καλό, είτε κακό. Αλλά προσέξτε, μην εκλαμβάνετε ως φυσικούς νόμους τα κοινωνικά γεγονότα, τα οποία χαρακτηρίζονται ως τέτοια από τους άμεσα ενδιαφερομένους - εν προκειμένω, τους οικονομολόγους και τους κοινωνιολόγους που υπερασπίζουν την αστική τάξη. Όσο για τους «νόμους της Ιστορίας», διατυπώνονται αφού δημιουργηθεί Ιστορία. Πρώτα απ' όλα, ως «δημιουργήσουμε» Ιστορία. Ο κόσμος κινείται αργά, ή γρήγορα, πηγαίνει μπροστά ή πίσω, ως αποτέλεσμα αναρίθμητων φυσικών και ανθρώπινων παραγόντων, και είναι σφάλμα να πιστεύεις ότι εξελίσσεται συνεχώς προς την ίδια πάντα κατεύθυνση. Προς το παρόν, είναι απολύτως βέβαιο ότι η κοινωνία βρίσκεται σε μια διαρκή, αργή εξέλιξη. Εξέλιξη, όμως, ουσιαστικά σημαίνει αλλαγή, και αν κάποιες αλλαγές είναι εκείνες που οδηγούν στην σωστή κατεύθυνση για μας, που ευνοούν την ανύψωση της ανθρωπότητας προς ένα ανώτερο ιδανικό κοινότητας και ελευθερίας, άλλες αντίθετα ενισχύουν τους κυρίαρχους θεσμούς, πωγουρίζοντας και εκμηδενίζοντας την πρόοδο που έχει ήδη συντελε-

σθεί. Όσο οι άνθρωποι εξακολουθούν να βρίσκονται σε ανταπαλότητα μεταξύ τους, κανένα κέρδος δεν είναι ασφαλές και καμία πρόοδος στην κοινωνική οργάνωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει συντελεσθεί τελεσίδικα. Πρέπει να αξιοποιήσουμε και να ενθαρρύνουμε κάθε στοιχείο προόδου και αγάνα, να εμποδίσουμε και να προσπαθήσουμε να εξουδετερώσουμε οπισθοδρομικές και συντηρητικές δυνάμεις.

Σήμερα, η μοίρα της ανθρωπότητας εξαρτάται από την μάχη μεταξύ εργαζομένων και εκμεταλλευτών, και οποιοσδήποτε συμβιβασμός μεταξύ των δύο αυτών εχθρικών τάξεων, οποιαδήποτε συνεργασία μεταξύ καπιταλιστών και εργαζομένων, μεταξύ κυβέρνησης και λαού, που γίνεται με την πρόθεση ή το πρόσχημα της άμβλυνσης των κοινωνικών διαφορών, δεν ευνοεί παρά μόνο την τάξη των καταταστών, την ενίσχυση των ετοιμόρροπων θεσμών και, πράγμα ακόμη χειρότερο, τον διαχωρισμό των πλέον ανεπτυγμένων προλεταριακών στοιχείων από τις μάζες και την μετατροπή τους σε μια νέα προνομιά τάξη που έχει κοινά συμφέροντα με τους βαρόνους της βιομηχανίας, της οικονομίας και της πολιτικής, στο να διατηρεί την συντηρητική πλειοψηφία του λαού σε μια κατάσταση κατωτερότητας και υποταγής.

Μιλάτε για εξέλιξη και φαίνεται πως πιστεύετε ότι, αναγκάια και αναπόφευκτα, είτε το θέλουν οι άνθρωποι είτε όχι, η ανθρωπότητα θα φτάσει στον σοσιαλισμό, με άλλα λόγια σε μια κοινωνία που έχει δημιουργηθεί προς το συμφέρον όλων, στην οποία τα μέσα παραγωγής ανήκουν σε όλους, στην οποία θα εργάζονται όλοι και στην οποία όλοι θα απολαμβάνουν ισότιμα όλα τα οφέλη του πολιτισμού. Αυτό όμως δεν είναι αλήθεια. Ο σοσιαλισμός θα υλοποιηθεί αν οι άνθρωποι τον θέλουν και κάνουν ό,τι χρειάζεται για να τον επιτύχουν. Διότι, διαφορετικά, είναι πιθανόν αντί του σοσιαλισμού να προκύψει μια κοινωνική κατάσταση στην οποία οι διαφορές μεταξύ των ανθρώπων να είναι μεγαλύτερες και μονιμότερες, και στην οποία η ανθρωπότητα θα διαιρεθεί σε δύο διαφορετικές ομάδες, στην αριστοκρατία και στους υπηρέτες, με μια ενδιάμεση τάξη, η οποία, μέσω του συνδυασμού ευφροσύνης και ωμής βίας, θα

διασφαλίζει την κυριαρχία της πρώτης επί της δεύτερης—ή, απλώς θα υπήρχε μια συνέχιση της σημερινής κατάστασης της διαρκούς πάλης, μια εναλλαγή βελτίωσης και χειροτέρευσης, κρίσεων και περιοδικών πολέμων.

Στην πραγματικότητα, θα έλεγα, αν αφήναμε τα πράγματα να ακολουθήσουν την φυσική τους πορεία, η εξέλιξη θα κατευθυνόταν αντίθετα απ' ό,τι θα επιθυμούσαμε, θα άδευε προς την παγίωση των προνομίων, προς μια σταθερή ισορροπία, εδραιωμένη προς όφελος των σημερινών αφεντικών, διότι είναι φυσικό η δύναμη να ανήκει στους δυνατούς, και όποιος ξεκινά την μάχη έχοντας ορισμένα πλεονεκτήματα έναντι του αντιπάλου του, η υπεροχή του θα αυξάνεται όσο προχωράει η μάχη.

ΛΟΥΪΤΖΙ: Ίσως έχετε δίκιο. Γι' αυτό ακριβώς πρέπει να αξιοποιήσουμε όλα τα μέσα που έχουμε στην διάθεσή μας: παιδεία, οργάνωση και πολιτικό αγώνα...

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Όλα τα μέσα, μάλιστα—αλλά όλα τα μέσα που οδηγούν στον σκοπό μας. Παιδεία, σίγουρα. Είναι το πρώτο πράγμα που χρειάζεται, διότι αν δεν επιδράσουμε στην σκέψη των ατόμων, αν δεν αφυπνίσουμε τις συνειδήσεις τους, αν δεν διεγείρουμε τις αισθήσεις τους, αν δεν τονώσουμε την θέλησή τους, η πρόοδος θα είναι αδύνατη. Λέγοντας δε παιδεία, δεν εννοώ αποκλειστικά το διάβασμα βιβλίων—παρ' ό,τι κι αυτό είναι απαραίτητο, αλλά δύσκολο να γίνει από τους προλετάριους—αλλά μάλλον την παιδεία που αποκτά κανείς μέσω της συνειδητής επαφής με την κοινωνία, της προπαγάνδας, των συζητήσεων, της ενοσχόλησης με τα κοινά, της συμμετοχής του στους αγώνες για την ατομική και συλλογική βελτίωση. Αυτή η παιδεία του ατόμου είναι απαραίτητη και θα αρκούσε για ν' αλλάξει τον κόσμο αν μπορούσε να επεκταθεί σε όλους. Δυστυχώς, όμως, αυτό είναι ανέφικτο. Οι άνθρωποι επηρεάζονται, κυριαρχούνται και, θα μπορούσα να πω, διαμορφώνονται από το περιβάλλον στο οποίο ζουν. Όταν δε το περιβάλλον δεν είναι κατάλληλο, μπορείς να προσδεύσεις μόνο παλεύοντας εναντίον του. Σε κάθε δεδομένη στιγμή, δεν υπάρχει παρά μόνο ένας περιορισμένος αριθμός ατόμων, που είναι ικανά, είτε λόγω έμφυ-

των ικανοτήτων, είτε λόγω ιδιαίτερα ευνοϊκών συνθηκών, να ξεπεράσουν το περιβάλλον τους, αντιδρώντας σ' αυτό και συμβάλλοντας στην αλλαγή του. Γι' αυτό, εκείνη που πρέπει να σπάσει τον πάγο και να οδηγήσει στην βίαιη αλλαγή των εξωτερικών συνθηκών, δεν είναι παρά μια συνειδητή μειοψηφία.

Οργάνωση: είναι σημαντική και απαραίτητη, αρκεί να χρησιμοποιείται ενάντια στα αφεντικά κι όχι για να έρθει σε συμβιβασμό μαζί τους.

Πολιτικός αγώνας: προφανώς—αρκεί με αυτόν τον όρο να εννοούμε τον αγώνα ενάντια στην κυβέρνηση και όχι την συνεργασία μαζί της.

Προσέξτε, λοιπόν: αν θέλεις να βελτιώσεις το καπιταλιστικό σύστημα, να το κάνεις υποφερτό και έτσι να το αποδεχτείς και να το διακονήσεις, τότε μπορεί να γίνουν αποδεκτοί ορισμένοι συμβιβασμοί και ορισμένες συνεργασίες. Αν όμως θέλεις στ' αλήθεια να ανατρέψεις το σύστημα, τότε πρέπει να τοποθετηθείς ξεκάθαρα έξω απ' αυτό και εναντίον του. Εφ' όσον δε η επανάσταση είναι απαραίτητη και το πρόβλημα αυτό, απ' όποια σκοπιά κι αν το δεις, θα λυθεί μόνο μέσω της επανάστασης, δεν νομίζετε ότι θα έπρεπε από τώρα να αρχίσουμε να ετοιμαζόμαστε πνευματικά και υλικά, αντί να εξπατάμε τις μάζες, προσφέροντάς τους την ελπίδα ότι μπορούν να χειραφετηθούν χωρίς θυσίες και αιματηρούς αγώνες;

ΛΟΥΪΤΖΙ: Εντάξει. Ας υποθέσουμε ότι έχετε δίκιο και ότι η επανάσταση είναι αναπόφευκτη. Πολλοί σοσιαλιστές επίσης υποστηρίζουν το ίδιο. Πάντα όμως θα είναι απαραίτητο να σχηματίσουμε μια νέα κυβέρνηση για να διευθύνει και να οργανώσει την επανάσταση.

ΤΖΟΡΤΖΙΟ: Γιατί; Αν μέσα στις μάζες δεν υπάρχουν αρκετοί επαναστάτες, χειρόνακτες και μη, ικανοί να ανταποκρίνονται στις ανάγκες του αγώνα και της ζωής, η επανάσταση δεν θα γίνει, ή αν γίνει, δεν θα θριαμβεύσει. Ενώ, αν υπάρχουν αρκετοί, σε τι θα χρησίμευε μια κυβέρνηση εκτός από το να παραλύσει την λαϊκή πρωτοβουλία και ουσιαστικά να στραγγαλίσει την ίδια την επανάσταση; Αλήθεια, τι μπορεί να κάνει μια κοινοβουλευτική ή μια δικτα-

τορική κυβέρνηση; Θα πρέπει πρώτα απ' όλα να σκεφτεί και να εξασφαλίσει την ίδια της την ύπαρξη ως κυβέρνηση, με άλλα λόγια να δημιουργήσει μια ένοπλη δύναμη για να προστατευθεί από τους αντιπάλους της και να επαβάλει την θέλησή της στους ανυπότακτους. Ύστερα θα έπρεπε να γνωρίσει, να μελετήσει και να προσπαθήσει να συμβιβάσει τις θέλησεις και τα αντικρουόμενα συμφέροντα —κι έπειτα να φτιάξει νόμους... που πιθανότατα δεν θα ικανοποιούν κανέναν.

Εν τω μεταξύ, η ζωή θα πρέπει να συνεχιστεί. Είτε η ιδιοκτησία θα έχει περάσει εκ των πραγμάτων στα χέρια των εργαζομένων, και μετά, επειδή είναι απαραίτητο να καλυφθούν οι ανάγκες όλων, οι ίδιοι αυτοί εργαζόμενοι θα πρέπει να λύσουν τα καθημερινά προβλήματα χωρίς να περιμένουν τις αποφάσεις των κυβερνώντων —έτσι, οι τελευταίοι το μόνο που θα μπορούν να κάνουν είναι να διακηρύξουν την αχρηστία τους ως κυβερνήτες και να γίνουν ένα με το πλήθος των εργαζομένων. Είτε η ιδιοκτησία θα παραμείνει στα χέρια των ιδιοκτητών, και τότε αυτοί, κατέχοντας και διαθέτοντας τον πλούτο κατά το δοκούν, θα παραμείνουν οι αληθινοί ρυθμιστές της κοινωνικής ζωής, διασφαλίζοντας ότι η νέα κυβέρνηση που θα αποτελείται από σοσιαλιστές —κι όχι από αναρχικούς, διότι οι αναρχικοί δεν θέλουν να κυβερνούν ή να κυβερνώνται— είτε θα πειθαρχήσει στις απαιτήσεις των αστών, είτε θα την «σπαρατίσουν» άμεσα.

Δεν θα το αναλύσω περισσότερο γιατί πρέπει να φύγω και δεν ξέρω πότε θα επιστρέψω. Θα περάσει καιρός μέχρι να ξηναϊδωθούμε. Σκεφτείτε αυτά που είπα. Ελπίζω, όταν θα επιστρέψω, να βρω έναν καινούργιο σύντροφο.

Γεια χαρά, σε όλους σας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Σ.τ.μ. Καφιέρο, Κάρλο: γεννήθηκε (1-9-1846) στην Μπαρλέτα της Απουλίας στην Ιταλία. Η οικογένειά του ήταν εύπορη και ο ίδιος, κατά την διάρκεια της ζωής του, διέθεσε όλη του την περιουσία στο κίνημα, κάτι που τον οδήγησε σε οικονομική καταστροφή. Αφού πήρε το πτυχίο του από την Νομική Σχολή, πήγε στο Λονδίνο, όπου γνώρισε τον Μαρξ και τον Ένγκελς, υπό την επιρροή των ιδεών των οποίων πήγε στην Ιταλία το 1871 με σκοπό να στρέψει το Ιταλικό Τμήμα της Διεθνούς προς το μαρξιστικό πρόγραμμα. Γρήγορα, όμως, οι απόψεις του άλλαξαν, στηλίτευσε τον αυταρχισμό του Μαρξ και συντάχθηκε με τον Μπακούνιν και με τους Ιταλούς συντρόφους, ενώ συνδέθηκε με στενή φιλία με τον Μαλατέστα. Ο Καφιέρο συμμετείχε ενεργά στην εξέγερση του Μπενεβέντο το 1878. Για την συμμετοχή του αυτή φυλακίστηκε, κατά την διάρκεια δε του εγκλεισμού του συνέγραψε το βιβλίο *Σύνοψη του Κεφαλαίου του Μαρξ* (ελληνική μετάφραση, εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος). Μαζί με τον Ελντζέ Ρεκλώ εξέδωσαν στα γαλλικά, το 1882, στην Γενεύη, το βιβλίο του Μπακούνιν *Θεός και Κράτος* (ελλ. μτφρ., εκδ. Ελεύθερος Τύπος). Το 1881 πήγε στο Λονδίνο. Εκεί εμφάνισε για πρώτη φορά τα σημάδια της σχιζοφρένειας, που τον ταλαιπώρησε στα υπόλοιπα λίγα χρόνια της ζωής του. Πέθανε τον Ιούλιο του 1892, μετά από συνεχή επιδείνωση της υγείας του και την νοσηλεία του σε πολλά άσυλα. Ο Μαλατέστα έγραψε γι' αυτόν ότι ενσάρκωνε τα ιδανικά της αγάπης, της συντροφικότητας και της αυτοθυσίας, και ότι η μνήμη του θα έπρεπε να παραμείνει ζωντανή ως παράδειγμα απέναντι στην βαρβαρότητα και τον εγωισμό που μας κατακλύζουν.
2. Σ.τ.μ. Στις 7 Ιουνίου 1914, στην Ρομάνια, στην Τοσκάνη και σε άλλες περιοχές της Ιταλίας, ξέσπασε ένα βαθιά λαϊκό κίνημα, αντιμilitαριστικού και αντιπολεμικού χαρακτήρα, στο οποίο συμμετείχαν δημοκράτες, σοσιαλιστές και αναρχικοί. Αυτή τη μέρα 3 διαδηλωτές έπεσαν νεκροί από κρατικά πυρά και αμέσως κηρύχθηκε γενική απεργία. Ο ίδιος ο Μαλατέστα συμμετείχε ενεργά στο κίνημα από την πρώτη κιόλας μέρα.
3. Σ.τ.ε. Βλέπε *Αναρχικοί και Κομμουνιστές στο Κίνημα των Καταλήψεων στο Τορίνο*, εκδ. Ελεύθερος Τύπος.
4. Σ.τ.μ. Τα αποσπάσματα του προλόγου είναι από το κείμενο του Μαλατέστα *Ολίγη Θεωρία* (1892). Η ελληνική μετάφρασή του εμπει-

ριέχεται στο βιβλίο των Κ. Μπερνέρι και Ε. Μαλατέστα με τίτλο *Η Κατάρρευση και η Εξολόθρευση του Κράτους* (εκδ. Κατσάνος).

5. Σ.τ.μ. Φάμπρι, Λουίτζι: γεννήθηκε στην Ανκόνα, στις 23-12-1877. Υπήρξε φίλος και σύντροφος του Μαλατέστα. Αναρχικός από τα 17 του, αναμίχθηκε σε ποικίλες επαναστατικές δραστηριότητες και γνώρισε τις φυλακές και την εξορία. Η συγγραφική του συνεισφορά στο κίνημα είναι μεγάλη. Σημαντικότερα έργα του: *Δικτατορία και Επανάσταση* και *Μαρξισμός και Αναρχισμός*. Επίσης εξέδιδε μαζί με τον Μαλατέστα το περιοδικό *L'Agitazione*. Τα τελευταία 15 χρόνια της ζωής του τα πέρασε στο Μοντεβιδέο της Ουρουγουάης, όπου πέθανε το 1935. Κόρη του είναι η γνωστή αναρχική Λούτσε Φάμπρι. Στα ελληνικά έχει εκδοθεί το βιβλίο του *Αστικές επιδράσεις στον αναρχισμό*, εκδ. Ελεύθερος Τύπος.

6. Σ.τ.μ. Μάλθους, Τόμας: γεννήθηκε στο Σάρεϋ της Μ. Βρετανίας, το 1766. Υπήρξε δημογράφος, οικονομολόγος και εφημέριος. Διατύπωσε τον περιβόητο «νόμο του πληθυσμού» (*principle of population*), ο οποίος, εν ολίγοις, υποστηρίζει ότι τα αποθέματα τροφίμων αυξάνονται με αριθμητική πρόοδο, ενώ ο πληθυσμός με γεωμετρική, και ότι η ισορροπία μεταξύ τους μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω λιμών, πολέμων, επιδημιών και φυσικών καταστροφών. Πρότεινε επίσης ως μεθόδους αποτροπής του υπερπληθυσμού την σεξουαλική αποχή και τον γάμο σε προχωρημένη ηλικία.

Με τα λόγια του Μπούκτσιν: «Ο Μάλθους δεν εξέφρασε αυτήν την άποψη για να επιχειρηματολογήσει υπέρ της ανθρώπινης ευημερίας. Αυτή ήταν μια ψυχρή δικαιολόγηση της απάνθρωπης αθλιότητας που επέβαλαν στην μάζα του αγγλικού λαού οι αριστοκράτες άρπαγες γαιών και οι εκμεταλλευτές μεγαλοβιομήχανου». (Μάρραιη Μπούκτσιν, *Ο Μύθος του Υπερπληθυσμού*, εκδ. Ελεύθερος Τύπος.) Σύμφωνα με τον Ένγκελς πρόκειται για την πύωμή και βάρβαρη θεωρία που διατυπώθηκε ποτέ, ενώ για τον ανθρωπολόγο Έρικ Ρος η μαλθουσιανή θεωρία είναι μια προσπάθεια δικαιολόγησης των κοινωνικών ανισοτήτων της βιομηχανικής επανάστασης.

Η μαλθουσιανή καταστροφολογία αναβίωσε τον 20ό αιώνα με το πύω μοντέρνο όνομα «νεομαλθουσιανισμός», οι οπαδοί του οποίου με κάθε ευκαιρία ψέγουν την σύγχρονη ιατρική επειδή προστατεύει την ανθρώπινη ζωή και άρα δημιουργεί πληθυσμιακά πλεονάσματα. Ο Μάλθους πέθανε το 1834.

7. Σ.τ.ε. Αντιπρόσωποι, ελεύθερα εκλεγόμενοι με δεσμευτική εντολή, υπόλογοι και ανακλητοί ανά πάσα στιγμή.
8. Σ.τ.ε. Εμπεριέχεται στο βιβλίο του Μαλατέστα *Χωρίς Εξουσία*, εκδ. Ελεύθερος Τύπος.
9. Σ.τ.μ. *lou veterie*: γαλλική λέξη που σημαίνει το *κονήγι λόκων*.
10. Σ.τ.μ. Μπερνστάιν, Έντουαρντ: γεννήθηκε το 1850, στο Βερολίνο. Σοσιαλδημοκράτης πολιτικός και θεωρητικός. Μαζί με τον Καρλ Κάουτοσκυ υπήρξαν οι εμπνευστές του ρεφορμισμού ή εξελικτικού-μεταρρυθμιστικού σοσιαλισμού, ο οποίος υποστηρίζει, συνοπτικά, ότι οι θεμελιώδεις οικονομικές σχέσεις και οι πολιτικές δομές της αστικής κοινωνίας μπορούν να αλλάξουν άρδην με σταδιακές δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις, και τάσσεται υπέρ της κοινοβουλευτικής δράσης. Τις ιδέες του αντέκρουσε η Ρόζα Λούξεμπουργκ στο βιβλίο της *Μεταρρύθμιση ή Επανάσταση*; (ελλ. μτφρ., εκδ. Διεθνής Βιβλιοθήκη), το 1900. Ο Μπερνστάιν πέθανε το 1932.
11. Σ.τ.μ. Επίλεκτο σώμα της ιταλικής αστυνομίας με καθήκοντα και στρατιωτικής αστυνομίας. Ιδρύθηκε το 1814. Στα νεότερα κατορθώματά τους συμπεριλαμβάνεται και η δολοφονία του Κάρλο Τζουλιάνι το 2001 στην Γένοβα, κατά την διάρκεια των διαδηλώσεων ενάντια στην σύνοδο των G-8.
12. Σ.τ.μ. *mutualism*: ο μπουτουελισμός, με βασικά στοιχεία την αμοιβαιότητα και την ισότητα, είναι συνδεδεμένος περισσότερο με το όνομα του Προυντόν.
13. Σ.τ.μ. Ο Μαλατέστα είχε διαβάσει σε νεαρή ηλικία ένα αντίτυπο της *Ιστορίας της Γαλλικής Επανάστασης* του Φρανσουά-Ωγκύστ Μινέ που είχε ο πατέρας του, από το οποίο εντυπωσιάστηκε και επηρεάστηκε σημαντικά.
14. Σ.τ.μ. Ο Μαλατέστα, μέσω του Τζόρτζιο, κάνει σαφή νύξη στην εισβολή της Ιταλίας στην Λιβύη το 1911, μετά την κήρυξη του πολέμου εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο πόλεμος, γεμάτος φρικαλεότητες, τέλειωσε έναν χρόνο αργότερα. Οι επόμενες γραμμές αναφέρονται στην στάση των Ιταλών αναρχικών κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τον καιρό που ο Μαλατέστα κρυβόταν από την αστυνομία, συνήθιζε να πηγαίνει σε ένα καφενείο στην Ανκόνα της Ιταλίας. Παρ' ότι είχε ξυρίσει την χαρακτηριστική γενειάδα του για να μην τον αναγνωρίσουν, το ρίσκο ήταν μεγάλο, διότι οι θαμώνες τού εν λόγω καφενείου δεν ήταν αναρχικοί, αλλά άνθρωποι κάθε κοινωνικής προέλευσης, μη εξαιρουμένου του αστυνομικού της γειτονιάς. Οι συζητήσεις που έκανε σ' αυτό το καφενείο, θα αποτελέσουν την βάση των διαλόγων που συνθέτουν το παρόν βιβλίο. Στο έργο αυτό, μια κλασική υπεράσπιση του αναρχισμού, ο Μαλατέστα, με το συνηθισμένο απλό και απέριττο ύφος του, εκθέτει και αναλύει κριτικά τα επιχειρήματα υπέρ και κατά του αναρχισμού, ενώ επίσης προεξοφλεί την όνοδο του εθνικισμού, του φασισμού και του «κομμουνισμού».

